

Univerza za tretje življenjsko obdobje, Ljubljana
Raziskovalni projekt 2021/2022
Vodja projekta mag. Olga Paulič
Urednici zbornika Meta Havliček in mag. Olga Paulič
Strokovni in jezikovni pregled mag. Olga Paulič in Meta
Havliček

Zbornik je izdan v samozaložbi vseh avtorjev: mag. Olga Paulič,
mag. Judita Bagon, Ana Cveta Borštnar, Irena Demšar, Meta
Havliček, Bogdana Herman, Bronka Kavčič, Breda Levec,
Marinka Čerkez Nose, Anamarija Rančič, Mojca Slana, Vida
Strle, Alenka Stupica, Jelka Štemberger, dr. Marija Turnšek
Mikačič in dr. Tit Turnšek.

Oblikovanje Meta Havliček, mag. Olga Paulič in Andrej Kocman

Tisk Kocman grafika d.o.o.

Naklada 100 izvodov

CIP - Kataložni zapis o publikaciji Narodna in univerzitetna
knjižnica, Ljubljana

719(497.4Ljubljana)(082)

Še ne videna Ljubljana : urednici Meta Havliček in Olga Paulič /
[avtorji Olga Paulič ... et al.]. - Ljubljana : samozal. avtorjev,
2022

ISBN 978-961-07-1118-6
COBISS.SI-ID 106946307

Univerza za tretje življenjsko obdobje, Ljubljana
Umetnostno zgodovinski študijski krožek „Spoznajmo svoje mesto in domovino“
Raziskovalni projekt 2021/2022
Mentorica in vodja projekta Olga Paulič
Urednici Meta Havliček in Olga Paulič

Zbornik

ŠE NE VIDENA LJUBLJANA

Ljubljana, maj 2022

KAZALO

REFERAT	AVTOR	STRAN
UVODNE MISLI O PROJEKTU IN ZBORNIKU	Mentorica mag. Olga Paulič	3
PO SLEDEH ARHITEKTOV J. PLEČNIKA, V. ŠUBICA IN B. KOBETA		5
Vzajemna zavarovalnica	Jelka Štemberger	6
Genija	Judita Bagon	14
Izumrli ženski poklici	Bronka Kavčič	22
Spomenik ob Aškerčevi cesti	Olga Paulič	29
Stanovanjski blok za nameščence Občine ljubljanske	Alenka Stupica	34
Ukradeni in ponovno postavljeni spomenik	Ana Cveta Borštnar	41
Severni mestni park s skulpturo mladenke	Marija Turnšek Mikačič	45
Oživljeni projekt Jožeta Plečnika	Tit Turnšek	52
Počastitev Jožeta Plečnika v numizmatiki in filateliji	Bogdana Herman	58
ZGODOVINSKA LJUBLJANA		60
Mesto pod mestom in utrdba barbakan	Marinka Čerkez Nose	61
Zgodovinske točke na Trubarjevi cesti	Anamarija Rančič	66
Spomenik ob Zaloški cesti	Mojca Slana	73
Baročna kapela ob renesančni graščini	Meta Havliček	77
Graščina Studenec - Grad Fužine	Vida Strle	86
SODOBNA LJUBLJANA		91
BTC City v Ljubljani	Mojca Slana	92
Mitološki pevec	Breda Levec	102
Koronski šopki	Breda Levec in Olga Paulič	105
Invader	Irena Demšar	109
ZAKLJUČNE MISLI IN ZAHVALE	Meta Havliček	113
PREGLEDNICA PRILOG		114

Rojstva mest spremljajo miti, legende in pestra zgodovina od naselitve prvih prebivalcev do današnjih dni. Le kdo, ki hiti po opravkih po naši beli Ljubljani, pomisli na boginjo močvirja Equrno, ki je so jo častili koliščarji na Barju in nam je za spomin zapustila Zmaja, le počasi odkrivamo Emono in srednjeveško mesto s pomočjo arheologov, ki dosledno preiskujejo gradbišča v današnjem Centru Ljubljane. Tudi po sodobnem mestu hodimo s „široko zaprtimi očmi“, vse nam je znano, ko hitimo po vsakodnevnih opravkih po znanih poteh in ne vidimo lepih stvari, ki nas neslišno obdajajo. V študijskem krožku “Spoznajmo svoje mesto in domovino” na Univerzi za tretje življenjsko obdobje v Ljubljani smo se zato dogovorili, da v naši Ljubljani raziščemo, kje so spomeniki, ki so umetnostno in zgodovinsko “nevidni” ali celo skrivnostni.

Izbrali smo si moto raziskovanja – *ustvarili bomo mozaik ljubljanskih slabo opaženih umetnostnozgodovinskih spomenikov.*

Študentje so vsak zase poiskali svoje spomenike, jih fotografirali, dodali podatke o njih iz različnih virov in jih interdisciplinarno povezali z drugimi umetnostnimi področji, aktualnimi dogajanji in svetovno kulturno dediščino. **Raziskovalni projekt smo poimenovali “ŠE NE VIDENA LJUBLJANA”**, in glede na to, da je 2022 Plečnikovo leto, smo ob preučevanju posebno pozornost posvetili našemu slavnemu arhitektu Jožetu Plečniku in pomembnemu dogodku, ko je bila 2021 večina Plečnikovih del v Ljubljani vpisana v UNESCOv seznam svetovne kulturne dediščine.

Določili smo metodo raziskovanja in pogoj, da je vsak spomenik predstavljen samo enkrat. Na srečo je bilo samo eno presenečenje, šlo je za Nebotičnik, ki ga je moral drugi raziskovalec zamenjati za nov spomenik. Študentje so imeli tri mesece časa, da so poiskali svojo „uganko“, poročati smo začeli 3. januarja, zaključili pa 25. aprila. Zaradi epidemije smo imeli predavanja in predstavitve po ZOOM projekciji. Kot mentorica sem vsem svetovala ali sama uredila predstavitve s fotografijami v Power point programu. Na nastopu je poročevalec najprej pokazal spomenikov detajl in poskušali pridobiti odgovora na vprašanje: kaj je pokazal in kje bi lahko pokazano bilo. Tako smo preverjali, kako poznamo Ljubljano, saj sodelujemo v študijskem krožku „**Spoznajmo svoje mesto!** in domovino“ že osemnajst let. Včasih smo ugotovili, velikokrat pa tudi ne. Zatem je poročevalec ob slikovnem gradivu celovito predstavil svoj spomenik, poiskal interdisciplinarne povezave in povezavo s Plečnikom ter dodal, kar sem mu kot mentorica svetovala. Poročanje naj bi potekalo 15 minut, a ker so bile teme zanimive in povezave z drugimi področji bogate, smo ta čas krepko presegle, vsakokrat smo imeli še krajšo debato. Ob zaključku smo imeli osemnajst predstavitev, skupaj je bilo predstavljeno enaintrideset spomenikov: štirinajst v BTC cityju, dvanajst v Centru, dva v Mostah, po en v Vižmarjah, Šiški in za Bežigradom. Vse predstavitve so poročevalci uredili v obliki zapisa za Zbornik in poslali urednicama Meti Havliček in Olgi Paulič, ki sta Zbornik strokovno in oblikovno uredili. Poglavja smo razdelili v tri smiselne skupine:

1. Po sledih arhitektov Jožeta Plečnika, Vladimirja Šubica in Borisa Kobeta (devet spomenikov),
2. Zgodovinska Ljubljana (pet spomenikov),
3. Sodobna Ljubljana (sedemnajst spomenikov).

V raziskovalnem projektu je sodelovalo 16 članov študijskega krožka ter dva zunanja sodelavca (po abecedi): mag. Judita Bagon, Ana Cveta Borštinar, Irena Demšar, Meta Havliček, Bogdana Herman, Bronka Kavčič, Breda Levec, Marinka Čerkez Nose, mag. Olga Paulič, Anamarija Rančič, Mojca Slana, Alenka Stupica, Vida Strle, Jelka Štemberger, dr. Marija Turnšek Mikačič, dr. Tit Turnšek in Franc Zavodnik. V nadaljevanju bomo raziskovalce imenovali samo z imeni in priimki.

Povezovanje s Plečnikom je bilo raznoliko, opredelili smo štiri možnosti: spomenik je bil Plečnikov, avtor spomenika je bil Plečnikov učenec, viden je Plečnikov vpliv, predstavljen spomenik stoji v bližini Plečnikovega dela. Povezave s Plečnikom smo našli v osmih predstavitev, deveta predstavitev nas je popeljala v svet numizmatike in Plečnikovih podob na denarju. Spoznali smo veliko novega, velikokrat nas je kaj presenetilo, omenila bom tri posebnosti:

1. V BTC Cityju je študentka našla trinajst spomenikov različnih avtorjev. Opazila je, da posvečajo veliko pozornosti zelenim površinam in parkom z umetniškimi stvaritvami s katerimi postaja BTC City ljudem prijazno urbano središče.
2. V Vižmarjah je ljubiteljski umetnik Franc Zavodnik postavil v križišče kovinski „portret“ korona virusa v spomin in zahvalo zdravstvenim delavcem v času epidemije. 8. septembra 2022 ob 18.00 bomo v Finžgarjevi galeriji v Trnovem odprli razstavo Zavodnikovih koronskih šopkov. Z Zavodnikom jo bosta pripravila Olga Paulič in predsednik Finžgarjeve galerije arhitekt Uroš Pust.
3. Sama sem svoj spomenik izumitelju Josefu Ressleru odkrila oktobra 2021 na Aškerčevi ulici, pred Fakulteto za farmacijo UL, nasproti Filozofske fakultete UL, kamor sem hodila na predavanja štiri leta. Ko sem proučevala prvo Plečnikovo stavbo v Ljubljani – Staro tehniko, sem ga našla. Odkritje mi je bilo pravo presenečenje, a tudi opomin, da moram še bolj opazovati svojo okolico, zato je naš letošnji raziskovalni projekt več kot koristen za nas vse.

Rezultate našega raziskovanja, ki bodo objavljeni ob koncu študijskega leta v Zborniku „Še ne videna Ljubljana“, s posebnim poudarkom na “nevidnosti” našega mesta, bomo predstavili na 32. dnevih evropske kulturne dediščine (DEKD) in 10. tednu kulturne dediščine (TKD).

Tema letošnjih evropskih dni (DEKD) je TRAJNOSTNA DEDIŠČINA, v Sloveniji pa tudi VZTRAJNOSTNA (DKD), kar nedvomno so spomeniki in arhitekture, ki so v Ljubljani že vrsto let, ki kar vztrajajo in bodo v bodočnosti še stali na dosedanjih mestih. Oboje smo označili z besedo spomeniki.

30. septembra 2022 ob 11.00 bosta Marija Turnšek Mikačič in Alenka Stupica organizirali predstavitev našega projekta na DEKD dogodku z naslovom “ŠE NE VIDENA LJUBLJANA V PLEČNIKOVEM LETU”, v veliki sejni sobi Mestne hiše v Ljubljani. Predstavili bomo dvanajst spomenikov, za obiskovalce pa pripravili informativno gradivo o dogodku in urnik ogledov spomenikov.

Raziskovanje nam je bilo v veliko veselje in upamo, da vam bo zanimivo branje naših prispevkov. Priporočamo vam, da si greste ogledat vse opisane spomenike in si poiščete še kakšnega novega. Naj vam bo naš Zbornik v izziv in spodbudo, da bomo hodili z odprtimi očmi in radovednim srcem po svetu.

Srečno pot naš ZBORNİK ŠE NE VIDENA LJUBLJANA!

Ljubljana, maj 2022

PO SLEDEH ARHITEKTOV JOŽETA PLEČNIKA, VLADIMIRJA ŠUBICA IN BORISA KOBETA

Jelka Štemberger
Judita Bagon
Bronka Kavčič
Olga Paulič
Alenka Stupica
Ana Cveta Borštnar
Marija Turnšek Mikačič
Tit Turnšek
Bogdana Herman

- Vzajemna zavarovalnica
- Genija
- Izumrli ženski poklici
- Spomenik na Aškerčevi cesti
- Stanovanjski blok za nameščence Občine Ljubljanske
- Ukradeni in ponovno postavljeni spomenik (replika)
- Severni mestni park s skulpturo Deklica z rastočo knjigo
- Katedrala svobode
- Jože Plečnik v numizmatičnih zbirkah

Kaj predstavlja relief in na kateri znameniti stavbi Jožeta Plečnika je vgrajen?

To je relief Marije z detetom na vhodu pred "turistovsko kapelo" na poslovni stavbi Zavarovalnice Triglav, nekdanj Vzajemne zavarovalnice. Zdej tu vhoda ni več.

Jože Plečnik: Vzajemna zavarovalnica (1928 – 1930), asistent in gradbeni vodja France Tomažič.

Glavni vhod v stavbo je na Miklošičevi cesti.

Palača Vzajemne zavarovalnice, danes Zavarovalnica Triglav

Slovenska katoliška zavarovalna družba je 1928 naročila gradnjo palače za Vzajemno zavarovalnico kot poslovno stanovanjski objekt. Zamisel je bila, da bi stavba morala odražati slovenski gospodarski uspeh, zato so bili angažirani izključno domači mojstri, domača gradbena podjetja in uporabljeni domači, do takrat bolj malo cenjeni materiali – kraški kamen, podpeški marmor in vrhniška opeka.

Nastala je veličastna poslovna zgradba, *brezčasna stvaritev, edinstvena v naši kulturni dediščini*. Z njo je mojster hotel slediti razvoju zahodnih prestolnic. Navdih zanjo so bile poslovne stavbe na Dunaju, predvsem Zacherlova palača, njegov koncept pri snovanju Vzajemne zavarovalnice pa je bila moderna zgradba za moderno Ljubljano. Monumentalnost je združil z lokalnim značajem, tako naj bi se odražala tradicionalni značaj mesta in nacionalni izraz, a brez kopiranja folklornih ali etnografskih motivov.

Takrat je bil mojster Plečnik še zelo angažiran v Pragi, zato je risanje načrtov za objekt prepustil svojemu dolgoletnemu asistentu Francu Tomažiču, ta pa v mojstrovo konceptualno načrtovanje ni imel veliko vpogleda. Plečnik z njegovo zasnovo ni bil najbolj zadovoljen, zato je zunanost narisal na novo in ji dal svoj pečat. Zanimivo je, da Plečnik o tem projektu nikoli ni veliko govoril ali ga posebej komentiral, do njega je imel nekako mačehovski odnos.

Tomažič je bil iz generacije študentov, ki so bili navdušeni nad Plečnikom in njegovim delom v Pragi in so mu zvesto sledili. V 20-tih letih se je začela pojavljati zahteva po funkcionalnosti, ki jo je Plečnik zavračal, saj se je po njegovem mnenju v arhitekturi, katere cilj je bila le praktičnost, humanistična dimenzija izgubila.

Plastičnost, barvitost in ritem so nedvomno izjemne značilnosti zunanosti, s tem zgradba izraža moč in vitalnost. Tloris zgradbe je izjemen dosežek domače arhitekture.

Zunanja fasada poteka v dveh traktih vzdolž Miklošičeve in Masarykove ulice. V pritličju so bili trgovski lokali, stanovanje hišnika in prostori Mohorjeve družbe ter Zveze katoliških kmečkih mladenk; poslovni prostori Vzajemne zavarovalnice so bili v prvem in drugem nadstropju. Na fasadi je relief Marije z detetom – v kletnih prostorih je bila namreč kapela, kjer so zgodnji nedeljski izletniki lahko prisostvovali zgodnji maši, preden so stopili na vlak (Katoliška zavarovalna družba je s tem kot investitor hotela svojemu imenu dati poudarek). Poleg kapele sta bili v kletnih prostorih tudi telovadnica in glasbena dvorana. Na dvoriščni strani stavbe so bila visoko standardna stanovanja.

Trakta palače se ne stikata v pravem kotu, ampak pod kotom 75°. Zato je bilo treba najti rešitev, ki bi ta konstrukcijski problem zakrila. To je Plečnik skril z odsekanim vogalom z glavnim vhomom, v notranjosti pa z okroglo vežo in monumentalnim stopniščem v obliki trikotnika. Zgradba ima še dve stranski stopnišči. V vežo je postavil kip svetega Florjana; Plečnik je namreč imel navado svoje posvetne stavbe opremiti s svetnikom zavetnikom.

Arhitektura zgradbe izraža simboliko: kakšna naj bo podoba narodnih institucij, splošno človeško solidarnost in sakralnost. Zgradba je bila že takoj po izgradnji znamenitost Ljubljane.

Turistovska kapela - Marijin kip je izdelal kipar Božo Pengov, freski sv. Florjana in sv. Bernarda pa sta delo njegovega brata, slikarja Slavka Pengova.

Načrte in opremo za »TURISTOVSKO KAPELO«, v katero so prihajali na zgodnje jutranje maše nedeljski izletniki, preden so odšli na vlak, je Plečnik zaupal asistentu Janezu Valentinčiču, ki je risal tudi izvedbene načrte za fasado.

Leta 1933 je bila kletna telovadnica preurejena v lutkovno gledališče Krščanskega ženskega društva in dvorano glasbenega društva Ljubljana, nekaj časa, tudi po vojni, pa je v kleti deloval še kino. Po vojni je bila zavarovalnica podržavljena in preimenovana v Zavarovalni zavod Slovenije, opremo kapele so 1946 z dovoljenjem škofije odpeljali v Dražgoše, kjer je bila cerkev med vojno porušena. Bila je v zasilni kapeli, dokler ni bila blagoslovljena nova cerkev (arh. Tone Bitenc).

Spominska plošča

Ustanovni občni zbor Vzajemne zavarovalnice iz Ljubljane, prve slovenske zavarovalnice, ki je bila ustanovljena z domačim kapitalom, je bil 5. 7. 1900.

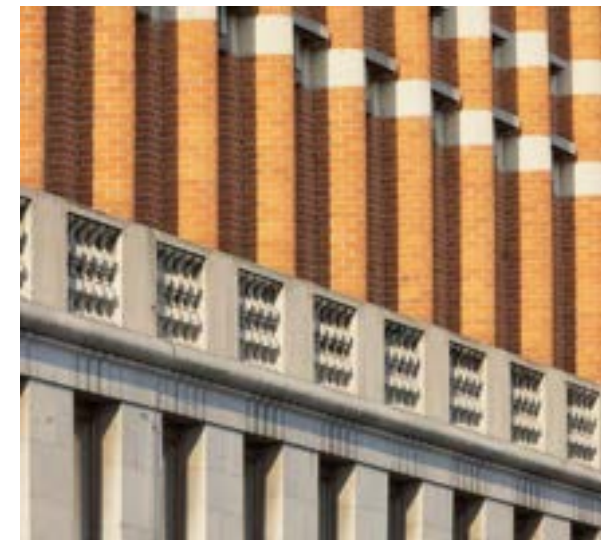
Ustanovni kapital je znašal 100.000 tedanjih avstrijskih kron, zagotovil ga je ljubljanski škof dr. Anton Bonaventura Jeglič.

Deli arhitekture

- Pritličje – lokali
- Prvo in drugo nadstropje – prostori zavarovalnice
- Stavba na dvoriščni strani – visoko standardna stanovanja
- **Kletni prostori – kapela**
- Monumentalno glavno stopnišče
- Stranski stopnišči
- Glavni vhod na odsekanem vogalu
- Okrogla veža

Amfora nad glavnim vhodom

MEZZANIN

Tloris palače Vzajemne zavarovalnice še brez prizidanega dela arhitekta Franceta Tomažiča. Fotografijo hrani Muzej novejše zgodovine Slovenije.

ZUNANJOST

Razvoj zavarovalnice je za Plečnikovo stavbo prinesel precej sprememb. Le šest let po dograditvi so zaradi prostorske stiske po načrtih arhitekta Franceta Tomažiča stavbni trakt ob Miklošičevi cesti podaljšali, na dvorišču pa zgradili nov objekt. V povojnem času je zavarovalnica s svojimi pisarnami postopoma zasedla stanovanja in del pritličnih lokalov. V pisarne sta bili predeljeni tudi obe poslovni dvorani za stranke v prvem nadstropju.

- Umirjenost pritličja in mezanina, ločuje ju debel polkrožni venec
- Okna izložb so umaknjena globlje v steno, na vrhu obdana z uvitim bakrenim elementom, ki se spušča od ploskega bakrenega zaslona na roloje
- kamnita obloga med okni (ploski delilni pilastri)
- Odsekani vogal: pravokotni portal s kamnito amforo v osi
- Nad vrati je v mezaninu pravokotno okno, na obeh straneh poprek postavljen pravokotnik s kamnitim profiliranim okvirjem. Nad mezaninom tanjši kamniti venec
- Čipkasti balustradni venec – plitki balkonski pas
- pet balustrov in masivne pole (kot triglifi in metope)

Vrhniška opeka, neobdelan podpeški kamen

- Iz masivnih polj med balustri rastejo skozi tri nadstropja opečni pilastri (vertikalna arhitektura), ki se proti vrhu širijo.
- Ob balustradah imajo pilastri bele vence in ti izstopajo kot prstani.
- V globini za balustri so v opečnem zidu vgrajena velika okna, ki imajo v svoji osi kvadratno konzolo (kot sklepnik), ter preklado na dveh manjših konzolah pod okensko konzolo, ki je nekoliko manj izrazita.
- Kjer so balustradna polja z balkoni, je stena pomaknjena v globino, pilastri pa se osamosvojijo v stebre.
- Vsi balustri pa niso enaki – nad mezaninom so drugačni kot v vrhnjih balkonih. Pod napuščem je strešni friz v dveh nizih.

Strešni friz (pod napuščem):

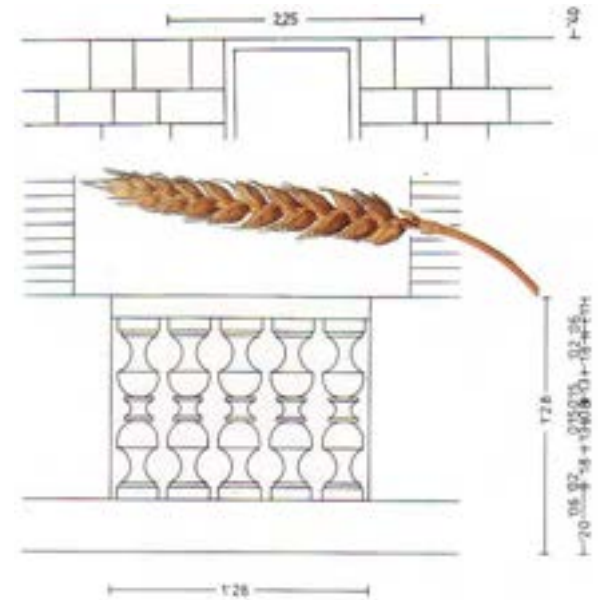
- Na prvem frizu (še fasada) – secesijsko stilizirane figure v osi pilastrov, v vogalih v parih, ki se držijo za roke, figure povezuje tanka girlanda (kot na praškem gradu)
- Na drugem frizu– stilizirane otroške postavice s trakovi – ideja za tem: vzajemnost in solidarnost
- N vrtu je plitva kvadratna bakrena streha
- Okrogle strešne line

Pritličje in mezanin sta zelo umirjena, med seboj sta ločena z debelim polkrožnim vencem; okna izložb so umaknjena globlje v steno, na vrhu oken je bakreni element, ki se spušča na roloje. Med okni je kamnita obloga tako v pritličju kot v mezaninu, in pilastri so kot bi rasli iz teh oblog. Barvitost se začne šele nad mezaninom.

Na odsekanem vogalu je pravokotni portal, v osi portala kamnita amfora. V os odsekanega vogala je Plečnik postavil balkone z balustradnimi ograjami. Proti uličnemu vogalu je zgostil stavbno plastiko, da bi dosegel čim večji učinek; celota se umiri v strešnem vencu s figurami, postavljenimi v osi pilastrov ter nad širšim strešnim vencem še s frizom z drobnejšimi figuricami in, čisto na vrhu, z umaknjeno položno streho.

Nad vhodnim portalom je v mezaninu pravokotno okno, na obeh straneh slednjega pa sta poprek postavljena pravokotnika z napisom (letnica ustanovitve) in s profiliranim okvirjem. Mezanin se konča s tanjšim kamnitim vencem. Nad njim pa vzdolž cele zgradbe poteka čipkasti balustradni venec, ki tvori plitek balkonski pas. Vsak balkon ima po pet balustrov in masivno polje. Navadno ima baluster le eno odebelitev, na Plečnikovi fasadi pa imajo balustri na balkonih po dve odebelitvi. Balustrada na balkonu je kot klas in fasada z balkoni kot žitna njiva: sporočilo za tem je zrno na zrno pogača, kamen na kamen palača.

STANOVANJSKI DEL ZGRADBE Z DVORIŠČEM

Za stanovanjski del zgradbe, ki se z dolgimi horizontalami balkonov odpira na dvoriščno stran, je namenil posebno podkvasto stopnišče v plastično poudarjenem in po višini izstopajočem stopniščnem stolpiču. Na ulični strani slovesen, urejen, polnoplastični, ekspresivni nagovor, na dvoriščni strani pa skoraj funkcionalistično strogo in tudi z rumeno barvo poudarjeno lice, kot bi ne šlo za isto zgradbo. Dva programa, dva nagovora: prvi, javni na zunaj, drugi navznoter zasebni, je pojasnil mojster.

NOTRANJOST

Plečnik je imel za svojo moralno dolžnost postaviti temelje moderne slovenske arhitekture. Mlado generacijo je navdušil za iskanje tradicionalnih vrednot, ki je bilo po njegovem edino pravo izhodišče za zdrav razvoj nacije. Vsemu, kar je ustvarjal v svoji risalnici, se je trudil dati veličastnost, impozantnost in trajno kakovost; ni bil pristaš modnih trendov in muh. S svojimi deli je Ljubljani poskušal dati videz monumentalnosti, konceptno vsebino večne arhitekture. Z zgledovanjem po modernih evropskih prestolnicah in vključevanjem klasicističnih in renesančnih dekorativnih elementov je hotel slovensko arhitekturo osvoboditi nemškega vpliva.

Prenovljena in izčiščena vhodna avla, kjer obiskovalca pozdravlja velik kip zavetnika pred požarom sv. Florijana. Tja ga je postavil že Plečnik, a so ga po vojni odstranili in ga šele 1989 vrnili na njegovo mesto. (Fotografije Tadej Bolta)

Preddverje pred Plečnikovo dvorano

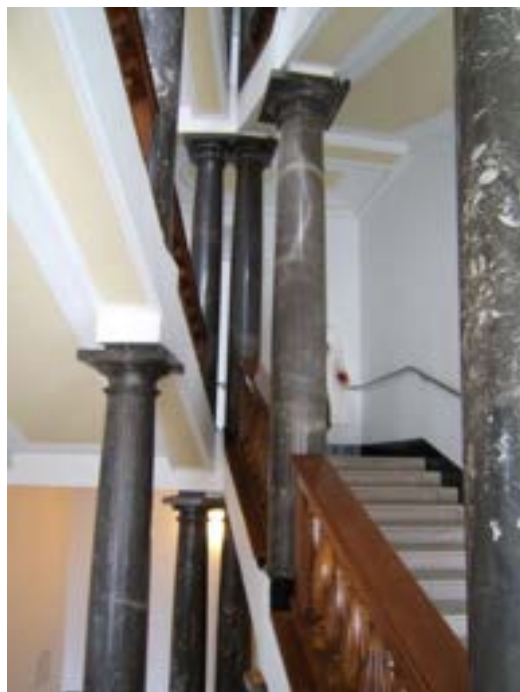
Monumentalno glavno stopnišče

Plečnikovi stoli

Prenovljena Plečnikova dvorana

Prenovljeno preddverje s sv. Florjanom

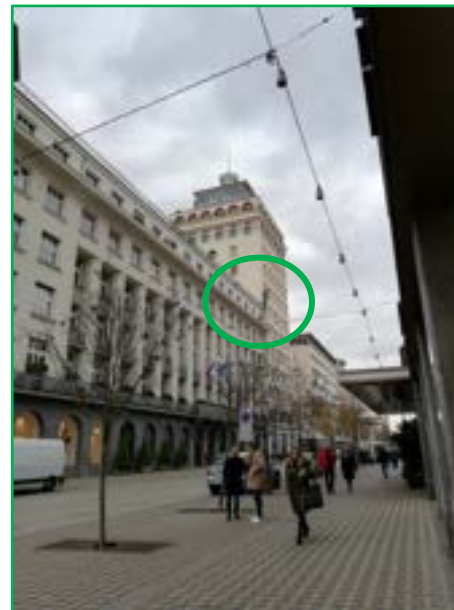
Viri:

dr. Damjan Prelovšek: monografija Zgradba Slovenske zavarovalne družbe, ki jo je izdala Zavarovalna skupnost Triglav ob 85. obletnici prve slovenske zavarovalne družbe (brez letnice objave);

Peter Krečič: Plečnik – živeti za popolnost, Beletrina, Ljubljana, 2018;

Delo, 26.09.2020, članek o palači Zavarovalnice Triglav ob priložnosti 11. festivala Odprte hiše Slovenije (OHS)

Kaj predstavlja kip in kje stoji?

Pojem genij Iz FRAN

génij -a m (é)

1. **izvirno** ustvarjalen človek z najvišjimi duševnimi sposobnostmi: on je genij; literarni, pesniški genij; umetniški genij; spoznanje genija; zgodovinska vloga genija / iron. to neumnost je lahko naredil samo tak genij, kot je on
2. **knjiž.** najvišja, izvirno ustvarjalna sposobnost, duh: verovali so v njegov iznajditeljski genij; izpričati svoj ustvarjalni genij; genij komponista // bistvene značilnosti, značaj česa: avtorjevo delo predstavlja sintezo germanskega in latinskega genija Belgije; to je tuje našemu narodnemu geniju
3. **v rimski mitologiji** bitje, ki spremlja in varuje človeka od rojstva do smrti: dobri geniji; pren., pesn. genij ljubezni, zvestobe

Popotnik feb, 1911

Ljubljana - Nebotičnik

Genija je 4-metrski kip, bronasta figura avtorja Lojzeta Dolinarja, ki stoji na fasadi ljubljanskega nebotičnika v šestem nadstropju, na najbolj obljudenem delu mestnega centra. Je ženska figura, mladenka, ki stoji na polkrogli, ta pa je postavljena na vitkem slopu s profiliranim kapitelom. Figura je pomensko odprta, z roko si zastira pogled in zre v daljavo. Mladostni pogled in postava dajeta videz, kot da hoče mladenka nekam odleteti.

Kaj predstavlja?

Če lahko hitro ugotovimo, da je kip na Nebotičniku Genija, pa ni bilo enostavno ugotoviti, kdo je ta Genija in kaj predstavlja. Na spletni strani odgovora ni bilo mogoče najti. Med drugim sem prebrskala vse grške in rimske bogove, polbogove in junake, iskala po umetniških delih, ... nič. Potrebno je bilo kar nekaj detektivskega dela, poizvedb: na Turizmu Ljubljana njihov vodnik po Ljubljani ni znal o kipu nič povedati, so me pa napotili na Akademijo za likovno umetnost in oblikovanje. Tudi tam niso našli nikogar, ki bi kaj vedel, so me pa napotili v Moderno galerijo, kjer je zaposlena kustosinja dr. Martina Vovk in ona mi je v elektronski pošti dne 11.1.2022 prijazno pojasnila, kaj Genija predstavlja:

dr Martina Vovk, e-pismo 11.1.2022:

Genija ni antično božanstvo, po mojem mnenju gre za moderno iznajdbo, žensko personifikacijo ustvarjalnih sil, izumitev, kreativnosti, skratka vsega, kar v svojem pojmu že obsega pojem genija kot nadpovprečnega ustvarjalnega duha človeka v renesančnem smislu - ki ji je tukaj dodan še moderni optimizem in zaupanje v človekovo zmožnost doslej naslutenega razvoja s pomočjo znanosti (inženirstva) in tehnologije.

Predvidevam, da je Dolinar, potem ko je po prvi svetovni vojni obiskal New York posebej na ameriških tleh v času tamkajšnje intenzivne gradnje veličastnih nebotičnikov, ki so bili tudi v inženirskem smislu nepojmljiv dosežek, lahko videl več primerov tovrstne stavbne plastike, ki jo je potem udejanjil v Geniji za Šubičev nebotičnik. Prav stremenje po dotlej nevidnem inženirskem in arhitekturnem presežku, ki ga je Nebotičnik predstavljal, ko se je še v času gospodarskega razcveta porodila ideja zanj, je lahko tudi razlog, da si je tako arhitekt kot kipar zamislil takšno stavbno plastiko kot najprimernejšo simbolno figuro.

Genija je postavljena na relativno visoko mesto na fasadi Nebotičnika, s svojim pogledom seže nad gabarite mesta pod seboj, njen pogled (in njena moč, njen horizont) torej presega vse, kar je bilo do sedaj ustvarjeno in kar je bilo s človeško močjo v smislu arhitekture (pa tudi ustvarjalnosti in napredka na splošno) dosegljivo. Na ta način predstavlja nekakšno inspirativno figuro, pa tudi zaščitniško, torej tisto, pod katere okriljem in poroštvom se lahko zgodijo (in izgradijo) velike stvari za mesto in za narod.

Iz govora pobudnika za gradnjo Nebotičnika, g. Vekoslava Vrtovca ob otvoritvi Nebotičnika, je mogoče razbrati to silovito željo po izgradnji nenadkriljive stavbe, pa tudi po zaupanju v znanje, moč ustvarjalnosti in v prihodnost, ki je botrovala nastanku Nebotičnika in tudi kiparskega okrasa zanj. (Slovenec, 21. februar 1933, str. 4)

Dr. Martina Vovk

univerzitetna diplomirana literarna komparativistka in profesorica umetnostne zgodovine. Doktorirala je na Fakulteti za humanistične študije v Kopru, zaposlena v Moderni galeriji, Oddelek zbirke in razstave, strokovnjakinja za sodobno kiparstvo.

Genija

Genij iz Pompejev
1. st. BC

Genij iz Vindobone
2. st. AD

Vladimir Šubic: NEBOTIČNIK, 1933, moderen tehnološki dosežek časa

V prihodnost zazrta Genija predstavlja žensko personifikacijo ustvarjalnih sil, izumitev, kreativnosti, skratka vsega, kar v svojem pojmu že obsega pojem genija kot nadpovprečnega ustvarjalnega duha, človeka v renesančnem smislu – ki ji je tukaj dodan še moderni optimizem in zaupanje v človekovo zmožnost doslej neslutenega razvoja s pomočjo znanosti (inženirstva) in tehnologije.

Kip Genije na pročelju Nebotičnika simbolno označuje pomen nenadkriljive stavbe, pa tudi zaupanje v znanje, moč ustvarjalnosti in v prihodnost!

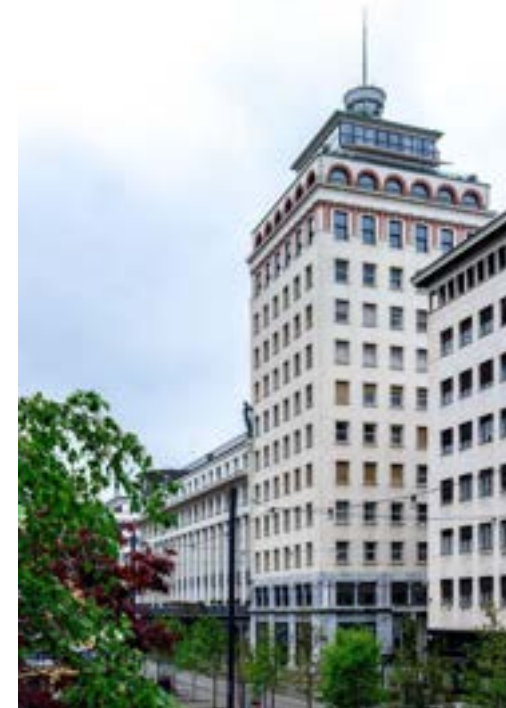
Nebotičnik stoji na vogalu Stefanove in Slovenske ulice, v centru mesta. Po naročilu Pokojninskega sklada ga je projektiral arhitekt Vladimir Šubic.

Zgrajen je bil 1933 na mestu porušenega srednjeveškega samostana. Gradbeniki so med začetnimi deli pri kopanju nekaj metrov pod površjem naleteli na vodnjak iz 13. stoletja.

Nebotičnik je bil ob izgradnji s svojimi 70,35 m deveta najvišja stavba v Evropi, najvišja stavba v srednji Evropi in do druge svetovne vojne najvišja stavba na Balkanu. Bil je prva skeletna stolpnica na Balkanu ter je za Ljubljano pomenil nov stavbni tip.

Nebotičnik se zgleduje po ameriških stolpnicah iz istega obdobja. Ni (še) samostojno stoječa zgradba, temveč je kompromisno postal le vogalni poudarek klasičnega zazidalnega kareja.

Konstrukcija nebotičnika je armiranobetonski skelet z vmesnimi betonskimi in opečnatimi stenami, ki temelji na šestnajstih betonskih temeljih, segajočih osemnajst metrov globoko vse do žive skale. Zgrajen je potresno varno. Statik Stanko Dimnik je statiko računal po zahtevnem in zanesljivem japonskem modelu in je pri izračunu upošteval kar 35-kratni potresni faktor.

V pritličju so bile trgovine, od prvega do šestega nadstropja poslovni prostori, od šestega do devetega stanovanja, od desetega do trinajstega gostinski del. Pri izgradnji visoke stavbe so morale biti uporabljene številne tehnične novosti, na primer hitra dvigala, klimatske naprave in centralni ogrevalni sistem na kurilno olje, novost pa je bila tudi javna pasaža s trgovskimi lokali.

Projekt je izdelal Vladimir Šubic s pomočjo Ladislava Khama, Iva Medveda (paviljon na terasi), Marjana Mušiča (tempietto na vrhu), Marjana Severja in Bojana Stupice (okovje v kavarni).

V notranjosti je stavba okrašena:

- z monumentalnim preddverjem v pritličju, ki je obloženo s peščenim podpeškim marmorjem
- krasijo ga **štiri glave penatov Franceta Goršeta**, po grško-rimski mitologiji hišnih varuhov, zavetnikov doma in družine
- z okrasjem nad glavnim vhodom, delo Borisa Kalina

V višja nadstropja je, poleg dvigala, za dostop zgrajeno tudi **monumentalno spiralno stopnišče**

Kavarna je bila ob odprtju urejena z izbrano opremo in dekoracijo po vzoru ameriških kavarn. Stene so bile obložene s kraškim marmorjem, strop okrašen z zlatim meandrom na modri podlagi, na oknih so bile rdeče žametne zavese, razgled na mesto pa veličasten. Še danes ima kavarna originalna drsna vrata, ki so bila narejena po ameriškem zgledu. Stregli so samo v kristalu in srebru. Kot ob odprtju tudi danes kavarna navdušuje z razgledom na Ljubljano.

V **temeljni kamen** ljubljanskega Nebotičnika je vrezan verz *pesnitve Otona Župančiča*:
"Da naše zrno bo imelo leho in nam bo letina pod varno streho".

O ponosu arhitekta na dosežek priča plošča na fasadi, v katero je vgravirano njegovo ime, s čimer je Nebotičnik ena redkih podpisanih arhitektur.

Vladimir Šubic, arhitekt, (1894, Ljubljana – 1946 Brčko-Banoviči)

Šubic je študiral na Dunaju, v Gradcu in v Pragi. Leta 1922 je po končanih študijah opravil državni izpit in dobil naziv inženirja-arhitekta. V Ljubljani je deloval do druge svetovne vojne, po vojni pa je padel v nemilost komunističnih oblasti, 1946 so ga poslali v delovno brigado na železniško progo Brčko - Banoviči, kjer je še istega leta umrl v še danes nepojasnjenih okoliščinah. Spisek njegovih realiziranih del v Ljubljani je dolg, najpomembnejše delo pa je bil ljubljanski Nebotičnik, triumf Šubičevega opusa. 70 metrov visoki Nebotičnik je razdelil javnost na dva tabora: eni so navdušeno pozdravljali velemestni nebotečnik, drugi pa so nebotečniški kolos sredi stare baročne silhuete obsojali in menili, da Ljubljana takega amerikaniziranega "udarca s pestjo" ne prenese.

Pri Šubicu govorimo o načrtni izrabi tehnoloških novosti

Šubičevo zanimanje za Ameriko in za vse preboje v tehnološkem razvoju, ki so se vrstili onkraj velike luže, pa je pomembno določalo njegovo delo že dolgo, preden je bil položen temeljni kamen Nebotičnika. Vladimir Šubic je namreč svoje delo vedno pojmoval v inženirskem smislu; arhitekturo je razumel kot upravljanje novih gradbenih tehnik, ki so nujno vpletene v družbeni kontekst svojega časa. Ni bil avantgardist v smislu umetniških avantgardistov, katerih navdušenje nad tehniko se je povezovalo z zastavljanjem 'velikih vprašanj' in iskanjem še večjih odgovorov nanje. Šubicu ni šlo za duhovno prenovo, ampak predvsem za kar najbolj načrtno izrabo vseh tehnoloških novosti.

Stavbe Vladimira Šubica v Ljubljani

Nebotičnik ni bil edina Šubičeva zgradba, ki je predstavila inženirsko novost v gradnji. Tako je bila **Grafika**, stavba ob koncu Miklošičeve ceste in obenem nasproti Plečnikove Vzajemne zavarovalnice, prva skeletna stavba pri nas. Stavba je bila tudi v oblikovnem smislu nekaj posebnega, saj je v Miklošičevo cesto vnesla še večjo neskladnost kot prav tako Šubičeva Delavska zbornica.

Po zgledu dunajske arhitekture tega časa lahko v več ozirih za „dunajske hiše“ imenujemo tudi tri stavbe, s katerimi je Šubic zaznamoval linijo Miklošičeve ceste. Poleg že omenjene **Grafike** sta to še stanovanjska hiša **Pokojninskega zavoda** in **Delavska zbornica** (danes Kinoteka), pri katerih gre za kombinacijo stanovanjskih prostorov v višjih etažah in poslovnih prostorov v spodnjih nadstropjih. Vse tri stavbe so bile vogalne, s pobarvanimi (razen Grafike), premočrtnimi, preprostimi, gladkimi, skoraj lakoničnimi fasadami. Njegovo delo je tudi **Palača trgovskega doma**.

Stavbe Vladimirja Šubica v Ljubljani

Stanovanjska hiša pokojninskega zavoda, 1927-28

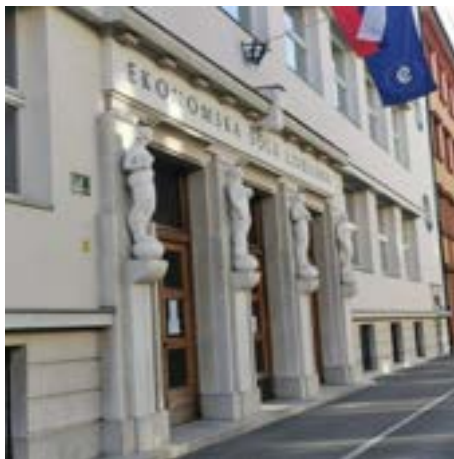

Meksika, 1926-27, ki jo je Šubic projektiral, ko je bil zaposlen na Mestnem gradbenem uradu (1926-1930)

Delavska zbornica – Slovenska kinoteka

Palača trgovskega doma, 1928 - Ekonomska srednja šola

Lojze Dolinar, kipar, (1893, Ljubljana - 1970, Ičići pri Opatiji, Hrvaška)

Šolal se je na akademijah na Dunaju in v Münchnu, med 1. svetovno vojno je bil v Judenburgu, potem v New Yorku, večkrat v Parizu in Italiji. Leta 1932 se je preselil v Beograd, kjer je 1946 na tamkajšnji akademiji postal redni profesor za kiparstvo, od 1959 je živel in delal v Kranju. Leta 1953 je postal dopisni, tik pred smrtjo (1970) pa redni član Slovenske akademije znanosti in umetnosti (SAZU), 1969 je dobil Prešernovo nagrado. Sodi med kiparje srednje generacije, ki so svoj ustvarjalni zenit dosegli v času med obema vojnama. Njegov prvi učitelj na umetnoobratni šoli je bil Alojzij Repič.

Lojze Dolinar spada med osrednje predstavnike slovenskega kiparstva dvajsetega stoletja. Velja za enega vodilnih predstavnikov realizma, secesije, ekspresionizma, nove stvarnosti in socialističnega realizma v slovenskem kiparstvu. Uspešno se je uveljavil s portretno, malo, spomeniško, nagrobno in arhitekturno plastiko. Uresničil je nekatera največja spomeniška naročila, največ javnih in arhitekturnih plastik je v Ljubljani.

Dolinar je že v svojih zgodnjih delih, kot sta *Slepi* in *Portret Riharda Jakopiča*, nakazal izrazito drzne izrazne možnosti, s katerimi prestopa v področje ekspresivnega modeliranja. Imel je izjemen občutek za monumentalne figure, s katerimi se je izkazal v širšem jugoslovanskem prostoru in v Sloveniji. Bil je eden od priljubljenih sodelavcev Jožeta Plečnika, ko sta oblikovala spomenike slovenskim skladateljem, Ilirski steber in druge spomenike. Izjemna je postavitev Dolinarjevega Mojzesa nad stranski vhod NUK.

Dolinarjeva zapuščina je od 1966 predstavljena v posebni muzejski zbirki v Gorenjskem muzeju v Kranju, kjer je Dolinar oblikoval tudi enega svojih zadnjih NOB spomenikov na glavnem trgu.

Slogovne in formalne značilnosti, modeliranje gline za kipe iz bronu in slikovito mehka ter prosojna obdelava marmorja, ki je značilna za Augusta Rodina, lahko v avtorsko prilagojenem izrazu beremo tudi v Dolinarjevih kipih. Poleg primerjave z Rodinom, lahko Dolinarjevo kiparstvo primerjamo tudi z deli Ivana Meštroviča, ki je v jugoslovanskem prostoru zaslužen, da se je umetniško prebujanje zgodilo tudi v kiparstvu.

Plečnik in Dolinar

Prvo uspešno sodelovanje sta arhitekt in kipar uspešno izpeljala z delom **Ilirski steber, 1929**. Plečnika so zadovoljevale Dolinarjeve kiparske rešitve in kipar je bil pripravljen podrediti se arhitektovim strogim zahtevam. Dolinar je na stebru, oziroma spomeniku, ki stoji na Trgu francoske revolucije, ustvaril glavni maski Napoleona in Ilirije. **Plečnikovo oblikovanje Vegove ulice in poslopja Glasbene matice** je prinesla Dolinarju nova naročila.

Pred Glasbeno matico so 1932 postavili osem portretov slovenskih komponistov. Dolinar je v tem delu pokazal svojo moč obvladovanja materiala oziroma kako mrtvi materiji in osebnosti dati življenje. Glave so v kiparski realizaciji izjemno žive pa naj so bile modelirane po naravi, grafiki ali fotografiji.

Dolinarjev Mojzes, 1926

Plečnik je premišljeno gradil prostor med Križevniškim samostanom, Univerzo, gajem Glasbene matice in zgradbo Akademije znanosti in umetnosti. V ta arhitekturni kare je Plečnik natančno in premišljeno umestil Narodno in univerzitetno knjižnico. Nad stranskim vhodom v NUK, na Gosposki ulici, je umestil Dolinarjev kip Mojzesa, ki še danes kaže na to, kaj lahko arhitekt naredi za kiparsko delo, če ga postavi v primeren prostor in opremi s podstavkom.

Kip predstavlja mogočno moško postavo, ki le z „naglavnim okrasjem“ gledalcu ikonografsko sporoča, da gre za Mojzesa. Lahko bi ga primerjali z Michelangelovim Mojzesom v Basilici di San Pietro in Vincoli v Rimu. V Dolinarjevem kipu je že mogoče videti stilne značilnosti, ki jih je uspešno vnašal v svoje figuralne oblike. Mojzes je arhitekturno vključen v portal in daje občutek, kot da se je osvobodil arhitekturne lupine in izstopil iz okenske odprtine.

Michelangelo: Mojzes, 1513/15

Dolinar: Mojzes 1926

Dolinarjevi kipi - sodelovanje s Plečnikom:

- Trg Francoske Revolucije - Napoleonov spomenik (1929)
- Vegova ulica – skladatelji pred Glasbeno matico (1932)

Jakob Gallus-Petelin

Davorin Jenko

Stevan Mokranjac

Anton Foerster

Viri: Martina Vovk: Zavedena na: Moderna galerija, Oddelek zbirke in razstave, strokovnjakinja za sodobno kiparstvo, http://videolectures.net/martina_vovk/
Z menoj po mojem mestu, Personal Town Tours of the City of Ljubljana, Slovenska univerza za tretje življenjsko obdobje, Meta Kutin, (ur.), 80 strani, prispevek je na straneh 78-79

Polona Balantič, 30.4.2020, Vladimir Šubic: Od triumfa z Nebotičnikom do smrti med mladinskimi brigadami [_RTVSLO.si](http://RTVSLO.si)

Vojko Urbančič, Lojze Dolinar, kipar med večnostjo in minljivostjo, Delo, 19. 7.2017

SiolNet, Trend znanih, Boris Beja, 16.11.2017, Dolinarjevi spomeniki v Ljubljani, <https://siol.net/trendi/svet-znanih/dolinarjevi-spomeniki-v-ljubljani-1-92102>

Statues - Hither & Thither, Spomenik revolucije, <https://statues.vanderkrogt.net/object.php?webpage=ST&record=si133>

Koga predstavlja relief in kje je vzidan?

Goldenstein:
Zimska noša bizoviških peric
v prvi polovici 19. stol.

Boris Kobe, 1960: Kip dveh peric - Pepce in Johance, na vogalu hiše Stari trg 5, Ljubljana - v spomin Bizoviškim pericam na izredno težko delo

V Slovenskem etnološkem leksikonu o pericah piše, da so bile to ženske, ki so poklicno prale perilo za mestne družine. Perice so bile številne v okolici Ljubljane, znane pa so bile tudi lavandére v vaseh jugovzhodno od Trsta.

Ženske iz Bizovika so v času pred pralnimi stroji prale najbolj umazano perilo Ljubljančanov. Težaško delo, zaradi katerega so mnoge zbolele, se je prenašalo iz roda v rod. Potem, ko je bil predvsem zaradi prizadevanj takratnega župana Ivana Hribarja (1851–1941), 1890 v mestu zgrajen vodovod, 1898 pa še kanalizacija, so si lahko meščani tudi v svojih domovih uredili posebne prostore za pranje umazanega perila. Revnemu kmečkemu prebivalstvu pa je prinašalo pranje perila pomemben dodatni zaslužek vse do poznih šestdesetih let dvajsetega stoletja.

Bizoviške perice, 1932

Pranje perila

je ena najstarejših domačih uslužnostnih obrti, je 1958 zapisala etnologinja Pavla Štrukelj, ki je raziskovala to obrt v okolici Ljubljane. Največji razmah je dosegla v vaseh severozahodno in jugovzhodno od Ljubljane. O pericah v okolici Ljubljane je pisal že Janez Vajkard Valvazor, ki sicer omenja to obrt v Spodnjih Dobrunjah in drugih vaseh, vendar je osrednja točka, kjer je potekalo poklicno pranje perila, gručasta vas Bizovik. Tu priteče izpod Orli posebna, tako imenovana mehka voda, kar je bilo za pranje perila zelo pomembno.

V vasi so poleg manjšega števila kmetov živeli predvsem kajzarji, ki so morali iskati dodaten zaslužek za preživetje. Možje in fantje so imeli predvsem sezonsko delo kot tesarji in pozneje kot zidarji, pleskarji in kamnoseki. Njihov zaslužek ni zadoščal za preživetje velikih družin, zato so žene in dekleta prigarale dodaten denar s pranjem perila za bogatejše meščanske družine v Ljubljani, pa tudi za obrtnike, trgovce in podjetja.

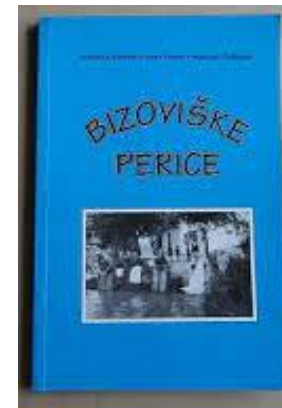
Perice so po Ljubljani zbrale umazano perilo in hkrati rznosile sveže opranega. Doma so umazano perilo pripravile za parjenje (žehtanje) oziroma kuhanje. Naslednji dan so ga žehtale, s pojavom mila v drugi polovici 19. stoletja pa tudi mencale. Sledilo je beljenje perila na soncu, nato so ga prenesle na perišče, kjer so ga prale in splakovale. Posušeno perilo so poravnale (pomongale) in ga ob koncu tedna raznesle po meščanskih domovih Ljubljane.

Ljudska: Mati zakliče
pridne dekliče

**Mati zakliče pridne dekliče:
»Hitro vstanite! Prát se mudi.
Srajce, rokavce, rute in peče,
prte pober'te, prát se mudi.**

**Žehto končale, lug ste izprale,
le na perišče nesite prat!
Ptičke vesele vam bodo pele,
ribice hoč'jo vas pozdravljat'.«**

STARI TRG - najstarejši trg v Ljubljani

Boris Kobe je bil med najbolj aktivnimi pri prenovah, *zlasti v srednjeveškem jedru Ljubljane*, kjer je deloval kot vodilni konservator. Za revitalizacijo je v 1960 letih dobil nagradi:

- 1964 Nagrado mesta Ljubljana za izvedena dela pri revitalizaciji Stare Ljubljane;
- 1967 Nagrado mesta Ljubljana (zdaj Župančičeva nagrada) za celovito vizijo revitalizacije starega mestnega jedra in dotedanja izvedena dela, in za življenjsko delo.

Trio Lorenz – Tomaž (violina), Matija (violončelo) in Primož (klavir)

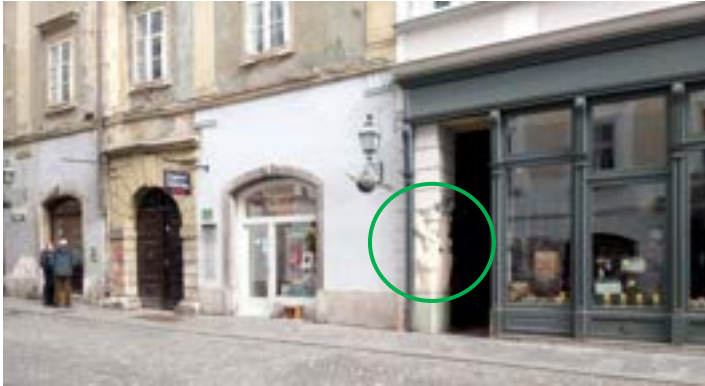
Trije bratje so v tej komorni zasedbi sodelovali od 1954, kar postavlja ansambel po stažu delovanja na prvo mesto v slovenskem merilu.

Tomaž Lorenz je bil pobudnik umetniške revitalizacije Stare Ljubljane – njegova ideja so bili poletni koncerti v Stari Ljubljani. Prejeli so tudi številne nagrade, tudi dve nagradi Prešernovega sklada (1974 in 1995) ter 1979 *Red zaslug za narod s srebrnimi žarki*.

Zanimive hiše na Starem trgu

Stari trg 5

Trgovina Kave sveta in Bar Cafetino s Pericama

Stari trg 6

Rojstna hiša barona Janeza V. Valvasorja

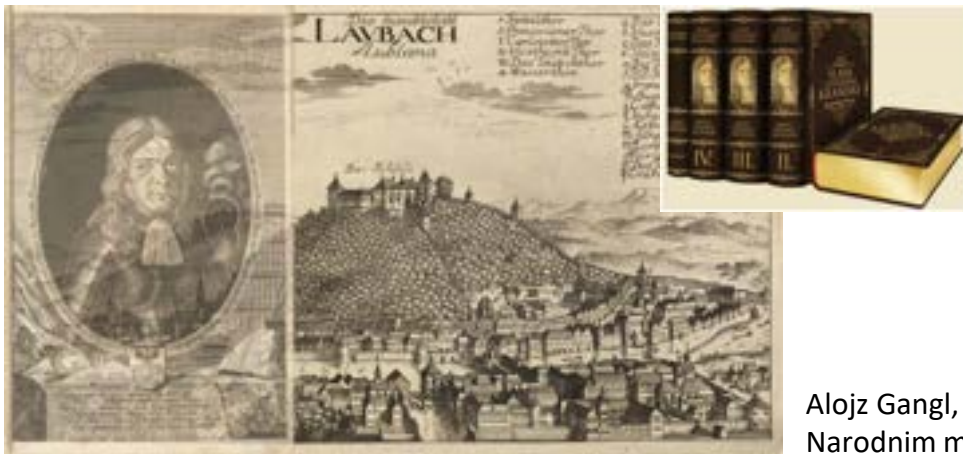
Stari trg 7

Rojstna hiša impresionističnega slikarja Matija Jame

JANEZ VAJKARD VALVASOR (1641, Ljubljana - 1693, Krško)

- kranjski plemič, polihistor, risar, zbiratelj in založnik
- član angleške Kraljeve družbe
- avtor enciklopedičnega dela Slava vojvodine Kranjske, izšla 1689 v Nürnbergu

Alojz Gangl, Valvasorjev spomenik pred Narodnim muzejem v Ljubljani, okr. 1920

**Jože Plečnik: VODNA POT na in ob GRADAŠČICI in LJUBLJANICI –
PERIŠČE ob Gradaščici, Trnovo, 1931 / 32**

Tudi na drugem koncu Ljubljane v Trnovem so ženske prale perilo in sicer v Gradaščici in v Malem grabnu. Plečnik je urejal mestno Gradaščico med leti 1928 do 1932. Strugo je zazidal v umetno korito, istočasno pa je uredil na brežini perišče. Vsako leto se dvanajstega marca, na dan sv. Gregorja, na tem delu zberejo mlade družine in spuščajo po vodi Gregorčke - ladjice z lučkami, ki naznanjajo začetek pomladi.

Od 1986 je bil ta predel zavarovan kot kulturno zgodovinski spomenik, od 2009 pa kot spomenik državnega pomena.

Boris Kobe (1905, Ljubljana – 1981, Ljubljana)

Študiral in diplomiral je na oddelku za arhitekturo Tehniške fakultete v Ljubljani pri profesorju Jožetu Plečniku. Med 2. svetovno vojno je bil interniran v Dachau. Tam je oblikoval še danes znane karte za tarok s prizori iz življenja v taborišču. Pred vojno je nekaj časa delal v svobodnem poklicu, od 1937 je poučeval kot učitelj, kasneje po vojni pa je bil docent in honorarni profesor na oddelku za arhitekturo Tehniške fakultete Univerze v Ljubljani in na Akademiji za likovno umetnost. Imenovan je bil za dekana Fakultete za arhitekturo v Ljubljani. Univerza v Ljubljani mu je v znak priznanja kot prvemu arhitektu 1976 podelila naslov zaslužni profesor. Leta 1938 je bil izbran za ljubljanskega mestnega arhitekta. Po vojni je postal vodja odseka za visoke gradnje in urbanizem pri Mestnem ljudskem odboru Ljubljana. Bil je med najbolj aktivnimi pri prenovah, zlasti v srednjeveškem jedru Ljubljane in deloval je tudi kot vodilni konzervator.

Bil je vsestranski umetnik, arhitekt, slikar, kipar, pedagog, ilustrator in scenograf. Sodeloval je pri postavitvah spomenikov: Spomenik žrtvam na Urhu pri Ljubljani, Spomenik internirancem na Ljubelju, Spomenik pionirjem v Tivoliju, Spomenik v Dražgošah, Spomenik Borisu Kidriču. Kot scenograf je sodeloval pri prvem zvočnem slovenskem filmu Na svoji zemlji in dobil zvezno nagrado za scenografijo 1949. Z ilustracijami je opremil knjigo Visoška kronika Ivana Tavčarja in ilustriral knjigo Bajke in povesti o Gorjancih Janeza Trdine.

Za delo je prejel več visokih odlikovanj in nagrad, med drugim **1977 Prešernovo nagrado za arhitekturo, slikarstvo, oblikovanje spomenikov, knjižno ilustracijo in pedagoško delo.**

Boris Kobe: Mednarodni spomenik žrtvam nacizma na pokopališču v Gradcu, 1961

Na obelisku v enajstih jezikih piše:

Čuvajte svobodo in mir, kajti dali smo zanj življenje

Posebno pozornost zasluži mednarodni spomenik žrtvam nacizma na Centralnem pokopališču v avstrijskem Gradcu, Triesterstrasse 172, ki ga je 1961 naredil Boris Kobe. Je v obliki granitnega oboka z vklesanimi imeni 2516 talcev, borcev proti nacifašizmu ter dezerterjev (vojaki, mobiliziranci v nemško vojsko ter pozneje prebegli s fronte).

Med žrtvami največje morije v zgodovini človeštva je na tem pokopališču vklesanih 1213 imen Slovencev: 661 talcev iz mariborskih sodnih zaporov, 374 talcev iz celjskega Piskra, ostale žrtve so iz Trbovelj, Šoštanja in Gorenjske.

Med pokopanimi je tudi petinšestdeset borcev legendarnega Prvega Pohorskega bataljona. Tu lahko razberemo imena zverinsko mučenih in ubitih slovenskih narodnih herojev kot so: Slavko Šlander - Aleš, Slava Klavora, Franc Vrunč - Buzdo, Jože Hermanko, Jože Kerenčič - Janko, Rado Iršič - Grega, Alfonz Šarh - Iztok, Jože Menih - Rajko Knap, Pavla Mede - Katarina, Franc Vrisk - Ciril in Dušan Mravljak - Mrož.

Viri:

Neža Mrevlje, *Dnevnik: POZABLJENE LJUBLJANČANKE*, 17.8. 2019

Mrevlje, *Dnevnik: LJUBLJANA, KOT STE JO MORDA ŽE VIDELI, A JE ŠE NE POZNATE*

https://www.youtube.com/results?search_query=mati+zakli%C4%8De+lirik

Bizoviške perice - Prvi (rtvslo.si)/naprepihu.home.blog/2020/02/

20/bizoviske-po-domace-bezovske-perice/

Slovenski etnograf_28_strukelj_pranje.pdf (etno-muzej.si)

sl.wikipedia.org/wiki/Boris_Kobe

www.si21.com/Dogodki/Arhitekturni_muzej_Ljubljana

Predavanje_Jurija_Kobeta_o_arhitektu_in_slikarju_Borisu_Kobetu/

Spomini Marije Turnšek Mikačič na delo z arhitektom Borisom Kobetom

Boris Kobe, Zavod za ureditev stare Ljubljane: Shema srednjeveškega jedra Ljubljane

Po maturi sem se vpisala na Fakulteto za arhitekturo v Ljubljani. Med študijem sem 1958 zaposlila na Zavodu za ureditev stare Ljubljane. Zavod je imel prostore Pod Trančo.

Edino risalnico smo imeli v prvem nadstropju s pogledom na Šuštarški most, drugi najstarejši most v Ljubljani, ki je povezoval Mestni trg in Stari trg z Novim trgom. Hiša pod Trančo 2 je bila sezidana v 14. stoletju. Bila je povezava treh hiš, z lokom čez današnjo cesto. V sklopu teh hiš je bil komun za zbiranje meščanov, ječa in plemiška hiša. Risalnica je imela tri okna s pogledom na Šuštarški most. Pri desnem oknu je imel svojo risalno mizo prof. Boris Kobe kot vodilni konservator, v sredini od zadaj konservator in arhitekt Ciril Tavčar, ob stranskih oknih dve mladi arhitektki Staša Blažič Gjura in Zlata Jeras Pohl, vsi so bili Plečnikovi učenci, Kobe pa je tudi bil Plečnikov diplomant. Ob srednjem oknu sem imela svojo pisalno mizo kot študentka praktikantka in tehnična risarka. Boris Kobe je bil v tistem času profesor za prostoročno risanje in barvne študije na oddelku za arhitekturo, gradbeništvo in geodezijo, bil je moj profesor za prostoročno risanje.

Oba arhitekta, Kobe in Tavčar, sta pred vojno sodelovala pri izvedbi nekaterih Plečnikovih del (Kobe: Prenova Kongresnega trga in parka Zvezde, Tavčar: prenova Jakopičevega sprehajališča in nastanek Tromostovja).

Z mojim delom je bila ekipa sodelavcev zadovoljna, ker so lahko hitreje nadaljevali s prenovo. Ko sem zapustila delo na Zavodu zaradi nadaljevanja študija, so mi večkrat poudarili, da me pogrešajo.

V tistem času smo delali na projektu prenove v srednjeveškem jedru Ljubljane. Osnovne dejavnosti so potekale na področju projektiranja, sanacij in preureditev fasad na območju občine Ljubljana Center, ki jih je vodil prof. Boris Kobe. Pomembnejši projekti so bili Program za revitalizacijo stare Ljubljane, akcija za ureditev Ljubljanskega gradu (obsežne raziskave stavbe, okolice in izselitev stanovalcev), ureditev Karlovške ceste, ljubljanske tržnice, Magistrata in drugih objektov.

Moja naloga je bila »snemanje« hiš v stari Ljubljani in njihovo dokumentiranje. Izdelala sem posnetke hiš na Mestnem in Starem trgu ter jih vse združila v prvič izdelano shemo srednjeveškega jedra Ljubljane. Spominjam se merjenja številnih prelepih stanovanj v palačah stare Ljubljane. Stanovanja so bila v več nadstropjih, z zastekljenimi strehami, baročnimi stopnicami, ročnimi poslikavami, štukaturami, arkadami, kristalnimi vrati, marmornatimi tlaki, bleščečimi lestenci, srednjeveškimi saloni. Nekateri stanovalci so stanovali v stanovanjih s pogledi na Grad in Ljubljanico. Zanimivo pri meritvah stanovanj, tudi kleti, je bilo, da sem naletela na stene, ki so bile dvojne, z vmesnimi praznimi volumni. Večkratno snemanje je pokazalo skrivnostne kleti z mnogimi izhodi, labirinti...

Izkušnje so mi ostale, bile so mi v pomoč, ko sem pri svojem delu na Centralnem zavodu za napredek gospodinjstva prirejala razstave racionalne rabe električne energije po različnih krajih v Sloveniji. Organizirali smo jih skupaj s podjetjem Iskra. Tam sva sodelovala z oblikovalcem Miljenkom Liculom, ki sem ga kasneje povabila k sodelovanju pri izdelavi Plakete Državnega sveta Republike Slovenije.

Pogled na hišo na desni strani, v kateri je bil od 1957 Zavod za ureditev Stare Ljubljane

Komu je posvečen spomenik in kje stoji?

Tone Kralj in Herman Hus: Spomenik Josefu Resslu, 1937, pred Staro tehniko, Ljubljana

Spomenik Josefu (Jožefu) Ressleru, 1937

je bil postavljen pred nekdanjo "Staro tehniko" ob Aškerčevi cesti 7.

Leta 1935 je ljubljanska sekcija Združenja jugoslovanskih inženirjev in arhitektov naročila kiparju Tonetu Kralju in arhitektu Hermanu Husu Resslerov spomenik, ki so ga odkrili 1937.

Na masivnem gladkem kvadru iz škofjeloškega apnenca je pritrjen bronast relief, na katerem izstopa v zelo visokem reliefu Resslerova glava, ki ima pod vratom oporno kamnito konzolo. Kipar je ustvaril relief v ekspresionističnem slogu, pri čemer je kombiniral visoki in plitvi relief, portret in področje Resslerovega ustvarjanja: ladja, ladijski vijak, morje. Izumitelj je upodobljen en face, ima značilne dolge lase in z gubami razoran obraz. Za njim je nakazana ladja s krožno linijo in drobno natolčeno površino, morje predstavlja plitvi cikcak, v katerega se zajeda ladijski vijak. V spodnji del kvadra je vklesan pozlačen napis. Za spomenikom raste mogočna rdeča bukev.

Tone Kralj (1900 – 1975)

Bil je slikar, grafik, ilustrator, kipar in oblikovalec.

Že med osnovnim šolanjem se je likovno izobraževal pri starejšem bratu Francetu (1895 -1960), ki je študiral na Akademiji za umetnost na Dunaju. Spomladi 1920 je skupaj z bratom sodeloval na razstavi slovenskih umetnikov v Jakopičevem paviljonu v parku Tivoli v Ljubljani. Po pozitivni izkušnji je sklenil, da bo likovno ustvarjanje njegov poklic. Študiral je v Pragi in Rimu ter študijsko bival na Dunaju, v Parizu in Berlinu. Študij arhitekture v Rimu je opustil, ker ga ni preveč zanimala. Ustvarjal in razstavljal je z bratom, v domovini in tujini. Brata Kralj veljata za začetnika **ekspresionizma** na Slovenskem. Kasneje sta se osebno razšla, a gojila ekspresionistični slog še naprej. V Tonetovih delih je opaziti poznavanje kiparskih del Ivana Meštroviča in evropskih klasikov ter dobro poznavanje biblije in zgodovine.

Leta 1928 se je v Ljubljani poročil z umetnico Maro Jeraj in osnoval družino, imela sta hčer Tatjano.

France Kralj:
Brata Kralj, 1940, relief

Herman Hus (1896 – 1960)

Bil je arhitekt, publicist in učitelj. **Spada v prvo generacijo učencev Ivana Vurnika in Jožeta Plečnika.**

Je eden najpomembnejših arhitektov slovenskega funkcionalizma. Zgodnja dela vključujejo like ekspresionizma in nove realnosti (Hotel Stara pošta Kranj, Park Bled 1929). Stanovanjska hiša Mali nebotačnik v Ljubljani predstavlja funkcionalističen primer tako v formalnem kot tudi po stanovanjskem standardu (dvigalo, centralno ogrevanje). Sledita tovarna Tuba v Ljubljani (1933), Hotel Evropa v Kranju (1935). Po vojni je izdelal načrt za Novo mesto (1946). Pomemben objekt predstavlja stavba nekdanjega MK ZKS na Resljevi ulici v Ljubljani (1949), kjer je viden velik Plečnikov vpliv in definira različico socialističnega realizma.

Jožef Ressel (1793-1857)

je bil gozdarski inženir ter izjemni in vsestranski izumitelj, uradno so mu priznali deset patentov. Poleg ladijskega vijaka je izumil ali izboljšal še celo vrsto drugih naprav ter strojev. Konstruiral je številne stiskalnice, izdelal prve valjčne in kroglične ležaje, izboljšal je parni aparat za ekstrakcijo barv in rastlinskih olj iz rožnic.

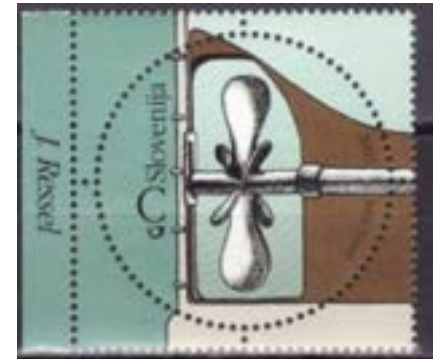
Prve načrte **ladijskega vijaka** je zasnoval 1812, praktični preizkus na čolnu je naredil 1820 na Krki pri Kostanjevici. Izum je patentiral 1827, kot prvega so vgradili v parnik Civitta v Trstu. Izum ladijskega vijaka je pomenil preobrat v ladjedelništvu in pomorskem prometu. Prejel je številna priznanja.

Njegove zasluge si lastijo mnogi narodi, poleg Slovencev še Čehi, Hrvati, Avstrijci, Italijani in Nemci. Strokovna javnost postavlja Resslera kot izumitelja ob bok svetovnih velikanov kot so Arhimed, Tesla in drugi, zato je oznaka, da gre za epohalnega izumitelja, tudi slovenskega, upravičena in poštena, saj je svoj glavni izum – ladijski vijak zasnoval in prvič preizkusil na slovenski tleh. V številnih državah so mu postavili zahvalne spomenike. Slovenci smo mu postavili v Ljubljani: spomenik ob Aškerčevi cesti, po njem se imenuje Resljeva ulica, Resljev trg, Pošta Slovenije je 2002 izdala znamko z njegovim ladijskim vijakom.

Josef Ressel je bil rojen 29. junija 1793 v Chrudimu na Češkem, umrl pa je 10. oktobra 1857 v Ljubljani, v vojaški bolnišnici, star 64 let, pokopan je na Navju, kjer ima tudi nagrobnik. Njegov oče je bil Anton Hermann Ressel, nemške narodnosti, po poklicu davčni uradnik, violinist, mati Marija Ana Konvičková pa je bila Čehinja. Doma so govorili nemško in češko, Ressel je pozneje odlično obvladal še slovenščino, hrvaščino in italijanščino. V rojstnem kraju je dokončal osnovno šolo, privatno pa se je učil latinščino in igrati na violino. Leta 1806 je v Linzu dokončal tri razrede gimnazije, nato se je vpisal na dvoletno topniško šolo v Čeških Budějovicah, a jo je zapustil, ker zaradi zdravstvenih razlogov ni bil sprejet v avstro-ogrsko vojsko. Leta 1812 je nadaljeval šolanje na dunajski univerzi, kjer je študiral medicino, kemijo in prirodoslovje, naslednji dve leti še na Visoki šoli za kmetijstvo in gozdarstvo v Mariabrunnu. Zadnjega letnika ni končal, ker ni dobil štipendije, zato je 1816 zapustil Dunaj. Do naziva gozdarskega mojstra (dipl. ing. gozdarstva) je prišel z vsestranskim strokovnim delom na terenu in postal celo oskrbnik avstro-ogrške vojne mornarice z gozdnimi izdelki, predvsem hrastovim lesom, ki so ga uporabljali za gradnjo vojaških in drugih ladij.

16. marca 1817 je bil postavljen za revirnega gozdarja pleterskih in kostanjeviških samostanskih gozdov, z delovnim mestom v samostanu Kostanjevica. Vse do smrti je služboval v Sloveniji, na Hrvaškem in v Benetkah, kot gozdarski nadzornik v Sloveniji in Istri. Prvi se je zavzel za pogodovanje Krasa.

Bil je dvakrat poročen. Leta 1821 se je v Trstu poročil s Hrvatico Jakomino Orebić, hčerko motovunskega gozdarja, ki mu je rodila tri otroke. Po njeni smrti 1826, se je poročil s Terezijo Kastelic iz Višnje gore, s katero je imel še sedem otrok.

PTT 2002: Resljeva znamka

Tržaški zaliv, 1929: Parnik Civitta in Resljev ladijski vijak

Jože Plečnik: "Stara tehnika", Aškerčeva 7, 1920/21

Jože Plečnik se je po študiju in zaposlitvi v tujini vrnil v Ljubljano 7. oktobra 1921. Prva zgradba, ki so jo zgradili po njegovih načrtih, je bila na Aškerčevi cesti stavba tehnične fakultete, kasneje imenovana Stara tehnika. Med izobraževalnimi programi je bila tudi arhitektura. Vodja gradnje je bil Alojz Kral.

Stavbo je Plečnik načrtoval še v Pragi, tik pred vrnitvijo v Ljubljano, ko je sprejel mesto profesorja za arhitekturo v Stari tehniki. Stavba je bila zgrajena v naglici, kot začasni objekt, ki naj bi sprejel nekaj oddelkov novoustanovljene Tehnične fakultete. Po drugi svetovni vojni je bila stavba premajhna, zato sta se gradbeni in arhitekturni oddelek preselila v stavbo II. mestne deške šole na Grabnu (danes Zoisova cesta 12), kjer je Fakulteta za arhitekturo še danes, Fakulteta za gradbeništvo in geodezijo pa se je kasneje preselila v novo stavbo na Jamovi cesti 2. Od 1961 je v stavbi Stare tehnike Fakulteta za naravoslovje in tehnologijo, oddelek za farmacijo, ki je od 1991 ustanovljena kot samostojna fakulteta na Univerzi v Ljubljani.

Plečnikova stavba je sestavljena iz dveh zalomljenih kril, med katerima je vhod.

Med pritličjem in prvim nadstropjem je venec, ki ustvarja vtis stavbe na podstavku.

Ob zgradbi je bilo zasajenih šest topolov, da so zastirali pogled s ceste. Ko so postala drevesa prevelika, so jih zamenjali s cipresami, ob pločniku z Aškerčevo so zasadili rdečo bukev in veliki jesen.

Aškerčeva cesta

je bila imenovana 1919 po Antonu Aškercu, slovenskemu pesniku, duhovniku in arhivarju. Do urejanja ceste 1910 je bila imenovana Obrtna ulica, od 1910 do 1919 pa ulica nadvojvode Evgena.

Jože Plečnik: Stara tehnika,
1920/21

Resslov nagrobnik,
Navje 1957

Nad vhodom v stavbo so umestili 1935 kip Genije, delo kiparja Ivana Zajca.

Genija sedi in drži v iztegnjenih rokah nad glavo lovorjev venec, kot zmagoslavje farmacije nad boleznijo. Njeno telo nas spominja na Zajčevo bronasto muzo na Prešernovem spomeniku (1905), zanimiva je pa tudi primerjava z bronasto Genijo Lojzeta Dolinarja (1933) na nebotičniku. Vsi trije liki so oblikovani klasicistično in simbolno zelo določeno glede na mesto postavitve.

V stavbi je Plečnik zasnoval tudi notranjo opremo v svojem kabinetu in risalnico, od katere se je ohranilo le nekaj preprostih lesenih stolov in risalne mize. Med drugo svetovno vojno so jih prenesli v njegovo hišo v Trnovem, da je lahko s svojimi študenti načrtoval in sodeloval na natečajih za arhitekturna in urbanistična dela.

Ivan Zajec: Kip Genije,
bron, Stara tehnika, 1935

Lojze Dolinar: Kip Genije,
bron, Nebotičnik, 1933

Ivan Zajec in Maks Fabiani: Muza na
Prešernovem spomeniku, bron, kamen, 1905

Viri:

Čopič Špelca, Prelovšek Damjan, Žitko Sonja: *Ljubljansko kiparstvo na prostem, Ljubljana DZS 1991* (str 162 - Resselov spomenik; str 68 - Genija na nebotičniku; str 91 - muza na Prešernovem spomeniku)

Murko Vladimir: *Josef Ressel, Slovenski biografski leksikon, Ljubljana, 1991.*

Kranjc F. Marijan: *Josef (Jožef) Ressel, epohalni slovensko - češki izumitelj ladijskega vijaka, Maribor 2000.*

Hrauski Andrej, Koželj Janez in Prelovšek Damjan: *Plečnikova Ljubljana, Vodnik po arhitekturi, Ljubljana 1996.*

Kaj predstavljata kipa, kje stojita in kako stavbo imenujemo danes?

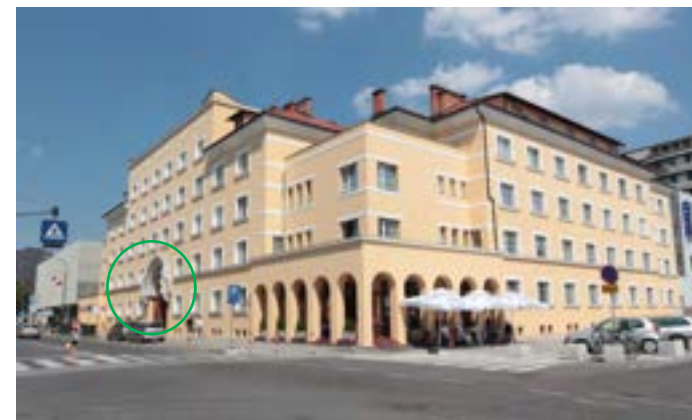
Kipa matere in očeta stojita na vhodnem portalu v stanovanjski blok Meksika na Njegoševi cesti.

Leta 1926/27 ju je naredil kipar **Lojze Dolinar**, prvi kipar slovenskega modernizma. Spominjata na Plečnikove atlante na Zacherlovi hiši na Dunaju (1903/05)

Dolinar je izklesal golo moško in delno drapirano žensko figuro, ki sta postavljeni na konzoli na vhodu. Sta brez atributov, ki bi ju označevali, mirujoči, imata pretegnjene kretnje, trdo vrezano muskulaturo in obrazne oblike. Z obema kipoma se je kipar skušal s stiliziranimi oblikami približati novi arhitekturi.

Po načrtih arhitekta **Vladimirja Šubica** so 1926/27 zgradili **stanovanjski blok Meksika**. Zgradba je dobila ime po '**meksikajnarjih**'. Je prvi primer uspešne blokovske kolektivne stanovanjske gradnje v Ljubljani. Stoji ob Njegoševi cesti, na obrobju mestnega središča in ob zahodnem robu Vodmata.

V vhodni uvozni veži so slabše ohranjene freske slikarja **Riharda Jakopiča**, 1927 /1928.

Meksika

Po prvi svetovni vojni se je Mestna občina ljubljanska odločila za gradnjo kolektivne stanovanjske hiše za svoje nameščence. Hiša naj bi bila zgrajena po vzoru stanovanjskih blokov - hofov, ki jih je dunajska mestna občina gradila od konca 1920 let do začetka druge svetovne vojne v sklopu socialnega stanovanjskega programa. Arhitekt Vladimir Šubic se je po obisku Dunaja odločil za zasnovo dvodelne štirinadstropne stavbe s štirimi trakti okoli dveh zaprtih dvorišč. Ker občina ni uspela dokupiti sosednje parcele, je arhitekt pripravil izvedbene načrte za prvo polovico stavbe, vendar je na vzhodnem robu stavbnega zemljišča že predvidel nastavka za podaljšek stavbe, kar pa ni bilo nikoli izvedeno.

Šubic je hišo zasnoval po vzoru dunajskega stanovanjskega bloka **Fuchsenfeldhof** iz 1922/23. Okrog notranjega dvorišča, ki je dostopno skozi obokano uvozno vežo, je razvrstil štiri stanovanjske trakte. V letih 1926/27 je bila zgrajena hiša z 82 stanovanji: z eno sobo (52), dvema sobama (24) in tremi sobami (6) z minimalnim sanitarnim standardom, javnim kopališčem s 16 kopelmi, skupno javno pralnico ter štirimi trgovinami s skladišči ter skupne stanovanjske prostore na dvorišču.

Ljubljanski projekt je bil takratnim higijenskim in socialnim zahtevam prilagojen s tem, da je imelo vsako stanovanje svojo lastno predsobo, stranišče, shrambo, balkon, klet in podstrešje. Vsi prostori so razsvetljeni in vsako stanovanje se je zapiralo z enim ključem. Za zračenje konstrukcije so na višini etaž nameščene manjše okrogle odprtine.

Pri gradnji hiše je bil načrt, ki ga je Mestni magistrat ljubljanski potrdil 9. avgusta 1926, delno spremenjen. Poudarek v osrednjem delu ulične fasade, zasnovan z oblikovanimi okviri oken in dekoracijo v obliki krogov in polkrogov, namreč ni bil izveden. Prav tako je bil načrtovani zaključek strešnega čela z dekoracijo v polkrožni obliki izveden brez okrasa in z dodatnimi okroglimi linami pod napuščem. Podstrešje sicer ni bilo namenjeno bivanju, z izjemo dveh stanovanjskih enot, umeščenih nad osrednjim delom ulične fasade. Že v času gradnje pa je bila Mestni občini ljubljanski podana pobuda *Udruženja jugoslovanskih oblikujočih umetnikov* iz Ljubljane, da bi na podstrešju uredili umetniške ateljeje.

Fasada hiše je bila načrtovana v čistih geometrijskih oblikah s poenostavljenimi arhitekturnimi elementi. Ornament je bil omejen na minimum in skoncentriran v centralnem vhodnem delu glavne fasade, ki ga na portalu krasita kipa matere in očeta. Obsežnejša predstavitev kiparja Dolinarja je pri stavbi Nebotičnik.

Načrt glavne fasade Meksike, ki ga je Mestni magistrat ljubljanski odobril 9. avgusta 1926
VIR: ZAL, reg I.fasc 2036.

Nebotičnik številka ena stoji na vogalu Slovenske in Cankarjeve ulice v Ljubljani, po naročilu Pokojninskega zavoda in ob »privolitvi« arhitekta Jožeta Plečnika, da na tem mestu lahko stoji tako visoka zgradba.

ZAVOD ZA VARSTVO KUTURNE DEDIŠČINE SLOVENIJE
Ljubljana, oktober 2004

Načrt obnove Meksike

Monumentalna uvozna veža, v tlorisu pravokotne oblike, je banjasto obokana, stene so obložene z opeko, v katero so vdeleni kamniti okvirji. Na banjasti obok je po naročilu Mestne občine ljubljanske v letih 1927 in 1928 poslikal **slikar Rihard Jakopič** šest stenskih slik v velikosti okrog 2 x 3 metre, v tempera tehniki na moker omet. V slikah so upodobljeni prizori iz družinskega življenja. Slikar je za pripravo poslikave pripravil več kot sto študijskih risb in slik ter kartonov, s pomočjo katerih so bile risbe prenesene na steno oboka. Slike so že kmalu po nastanku začele bledeti, kar je umetnika potrlo. Do tega naj bi prišlo zaradi slabe tehnološke izvedbe, pri čemer je restavrator France Stele omenjal pomanjkanje slikarjeve prakse, po Jakopičevih trditvah pa je bil vzrok v tem, da je bil prisiljen slikati v tempera tehniki na še moker omet.

Izkušnje so zelo vplivale na Jakopičevo delo do konca življenja, saj so vsa njegova poznejša slikarska snov izhajala prav iz študije za Meksiko.

Tempera slike na banjastem oboku:

- na severni strani oboka so naslikani: Sejalec, Gradnja, Družina
- na južni strani: Delo, Selitev in Brezdomci

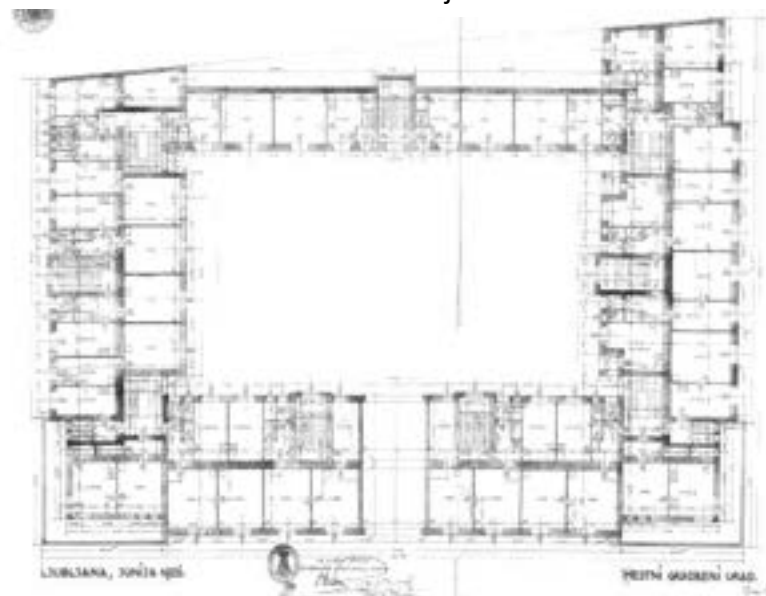

Notranje dvorišče je geometrijsko oblikovano. V središču dvorišča je postavljen kamnit vodnjak (1926 naredil Vladimir Šubic) z okroglo školjko in obeliskom na sredini z zaključenim kovinskim držalom na vrhu za svetili. Vodnjak je obkrožen s štirimi pravokotnimi zelenicami z zaobljenimi vogali. Danes ne deluje, a predvideno je bilo, da se štirje curki vode stekajo v manjšo posodo na obelisku, od tam pa v večjo talno školjko. Je edini vodnjak, ki ima luč na vrhu kovinske konstrukcije. Varovan je kot spomenik lokalne dediščine. Centralnost dvorišča je poudarjena tudi v tlaku s pasom položenega temnejšega tlaka v obliki kvadrata.

Zelenice so omejene s kamnitimi robniki. Kot je razvidno iz starejših fotografij, je bila na vseh zelenicah v sredini zasajena grmovnica. Danes je ohranjena samo grmovnica na severovzhodni zelenici. Dvorišče je zaprto s kovinskimi vrati.

Stavba je zaradi pomanjkanja vzdrževanja dolgo propadala. Lastniki so 2012 s pomočjo mesta obnovili vsa zunanja pročelja. Ker je v stavbi 94 lastnikov, so bili dogovori glede obnove dolgi in težavni. Ogrožene ostajajo še Jakopičeve poslikave v uvozni veži. Leta 2002 je bila stavba razglašena za **kulturni spomenik lokalnega pomena**.

Tloris temeljev

Notranje dvorišče

Na dvorišču sta na severni in južni strani dva kandelabra z lučmi

Vodmat

je nastal kot stara vaška naselbina na vzhodnem robu ljubljanskega mestnega središča v prvi polovici devetnajstega stoletja. Po parcelnih mejah so potekale poljske poti, na osnovi katerih so se razvile današnje ceste in ulice: Njegoševa, Šmartinska, Ob Zeleni jami, Pod brezami in Vodmatska. Stare poljske poti in parcelne meje so dale osnovo radialni ulični mreži Vodmata. Ko je bil Vodmat ob koncu devetnajstega stoletja priključen mestu in so ga začeli intenzivno urbanizirati, so v duhu tedanjih regulacij na prvotno žarkasto ulično mrežo poskušali prenesti pravokotno mrežo, kakršno so imeli tudi drugi deli mesta. V južnem delu Vodmata je bila osnovna mreža porušena šele po drugi svetovni vojni z izgradnjo Univerzitetnega kliničnega centra (UKC) in drugih bolnišničnih objektov.

Njegoševa cesta

Cesta je bila narejena sredi tisoč devetsto tridesetih let, v času, ko je Ljubljani županoval Dinko Puc. Segala od Masarykove do Zaloške ceste. Prvotno se je imenovala Ahacljeva cesta, zatem Jegličeva, 1952 pa jo je Mestni ljudski odbor Ljubljana preimenoval v Njegošovo cesto, po črnogorskem vladiki Petru II. Petroviću Njegošu. V vili številka 14 se danes nahaja Veleposlaništvo Črne gore.

Ob Njegoševi cesti se nahajata stavbi UKC - Urgenca in Poliklinika, kjer so predvsem specialistične ambulante in diagnostični oddelki. Njegoševa je med Ljubljančani in okoličani znana kot cesta, kjer je Poliklinika, svojo pot k zdravniku pa pogosto opišejo kot »grem na Njegošovo«. Njegošovo cesto so od 2010 do sedaj temeljito obnovili, predvsem zaradi novega Fabianijevega mostu med Roško in Njegošovo, tako da je zdaj ta cesta del notranjega mestnega cestnega obroča. Vhod do Poliklinike je ena prometno najbolj občutljivejših cestnih točk, saj je bil zaradi avtobusne postaje nepregleden, hkrati pa je bil povezan tudi z vhodom na urgenco. Poleg tega je večer problem preobremenjenost v času prometnih konic, ko se kolone zgostijo vse od križišča z Masarykovo cesto.

Petar II. Petrović Njegoš (1813, Njeguši – 1851, Cetinje)

je bil ne le pomemben črnogorski vladika (vladar), temveč tudi pesnik in filozof. V cetinjskem samostanu se je izobraževal za položaj vladike, cerkvenega in posvetnega vladarja Črne gore. Leta 1830 je pri sedemnajstih letih, po smrti Petra I. Njegoša, prevzel mesto vladike.

Petar I. in Petar II., oba iz družine Njegoš, sta bila velika reformatorja svoje države. Z združitvijo različnih plemen, ki so bivala na področju Črne gore, sta jo hotela oblikovati v sodobno državo: pomirili so prepire med posameznimi plemeni, ustanovili senat, vzpostavili prvo izvršno vejo oblasti, sodišča, začeli s pobiranjem davkov, utrdil državne meje, gradil ceste ter ustanovil prvo šolo in tiskarno.

Oba sta bila izjemno priljubljena, Petar I. je bil razglašen celo za svetnika ortodoksne cerkve.

Petar II. je poleg vladanja tudi pesnil, verjetno najbolj znana je pesnitev *Gorski venec*, ki je postala temelj črnogorske književnosti. V pesnitvi piše o svoji domovini. Pesnitev je na neki način aktualna tudi dandanes: govori namreč o izgonu muslimanov iz Črne gore in boju proti otomanskemu vplivu.

Legenda pravi, da je Petar II. začel pisati pesmi že kot deček, najraje pa jih je recital ob spremljavi gosli. Nihče ne ve, koliko njegovih pesmi je postalo ljudskih. Žal je pri osemtridesetih letih zbolel za pljučnico in umrl. Na njegovo željo je bil pokopan **na Lovčenu**, na Jezerskem vrhu, kjer so mu v letih 1971/74 po načrtih slovitega kiparja, arhitekta in pisatelja **Ivana Meštrovića** zgradili mavzolej iz granitnih kock.

Veleposlaništvo
Črne gore

Njegošev park

Časopis *DELO*, 16. maj 2014: "Obnovili so park pri križišču Njegoševe in Šmartinske ceste, kjer je bilo sicer doslej predvsem nezakonito parkirišče za avtomobile. Občinski delavci tam že urejajo tlake, obrezali bodo tudi drevje, postavili nove klopi in koše za smeti, površino pa bodo pred nepravilno parkiranimi vozili zavarovali z nizkimi količki. Avtor arhitekturne rešitve novega parka je **Rok Žnidaršič**, ki meni, da bo ta obogatil svetovljanski značaj mesta in skupaj z ureditvijo novega mestnega parka »likovno in doživljajsko nadgradil prostor Njegoševe ceste«. V ponedeljek bo konzulat Črne gore tam odkril spomenik Petru II. Petroviću Njegošu, s čimer bodo proslavili nedavno 200. obletnico rojstva tega črnogorskega pesnika. Doprni kip je naredil črnogorski kipar **Dragoljub Đurović**. Častni konzul Vojislav Kovač je prepričan, da bo »spomenik sprejet kot izraz zgodovinske in kulturne povezanosti obeh narodov, dobrega sodelovanja med državama in tudi gostoljubnosti mesta Ljubljane«.

Arhitekt Rok Žnidaršič, kipar Dragoljub Đurović.

STA / V.Š., Podgorica, 26.06.2018, 11:45: Prešern' dobil spomenik in park v Podgorici

Na pobudo častnega konzula Črne gore v Sloveniji, so v Podgorici, v novozgrajenem parku pri zgradbi črnogorske radiotelevizije, na slovenski dan državnosti odkrili spomenik pesniku Francetu Prešernu. Slovesnosti so se med drugim udeležili kulturni minister Tone Peršak, ljubljanski župan Zoran Janković in predsednik UEFE Aleksander Čeferin. Spomenik so postavili v Moskovski ulici v Podgorici, v Prešernovem parku, naredil ga je slovenski arhitekt **Rok Žnidaršič**. Spomenik je izdelan iz naravnega in umetnega kamna ter bronu v obliki kvadra velikosti 3,5 krat 2,8 krat 1,8 metra.

"Spomenik mestu Podgorica podarjam kot simbol kulturnih in zgodovinskih vezi med črnogorskim in slovenskim narodom, v želji, da ga bodo prebivalci sprejeli z enakim spoštovanjem, kot je bil 2014 v Ljubljani sprejet spomenik Petru II. Petroviću Njegošu," je v vabilu na slovesnost v Prešernovem parku zapisal častni konzul Črne gore v Sloveniji Vojislav Kovač.

V obrazložitvi odloka, ki ga je podpisal župan Podgorice Slavoljub Stijepović, je zapisano še, da ima Prešernovo delo mednarodni kulturni in humanistični značaj ter da je soglasje k postavitvi spomenika dalo tudi črnogorsko ministrstvo za kulturo.

Ob otvoritvi odkritju spomenika je nekatere v oči zbadlo ime našega pesnika, napisano je namreč "France Prešern". Ne gre za napako, saj Črnogorci imena zapisujejo, kot jih izgovarjajo.

Meksikajnarji

so bili slovenskih prostovoljci, ki jih je avstrijski cesar Franc Jožef zaradi upora Mehičanov 1864, pošiljal na pomoč svojemu mlajšemu bratu mehiškemu cesarju Maksimilijanu I. Mehiškemu za boje proti upornikom v Mehiki. Na slovenskem je Ljubljanski mestni svet 3. junija 1864 izdal poziv za prostovoljstvo. Zbirališče je bilo od Cukrarne do nove stanovanjske hiše. Prostovoljci so na tem območju imeli tabor in tudi potem, ko ni bilo več šotorišča, so mu rekli ‚Mexicaner Platz‘, stavbi pa ‚Hiša na Mexicaner platzu‘ oz. Meksika.

Prostovoljci iz vseh dežel so odpluli v več skupinah proti Mehiki iz Trsta. Po nekaterih podatkih naj bi bilo prostovoljcev okoli 6.000. Dogovorjeno je bilo, da bodo služili šest let in za to dobivali plačo, tistim, ki bi po zaključku vojne ostali v Mehiki, je bilo obljubljen 12 - 28 oralov zemlje.

Ko je francoski cesar Napoleon III. zaradi pritiska ZDA odpoklical svoje čete, je evropska pomoč propadla. Od vseh prostovoljcev se jih je do aprila 1867 vrnilo samo 1.151. Nekaj Slovencev se je po smrtni obsodbi Maksimilijana I. vrnilo nazaj, nekateri pa so ostali v Mehiki.

Ferdinand Maksimilijan I. Habsburško - Lotarinški

se je rodil kot drugi sin nadvojvodu Francu Karlu (mlajšemu sinu svetega rimskega cesarja Franca II.) in Zofiji Bavarski v palači Schönbrunn na Dunaju. Leta 1857 se je poročil s Charlotto, svojo sestrično v drugem kolenu, hčerko Leopolda I. Belgijskega. Živel sta v Milanu, dokler ni Avstrija izgubila nadzora nad večino svojih italijanskih posesti, zatem sta se preselila v Trst, kjer sta v bližini zgradila grad Miramare. Grad je 1856 zasnoval avstrijski arhitekt Carl Junker, dokončan je bil 1860.

Po karieri v avstrijski vojni mornarici je s podporo francoskega cesarja Napoleona III. in mehiških monarhistov 10. 4. 1864 postal mehiški cesar. Mnogo držav, med drugim tudi Združene države Amerike niso priznale njegove vladavine. Položaj se je do 1867 zelo poslabšal zaradi propada evropske pomoči, slabega gospodarskega stanja in notranjih nesporazumov. Uporniške sile, ki jih je vodil Benito Juárez, so dokončno premagale mehiško cesarsko vojsko pri Queretaru. Cesarja Maksimijana I. in njegova generala Miramona in Mejio so pred vojaškim sodiščem obsodili na smrt z ustrelitvijo, ki je bila izvršena junija 1867. Žena Charlotta se je umaknila v Miramare. Zaradi vsega hudega se ji je omračil um.

Mehiški cesar Ferdinand Maksimilijan I. in žena Charlotta

Grad Miramare, Trst, 1856/60

Viri:

Čopič Špelca, Prelovšek Damjan, Žitko Sonja, *Ljubljansko kiparstvo na prostem*. DZS Ljubljana 1991, stran 133.

Dosje enotne kulturne dediščine pripravljen za prenovo Meksike –
https://www.zvkds.si/sites/www.zvkds.si/files/u6/dosje_objekta_kd_0.pdf, EŠD 354 Ljubljana – Stanovanjski blok Meksika Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije Območna enota Ljubljana, oktober 2004

Podatki na internetu in v literaturi o: Lojze Dolinar, Rihard Jakopič, Vladimir Šubic, Habsburžani, Njogoši.

<https://sl.wikipedia.org/wiki/Meksika>

<https://www.finance.si/8345892/Meksika-ima-novo-obleko>

<https://www.uradni-list.si/glasilo-uradni-list-rs/vsebina/2002-01-1733/sklep-o-razglasitvi-stanovanjskega-bloka-meksika-na-njegosevi-cesti-v-ljubljani-za-kulturni-spomenik-lokalnega-pomena>

Kdo je znani slovenski kirurg in kje stoji njegov spomenik?

Zdenko Kalin: Dr. Edo Šljajmer, 1939

Replika: Študentje ALU, 2021

Vandali so marca 2013 iz Šljajmerjevega parka ob Zaloški cesti v Ljubljani ukradli bronasti doprsni kip dr. Eda Šljajmerja, ki ga je 1939 izdelal Zdenko Kalin. V parku je ostal samo piedestal. Kip so štiri leta po Šljajmerjevi smrti postavili v park, ki je bil urejen po načrtih Jožeta Plečnika. Imel je status kulturnega spomenika državnega pomena.

Kip - repliko so na isto mesto postavili oktobra 2021. Izdelala sta ga študenta Akademije za likovno umetnost Denis Dražetič in Denis Vučko, pod mentorstvom dr. Počivavška. Oblikovanje replike ni bilo preprosto, saj originalnega kalupa niso našli. Kip je izdelan po fotografijah dr. Šljajmerja, visok je približno meter in prav toliko širok.

Dr. Edo Šlajmer, zdravnik – kirurg, (1864, Čabar – 1935, Ljubljana)

Medicino je študiral v Gradcu, specializacijo kirurga je opravljal v Ljubljani.

Bil je reformator kirurgije na Slovenskem, v medicino je uvedel nove tehnike, moderno asepso in antiseptiko, nove operativne metode, rentgensko diagnostiko, kloroformsko narkozo, lumbalno in lokalno anestezijo. Bil je tudi podpornik nastanka gorske reševalne službe. Iz njegove zapuščine se omenja Šlajmerjev dom, vsi poznamo Šlajmerjevo ulico v Ljubljani, bil je častni meščan mesta Ljubljane. Pokopan je na Navju.

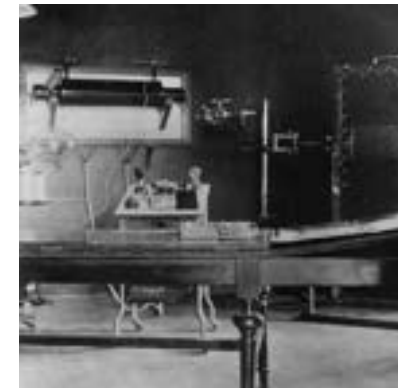

Sanatorij Šlajmerjev dom, danes Ortopedska klinika

Zgradbo sanatorija sta 1930 projektirala slovenska arhitekta Domicijan Serajnik in Janko Omahen, **učenca arhitekta Jožeta Plečnika**. Dograjen je bil v letih 1931-1940 s sredstvi Trgovskega bolniškega in podpornega društva, Pokojninskega zavoda za nameščence v Ljubljani in Mestne občine ljubljanske.

Šlajmerjev dom je obsegal fizioterapevtski oddelek v kleti, ORL in internistično ambulanto, rentgensko sobo, internistični oddelek v pritličju, kirurški oddelek v prvem nadstropju ter porodniški oddelek in ambulanto za šoloobvezne otroke v drugem nadstropju.

Od 1947 v prostorih sanatorija Šlajmerjev dom deluje Ortopedska klinika.

Prvi rentgen v Sloveniji

JOŽE PLEČNIK: Ureditev Šlajmerjevega parka, 1933

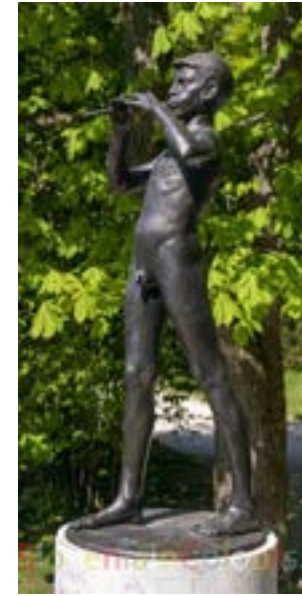
Park ima trikotni tloris, geometrijsko zasnovano poudarjajo simetrično zasajena drevesa, je spomenik državnega pomena.

Zdenko Kalin (1911-1990), kipar

Uveljavil se je kot izvrsten avtor spomeniške plastike, portretist in avtor malih bronastih kipov. Prešernovi nagradi je prejel (skupaj s Karlom Putrihom), 1959 za plastiko na pročelju poslopja Državnega zbora RS in 1982 za življenjsko delo na področju likovnega ustvarjanja, 1975 nagrado Avnoj-a in Jakopičevo nagrado 1986. Tega leta je postal tudi zaslužni profesor ljubljanske univerze. Leta 1976 je postal dopisni, 1981 pa redni član SAZU.

Med njegova velika javna dela spada: spomenik žrtvam fašizma na Urhu, kipi na portalu slovenske skupščine, tu so še sijajne Otroške igre in izjemna zbirka raznovrstnih portretov (Oton Župančič, Božidar Jakac, Riko Debenjak, dr. Edo Šljajmer). Pastirčka (deček s piščalko) kot simbol slovenskega naroda najdemo na treh mestih: deček s piščalko stoji v ljubljanskem Tivoliju, na Kolodvorski ulici pred stavbo RTV Slovenija in na zelenici pred gradom na Brdu pri Kranju.

Pastirček je bil izdelan 1942, poseblja mladostno odporniško moč slovenskega naroda. Nad stopnice v Tivoliju so ga dali postaviti 1946 ob prvi obletnici osvoboditve.

Spominska obeležja posvečena dr. Edu Šljajmerju

Častni ljubljanski meščan

Nagrobnik na Navju

Šljajmerjev dom v Vratih

Šljajmerjeva ulica v Ljubljani

Dr. Lidija Andolšek Jeras, ginekologinja (1929, Brvace - 2003, Ljubljana) Zasluzna profesorica in akademikinja

Pitnik v parku je posvečen dr. Lukanoviču

Mestna občina Ljubljana je prenovila manjši park v trikotniku med medicinsko fakulteto, ginekološko kliniko in staro stavbo porodnišnice. **Park je imenovan po dr. Lidiji Andolšek Jeras**, pionirki slovenske reproduktivne ginekologije in ustanoviteljici Inštituta za načrtovanje družin. Bila je tudi gonilna sila prizadevanj za gradnjo nove porodnišnice v prestolnici. Park je v sredini s pohorskim tonalitom tlakovano območje, ki ga dopolnjuje zelenica z nizkim in srednje visokim grmičjem ter z že obstoječimi drevesi.

Dr. Adolf Lukanovič

je od 1988 vodja oddelka za uroginekologijo na Ginekološki kliniki v Ljubljani, kjer aktivno sodeluje tudi v raziskovalnem, strokovnem in pedagoškem delu. V klinično delo je na področju diagnostike in zdravljenja urinske inkontinence prenesel nove diagnostične in operativne tehnike.

Viri:

wikipedia.org-edo slajmer

https-www.slovenska-biografija.si

www.mf-lj.uni-lj.si

Kaj predstavlja spomenik in kje je Severni mestni park?

Kip **Deklice z Rastočo knjigo** (kipar Jernej Mali, 2000), stoji sredi Severnega mestnega parka v Župančičevi jami tik ob Navju.

Dekličina knjiga naj bi vsako leto zrastle za dva centimetra in se bogatila z novimi zapisi. Ob tem se odkrije novo geslo ali sporočilo o pomembnosti sožitja, strpnosti, izobraževanja, osebne in skupne slovenske rasti v prihodnost.

Zapis predstavlja ljubezen do slovenske besede, kulture in naroda. Kip deklice s knjigo simbolno vključuje slovenske knjižne mejnike kot so Brižinski rokopisi, Trubarjev Abecedarij in Katekizem, Dalmatinov prevod Biblije, od Prešernovih Poezij do književnosti sodobnega časa. Novo tisočletje sovпада s tisočletnico Brižinskih spomenikov, štiristopetdesetletnico prve slovenske knjige ter dvestoletnico Prešernovega in Slomškovega rojstva.

Severni mestni park obsega območje med Gospodarskim razstaviščem in Župančičevo jamo ter Vilharjevo in Linhartovo cesto in **se smiselno navezuje tudi na kulturno zgodovinski spomenik Navje**, pokopališče velikanov slovenske kulture in njihovih velikih podpornikov..

Park tematsko **povezuje arhitekturo in knjigo**, javne površine in branje ter je usmerjen v kar najširši krog obiskovalcev oziroma je namenjen skupinam bralcev. Obiskovalec parka bo lahko postal bralec, bralec bo lahko obiskal park: arhitektura knjige se v parku zliva s knjigo arhitekture.

Površina **otroškega igrišča**, ki je umeščeno v osrednje območje parka, skupno meri nekaj manj kot tisoč m², in se prostorsko ter vsebinsko deli na dve enoti: igrišče s tobogani na zahodni strani promenade in igrišče na temo morja na vzhodni strani promenade.

Rastoča knjiga je projekt, s katerim imamo Slovenci priložnost izraziti svojo hvaležnost za življenje s knjigo od samih začetkov pismenosti pa do danes. V živem stiku s knjigo se je stoletja krepila zavest o sožitju slovenske besede z drugimi jeziki, ki nas obdajajo. Iz slovenske besede so zrasle naša kultura, umetnost in znanost. Vse to je odprlo možnost, da kot posamezniki in narod stopimo po poti nenehne rasti - od dobrega k boljšemu, od boljšega k odličnemu.

Nemogoče je naštetiti vsa imena, ki so v toku zgodovine tvorno prispevala k ideji in duhu slovenstva. Bilo jih je ogromno, ki so zapisali svoje ime v mozaik narodove odličnosti. Še več je takih, ki se bodo v to knjigo še zapisali. Zgodovina obrača liste in knjiga raste.

Knjiga ostaja vseslovenski simbol tudi v tretjem tisočletju. Rastoča knjiga se kot pomnik obrača predvsem k tistim, ki na pot slovenstva šele stopajo. Skuša jim pomagati poiskati odgovor na vprašanje, kaj pomeni biti Slovenec.

Častni pokrovitelj obeležja: Državni svet Republike Slovenije.

Velik prijatelj Jožeta Plečnika je bil zaveden Slovenec in župnik ter pisatelj **Fran Saleški Finžgar**. Nedvomno bo nekega leta zapisano tudi njegovo sporočilo pod deklico z Rastočo knjigo. Zapis o sodelovanju med obema velikima možema je v prilogi številka 5.

Dosedanji zapisi v knjigi:

- Ljubim te, kakor se zemlja vrti. (Ifigenija Simonović)
- Še vedno rastem iz večnih bokov zdrave zemlje. (Saša Vegri)
- Hiša brez knjige je votel dom brez duše. (Niko Grafenauer)
- Samo beseda premaguje čas; v njegov spomin izrisuje naš obraz. (Ciril Zlobec)
- S knjigo vstopam v lepoto in iščem skrivnost samega sebe. (Miroslav Košuta)
- Edino ljubezen bo rešila človeštvo. (Boris Pahor)
- V knjigah so doma zakladi sveta. Zato sta knjiga in bralec za vedno najžlahtnejši par. (Slavko Pregl)
- V slovenstvo so knjige položene kot rože v vrt, kot k možu žena. (Tone Pavček)
- Nenehno izboljšuj svoje znanje in k temu vabi tudi druge. (Janez Gabrijelčič)
- Naj ne mine dan, da ne bi naredil česa dobrega zase, za družino, za ožjo in širšo skupnost. (Janez Gabrijelčič)

Društvo Rastoča knjiga

29.11.2000 je petinšestdeset podpisnikov skupine predstavilo projekt Rastoča knjiga v Državnem svetu Republike Slovenije. Avtor ideje o Rastoči knjigi je dr. Janez Gabrijelčič. Obenem je bilo ustanovljeno tudi Društvo Rastoča knjiga, katerega pokrovitelj je postal Državni svet Republike Slovenije.

Ob ustanovitvi Rastoče knjige sta se za projekt zavzela takratni predsednik državnega sveta Tone Hrovat in sekretarka državnega sveta dr. Marija Turnšek Mikačič.

Društvo Rastoča knjiga je nastalo hkrati z rojstvom samostojne Slovenije in ob tisočletnici Brižinskih spomenikov. Z ustanovitvijo društva so želeli pobudniki po eni strani poudariti, kako pomembne knjige so Slovenci napisali v preteklosti, po drugi strani pa povabiti in spodbujati ljudi k osebni rasti s kulturo, umetnostjo in znanostjo. Poslanstvo društva je opozarjanje na kulturne vrednote slovenske preteklosti.

Glavni cilj društva je udejanjanje arhitekturne stvaritve simbola deklice z rastočo knjigo, ki ponazarja dosednji razvoj in identiteto Slovencev kot stalno učeče se družbe. Projekt podpirajo slovenski akademiki, javni sklad za kulturne dejavnosti, knjižnice, šole, organizacije in Društvo Rastoča knjiga. Rastoča knjiga se razvija v mednarodni projekt Združene Rastoče knjige sveta. Z njim želi društvo poudariti, da svet vedno bolj potrebuje novo paradigmo življenja in dela, ki naj temelji na medsebojnem plemenitem sodelovanju na področju kulture, znanosti in umetnosti ter na viziji univerzalne odličnosti. K projektu so vabljeni vse evropske države, da bi v tem okrilju predstavile svoje književno izročilo. Kot tak naj bi bil projekt eden izmed prispevkov za spodbujanje boljšega poznavanja kulturne dediščine stare celine in sveta.

Razstave o Rastoči knjigi

Z organizacijo dogodkov (od razstav do nastopov kulturnih skupin na lokalnem, regionalnem in nacionalnem nivoju) društvo skrbi za osveščanje o pomenu slovenske knjige danes. Pri tem društvo posega celo v mednarodni prostor. Z razstavami slovenskih knjižnih antikvitet so se tako predstavili že v Gentu, Zürichu, Münchnu, Celovcu in drugod. Ob prvem predsedovanju Slovenije Evropski uniji so gostovali v Narodni in univerzitetni knjižnici z razstavo imenovano Rastoča knjiga - pomnik slovenstva, v okviru katere je bilo na ogled petdeset knjižnih del, trideset stenskih panojev in deset prostostoječih panojev. Razstavo je pripravilo Društvo Rastoča knjiga. Predstavljene so bile zbirke narodne in univerzitetne knjižnice (NUK), Trubarjevi portreti, reprodukcije Brižinskih spomenikov, šestnajst portretov slovenskih književnikov in drugo spremno gradivo. Obiskovalci so lahko spoznali tudi velike slovenske znanstvenike, ki so delovali v tujini.

Rastoča knjiga v Bavarski državni knjižnici

Društvo Rastoča knjiga skuša k projektu pritegniti tudi druge države. Ustanova, ki hrani Brižinske spomenike na Bavarskem, je gostila razstavo Rastoča knjiga v okviru katere so bili predstavljeni rokopisi in tiski, ki so nastajali od srednjega veka do danes. Postavitev ni bila le poklon osebnostim, ki so sooblikovale slovensko slovstveno zgodovino, ampak tudi ljudem, ki so dejavno prispevali k razvoju znanosti, glasbe in kartografije. V knjižnici so bili predstavljeni tudi rokopisi in tiski, katerih vsebina se dotika teh področij. Razstava je bila do sedaj tudi v Piranu, Dunaju, Bruslju in Celovcu. Rastoče knjige se predstavljajo v okviru stalnih ali začasnih zbirk in razstav.

Jernej Mali

je po izobrazbi akademski kipar in restavrator, ki v najetem ateljeju v Šiški ustvarja pretežno izdelke iz lesa. Čeprav se navdušuje nad tradicionalno japonsko obrtniško kulturo, prisega na lokalne ustvarjalne materiale – les, kamen in glina.

Jernejev oče je prav tako kipar in restavrator in sin je že od malega rad hodil v domači atelje zato je bila odločitev za študij kiparstva edina prava izbira. Po diplomu je naredil še magisterij iz restavratorstva in strokovni izpit, da je izpolnil vse formalne pogoje za opravljanje restavratorskega dela.

Kipi z Rastočo knjigo v Sloveniji

Deklica z Rastočo knjigo je dobila številne posnemovalke in posnemovalce.

Model kipa frančiškana z Rastočo knjigo, pred cerkvijo v Novem mestu

Brusniška deklica z Rastočo knjigo, izdelali učenci osmega razreda, 7. 2. 2011

Kočevje: prvi kip Rastoče knjige, ki je poklon knjigam o naravi

Pred tovarno Krka:
Prva misel: ŽIVETI ZDRAVO ŽIVLJENJE

Osnovna šola Šmihel

Dr. Janez Gabrijelčič (1939, Novo mesto)

doktor ekonomskih znanosti. Kjerkoli je deloval, je pustil vidno sled svojega dela. Je duhovni vodja forumov odličnosti in mojstrstva, aktiven član Društva ekonomistov Dolenjske in Bele krajine, častni občan Mestne občine Novo mesto in častni občan Občine Trebnje. Iz vseh njegovih dejavnosti in zanimanj je zrasla Rastoča knjiga, katere idejni vodja in nosilec zamisli ter vseh nadaljnjih nadgradenj je prav dr. Gabrijelčič.

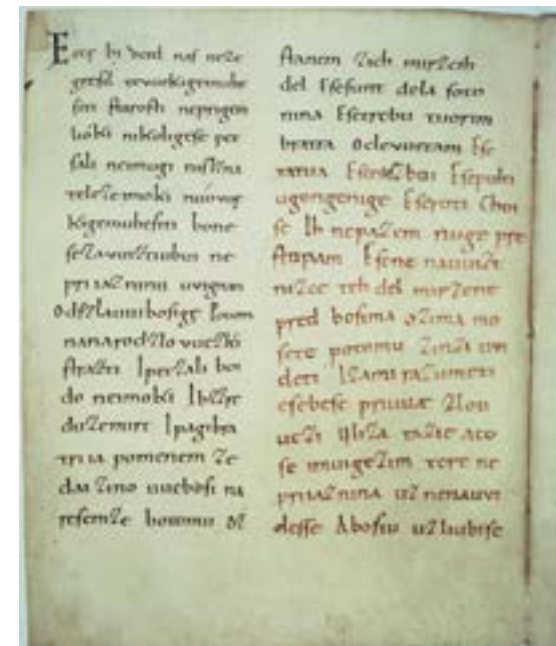
Brižinski spomeniki (med letoma 972 in 1039)

Na začetku tisočletnega razvoja slovenske pisne kulture stojijo znameniti Brižinski spomeniki, ki so nastali med 972 in 1039 na Zgornjem Koroškem v dolini reke Möll ali na Lurnskem polju in so najstarejši znani ohranjeni zapisi v slovenščini in najstarejši zapis v latinici v katerem koli slovanskem jeziku na območju civilizacije evropskega zahoda. Odkrili so jih vezane v pergamentnem zborniku iz 1807 v Bavarski državni knjižnici v Münchnu. Tja so prišli 1803 iz samostana svetega Korbinijana v Freisingu. Ime so dobili po mestu Freising.

Leta 1854 je slavist in slovničar Anton Janežič na novo skoval slovensko krajevno ime Brizno, Brižnik, kasneje pa so privzeli imena Brižinje, Brižine ali Brižinj.

Zapisani so v latinici, v pisavi karolinška minuskula, ki se je uporabljala v stoletjih po Karlu Velikem. Skupno gre za tri spomenike, ki so bili del popotnega pastoralnega priročnika freisinškega škofa Abrahama, ki je v Freisingu škofoval med 957 in 993 / 994. Prvi in tretji spomenik sta obrazca splošne spovedi. Drugi spomenik je pridiga o grehu in je povabilo k spovedi.

Ni le najstarejša slovenska pridiga, marveč je srednjeveška retorična mojstrovina. Celoten latinski kodeks obsega 169 pergamentnih folijev različne kakovosti. Največ besedil je govorov oz. homilij, sedem je liturgičnih, osem cerkvenopravnih, devet drugačnih zapisov in trije slovenski. Največ govorov je namenjenih praznikom cerkvenega leta: advent in božič, svečnica, post, veliki četrtek, velika noč ipd. Nekatera liturgična opravila iz kodeksa lahko opravlja samo škof, več obredov pa tudi navadni mašniki.

Jože Plečnik in Navje, 1937 - 1938

Navje je ljubljanski spominski park, ki sta ga po načrtih Jožeta Plečnika iz 1929 v letih 1937 in 1938 uredila arhitekta Jože Plečnik in Ivo Spinčič na skrajnem vzhodnem robu nekdanjega **pokopališča sv. Krištofa**, ki je segalo na zahodu vse do Dunajske ceste. Za nasaditev v parku je poskrbel krajinski arhitekt Anton Lap.

Z opuščene pokopališča sv. Krištofa, ki so ga kasneje postopoma pozidali, so mestne oblasti prenesle posmrtno ostanke in nagrobnike slavnih Slovencev na skrajni vzhodni rob starega pokopališča, ki so ga poimenovali **Navje**. Omeniti je potrebno, da so zaradi stroškov prekopa v veliki večini primerov prenesli le nagrobnike slavnih ljudi, ne pa tudi njihovih posmrtnih ostankov. Na Navju so pokopani posmrtni ostanki večinoma le tistih pokojnikov, ki so bili tam že prvotno pokopani. Tak primer sta na primer grobova Jerneja Kopitarja in Ivana Tuška. Pisateljska grobnica: Anton Aškerc, Fran Gestrin, Fran Levstik, Josip Podmilščak (Andrejčkov Jože), Anton Raič, Božidar Raič, Ivan Resman, Simon Rutar, Ivan Železnikar.

Park ima obliko podolgovatega nepravilnega pravokotnika, z daljšo stranico v smeri sever-jug. Na jugovzhodnem robu Navja je arkadna veža, t. i. »Slovenski panteon«, zasnovan v klasicističnem slogu, ki je bil zgrajen že sredi devetnajstega stoletja na vzhodnem robu starega pokopališča sv. Krištofa. Nagrobniki so razvrščeni pod ostrejšem in po trati. Na severnem koncu parka stojijo štirje Plečnikovi stebri, ki so prej stali pred stavbo Glasbene matice na Vegovi ulici v Ljubljani. Od 2001 je Navje zavarovano kot kulturni spomenik državnega pomena.

Nagrobnika Valentina Vodnika in Antona Tomaža Linharta

Zadnje počivališče staršev arhitekta Jožeta Plečnika. Grob se nahaja na prvotnem mestu: Andrej Plečnik (29.12.1835 – 9.4.1891) in Helena Plečnik (2.4.1831 – 7.6.1899)

Rastoče slovenske knjige – okrog petdeset

BOVEC

Rastoča knjiga Osnovne šole in Občine Bovec

BREŽICE

Rastoča knjiga Osnovne šole Brežice in Občine Brežice - E-hrast

CELJE

Rastoča knjiga Osnovne šole Lava Celje

DOLENJSKE TOPLICE

Rastoča knjiga Topliške doline - Topličanka z rastočo knjigo

Rastoča knjiga Osnovne šole Dolenjske Toplice

Rastoča knjiga Podturn

Rastoča knjiga Stopiče - Božana z rastočo knjigo

Rastoča knjiga Podhosta

IVANČNA GORICA

Rastoča knjiga Stična

Rastoča knjiga Osnovne šole Stična

KOČEVJE

Medvedka z rastočo knjigo Občine Kočevje

LJUBLJANA

Deklica z rastočo knjigo

Združene rastoče knjige sveta

METLIKA

Rastoča knjiga Osnovne šole Podzemelj

MIRNA PEČ

Rastoča knjiga Osnovne šole Toneta Pavčka - Rožamarija

NOVO MESTOR

Združene Rastoče knjige pobratenih mest Novo mesto

Rastoča knjiga Osnovne šole Drska

Rastoča knjiga Osnovne šole Šmihel

Rastoča knjiga Osnovne šole Brusnice - Brusničanka z rastočo knjigo

Rastoča knjiga Osnovne šole in vrtca Stopiče – Božana z rastočo knjigo

Rastoča knjiga Doma za upokojence Novo mesto - Babica

Rastoča knjiga Krka d.d. Novo mesto

KRŠKO

Rastoča knjiga Senovo

Rastoča knjiga Podbočje

ORMOŽ

Rastoča knjiga Ormož

SEMIČ

Rastoča knjiga Črmošnjice

Rastoča knjiga Občine Semič

SEVNICA

Rastoča knjiga Sevnica

Rastoča knjiga Šentjanž - Šentjanževka z rastočo knjigo

SOLKAN

Rastoča knjiga Osnovne šole Solkan

ŠENTRUPERT

Rastoča knjiga Šentrupert

Rastoča knjiga Osnovne šole Šentrupert

Rastoča knjiga Svetovne mladinske književnosti Šentrupert

ŠMARJEŠKE TOPLICE

Rastoča knjiga Občine Šmarješke Toplice - Marjetka z rastočo knjigo

ŠMARTNO PRI LITIJU

Rastoča knjiga Primskovo

Rastoča knjiga Doma za starejše občane Tisje

TREBNJE

Rastoča knjiga Trebnje

Rastoča knjiga Osnovne šole Trebnje

Rastoča knjiga Veliki Gaber z okolico

Rastoča knjiga Osnovne šole Veliki Gaber

Viri:

A. Janežič, *Slovenska slovnica s kratkim pregledom slovenskega slovstva ter z Malim cirilskim in glagoliškim berilom za Slovence*. Celovec 1854, str. 120, 160–168.

B. Paternu, F. Bernik, J. Faganel idr.: *Prevod v sodobno slovenščino. Brižinski spomeniki [znanstvenokritična izdaja]*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2004. 89–97.

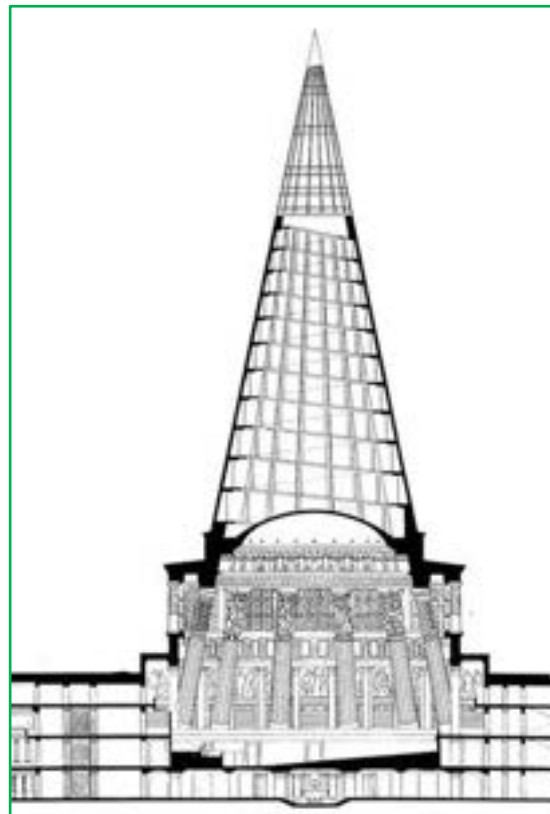
Rastoča knjiga | Državni svet Republike Slovenije (ds-rs.si) najdeno 20.1.2022.

Finžgar, F.S.(1958) Makalonca, Mohorjeva družba, Celje.

Kako se imenuje idejni projekt Jožeta Plečnika, ki ni bil nikoli izveden?

Kje in kako so simbolno uporabili njegovo zamisel?

Plaketa Državnega sveta RS - Simbolno uresničena Plečnikova ideja Katedrale svobode

Arhitekt Jože Plečnik je **1947 naredil načrt za slovenski parlament in ga poimenoval Katedrala svobode**. Stal naj bi v Tivoliju, v osi Šubičeve ulice, v ozadju pa bi se vzpenjal Rožnik.

Stožčasta kupola, ki bi se dvigovala nad stavbo s 50 metrov širokim pročeljem, bi v višino merila kar 120 metrov. Tako bi bila **Katedrala svobode** daleč najvišja stavba v Ljubljani. Zaradi finančnih, logističnih in slogovnih preprek ni bila nikoli zgrajena.

Neuresničena Plečnikova dela:
Mesarski most

Katedrala svobode

Stopnišče do parlamenta na grajskem griču
Novi Magistrat Ljubljana

Plečnik si je Ljubljano zamislil kot sodobne Atene. Čeprav današnja Ljubljana nosi močan pečat njegove genialnosti, je ostalo nekaj Plečnikovih projektov neuresničenih.

Zaporedje dogodkov od prve pobude Plečniku, naj pripravi načrte za novi stvarnosti ustrezno veličastno palačo ljudske skupščine, do ne povsem pojasnjene zamrtja ideje, je prinesla dokumentarna razstava (Ne)uresničeni parlament, delo kustosinje Natalije Lapajne.

Prvi korak, opozarja kustosinja, je bilo povabilo, ki ga je Jože Plečnik prejel 23. januarja 1947 od Ferda Kozaka, predsednika takratne ljudske skupščine, ki je imela zasedanja v stavbi Kazine. „Predmet razgovora bi bil“, je sporočalo, „zidanje slovenskega parlamenta“. Iz pisma, datiranega tri dni pozneje, pa je Plečnik na predlog odgovoril s precej drzno zamislijo o gradnji parlamenta na Grajskem hribu.

Plečnik je na Kozakovo pobudo odgovoril z idejo, da bi parlament uredili v povsem prezidanem Ljubljanskem gradu, ki bi ga z mogočnim stopniščem povezali z Mestnim trgom. Kozak predloga ni sprejel, češ da je že odločeno, da bo na gradu muzej, je pa navedel novo lokacijo na severovzhodnem robu Tivolija. Kozak je ob tem posebej povabil Plečnika, naj izdela idejni osnutek nove palače ljudske skupščine. Mojster je privolil in s sodelavci izdelal povsem nov osnutek za monumentalno katedralo svobode. A nov parlament, sprva skupščino in zdaj državni zbor, smo Slovenci deset let pozneje vendarle dobili. Postavil ga je Plečnikov učenec Vinko Glanz, ki je po besedah likovnega kritika Staneta Bernika »ohranjal živo vez z učiteljevim ustvarjalnim nazorom«.

“Nikoli ni prišlo do tega, da bi se o uresnitvi Plečnikove ideje o Katedrali svobode resno razmislilo,” je dejal Peter Krečič, eden največjih poznavalcev.

Krečič podpira idejo, da bi se Katedrala svobode **zgradila**.

Krečič: Potrebujemo še odgovornega arhitekta

“To je nacionalna zadeva, ki se je je treba temu primerno lotiti. Imamo njegovo zapuščino, potrebujemo še odgovornega arhitekta, ki bi pomagal njegovo zamisel kongenialno uresničiti,” je dejal Krečič.

Oblikovanje mesta po meri človeka

„Izbrana arhitektova dela v Ljubljani so bila lansko leto (2021) vpisana na seznam (UNESCO) kot izjemen primer urbanega oblikovanja po meri človeka. Arhitekt je v skladu z osebno, globoko humano vizijo preoblikoval mesto v dialogu z že obstoječimi konteksti, vnašal nove vsebine in postavil človeka v središče javnega prostora. V mestu je razvil orientacijo, nove urbane potenciale in omogočil raznoliko uporabo prostora. Plečnikov pristop se razlikuje od takratnih novih modernističnih usmeritev in ga danes razumemo kot sodobnega. Vpis na seznam je izjemno priznanje za arhitektovo dediščino, hkrati pa skupna, trajna zaveza za ohranjanje vrednot njegovih del“, so zapisali v Muzeju za oblikovanje in arhitekturo (MAO), kjer so z obeleževanjem Plečnikovega leta začeli s spletnim pogovorom na temo Oblikovanje mesta po meri človeka – dela Jožeta Plečnika v Ljubljani. Pogovor, na katerem so januarja 2022 sodelovali Boštjan Vuga, Nika Grabar, Matjaž Uršič, Neža Čebren Lipovec in Matej Andraž Vogrinčič, je bil posvečen obletnici arhitektovega rojstva, hkrati pa uvod v razstavo z naslovom Dela Jožeta Plečnika v Ljubljani – urbano oblikovanje po meri človeka, ki so jo 7. februarja 2022 otvorili v MAO. Razstavo, ki predstavlja projekt, ki je privedel do vpisa Plečnikovih del na UNESCOv seznam svetovne dediščine, so pripravili kustosi Špela Spanzel, Tomaž Štoka in dr. Bogo Zupančič.

UNESCO seznam Kulturne dediščine:

Leta 2021 je bila uvrščena na seznam naslednja brezčasna humanistična arhitektura Jožeta Plečnika v Ljubljani: cerkev sv. Mihaela v Črni vasi na Barju, promenada ob nabrežjih Ljubljanice, mostovi čez njo, tržnica, Vegova ulica z Narodno in univerzitetno knjižnico, Vrt vseh svetih na pokopališču Žale in cerkev sv. Frančiška Asiškega v Šiški.

V MAO v Plečnikovem letu pripravljajo več razstav. Poleg že omenjene razstave o vpisu Plečnikovih del na UNESCOV seznam

- bo majski Bienale oblikovanja (BIO 27) v okviru produkcijske platforme med drugim tematiziral potencial Plečnikovih pristopov za vključevanje vernakularnih elementov v sodobno oblikovanje (preprosta arhitektura, ki se je prenašala iz roda v rod, uporabljala je predvsem lokalne materiale in se razvijala brez sodelovanja formalno izšolanih arhitektov)
- v oktobru pripravljajo razstavo Stari – novi svet: Jože Plečnik in njegov milje
- decembra pa bodo pripravili razstavo o Plečnikovih Žalah.

V Mali galeriji CD bodo v sodelovanju z MAO maja odprli razstavo fotografij Plečnikove Ljubljane. Razstava bo, kot so zapisali, predstavila arhitekturne metamorfoze mesta, tako Plečnikovo kot moderno Ljubljano.

Strip o Plečniku - V Plečnikovi hiši v Trnovem so razstavni program jubilejnega leta začeli z odprtjem razstave Plečnik in pika, ki je na ogled do 8. maja 2022. Na njej je predstavljen proces nastajanja biografskega stripa o Plečniku, za katerega sta moči združila zgodovinar dr. Blaž Vurnik in stripar Zoran Smiljanič. Razstava na ogled postavlja vse faze ustvarjanja strip-romana, od scenarija, preko risarskih osnutkov do končnih avtorskih tabel.

Državni svet Republike Slovenije

Državni svet Republike Slovenije je drugi dom slovenskega parlamenta.

Ustava Republike Slovenije ga opredeljuje kot zastopstvo socialnih, gospodarskih, poklicnih in lokalnih interesov.

Interesi različnih družbenih skupin se v državnem svetu srečujejo na institucionaliziran način, odločitve pa sprejemajo na podlagi soočenja argumentov na strokovni ravni.

Državni svet redno zaseda v Mali dvorani Državnega zbora RS, ki je bila obnovljena v 2019.

Državni svet Republike Slovenije je bil ustanovljen z novo ustavo iz 1991 in je po svoji obliki in pristojnostih izšel kot kompromis med zagovorniki enodomne ter dvodomne ureditve slovenskega parlamentarnega sistema.

Že pred tem pa se je v t. i. pisateljski ustavi iz 1988 pojavila ideja o predstavnstvu funkcionalnih interesov, ki bi bili predstavljeni poleg splošnih političnih interesov.

Po prvih večstrankarskih volitvah 1990 v takratno, še trodomno, Skupščino RS so se začele priprave na novo ustavo in s tem na novo državno ureditev.

Priznanja in plakete Državnega sveta Republike Slovenije (DS)

Državni svet je 1. junija 1994 sprejel: **Pravilnik o priznanjih in plaketah državnega sveta.**

Priznanje državnega sveta se podeljuje:

1. posameznikom, organom in institucijam za izjemne dosežke pri uveljavljanju funkcije državnega sveta
2. funkcionarjem in organom, ki imajo posebne zasluge za razvijanje medsebojnih stikov med državnim svetom in med sorodnimi organi drugih držav na državni in deželni ravni z namenom izmenjave izkušenj in vzpostavitve strokovnega sodelovanja, kar se kaže v utrjevanju institucij parlamentarne demokracije

Podelitev priznanja lahko predlaga vsak državni svetnik ali interesna skupina.

O predlogu državnega svetnika za podelitev priznanja ali o predlogu interesne skupine da mnenje komisija, pristojna za mandatno-imunitetna, poslovniška in administrativna vprašanja.

Predsednik Državnega sveta podeli plaketo Državnega sveta na podlagi sklepa državnega sveta o podelitvi priznanja praviloma ob pomembnejših srečanjih ali državnih praznikih.

Miljenko Licul je avtor grafične podobe priznanja in plakete Državnega sveta. Marija Turnšek Mikačič je kot sekretarka Državnega sveta

(v mandatih 1992 do 1997 in od 1997 do 2002), v letu 1993 povabila arhitekta in oblikovalca Miljenka Licula, da je izdelal grafično podobo in izvedbo priznanja in plakete Državnega sveta

Miljenko Licul (1946, Vodnjan pri Puli – 2009, Ljubljana)

Nekaj časa je predaval tipologijo na ljubljanski likovni akademiji. Ustanovil je studio Znak in bil vodja studia Zodiak, pozneje pa je vodil studio Diptih. Njegovo delo obsega širok spekter različnih področij likovne umetnosti: vse od oblikovanja celostnih grafičnih podob, prepoznavnih simbolov in znakov do najrazličnejših plakatov, publikacij, koledarjev, knjižne opreme, naslovnih revij, znamk in vizualnih podob.

Eden izmed vidnejših vrhuncev njegove kariere je bila zmaga na natečaju za oblikovanje prvih slovenskih tolarjev - tako bankovcev kot kovancev - 1991, ob uvedbi evrov pa je zopet oblikoval podobo slovenskih kovancev. Med njegove oblikovalske izdelke, s katerimi se Slovenci srečujemo vsak dan, sodijo tudi slovenski potni list, osebna izkaznica in zdravstvena izkaznica - kar pravzaprav pomeni, da je Licul na neki način oblikovalec slovenske identitete.

Prejel je Prešernovo nagrado za življenjsko delo. V utemeljitvi nagrade je bilo zapisano, da dela Miljenka Licula na področju grafičnega oblikovanja že nekaj časa veljajo za referenco najvišje kakovosti.

Miljenko Licul je eden tistih avtorjev, ki je pomagal v strogo modernistični slog grafičnega oblikovanja sedemdesetih let vpeljati drugačno, poetsko govornico, ne da bi pri tem zanikal vsebinske in historične prvine naloge ...

„Je oblikovalec, s katerim si je slovensko grafično oblikovanje utrdilo mednarodno veljavo. Licul je ustvaril svoj prepoznaven, likovno žlahten in skladen oblikovalski slog. Bil je vizionarski oblikovalec vidne pojavnosti slovenske države in soustvarjalec njene identitete. Je del generacije oblikovalcev, ki je analogno govornico uspešno prelevila v digitalno. Uspešno morda prav zato, ker srce še vedno bije analogno.“

Pomembnost vizualne kulture

Ustvarjalnost Miljenka Licula širšemu svetu sporoča, da ob vsej tehnologiji ali pa prav zaradi nje še vedno ostaja prostor, v katerem se je treba z vsem naporom posvetiti tudi najbolj banalnim vsebinam. Grafično oblikovani predmeti in teksti so pot ne samo k dvigu ali padcu vizualne kulture, ampak tudi k razumevanju ali nerazumevanju sveta. To je najpomembnejše sporočilo Liculove ustvarjalnosti. Leta 1985 je prejel nagrado Prešernovega sklada, 1988 pa Plečnikovo nagrado.

Miljenko Licul je oblikoval slovenski denar in dokumente

- tolarske bankovce in kovance, tolarske rezervne bankovce, priložnostne tolarske kovance
- slovensko stran evrskih kovancev
- niz spominskih in zbirateljskih kovancev
- potne liste, osebno izkaznico, novo voziško dovoljenje in izkaznice zdravstvenega zavarovanja
- redne in priložnostne znamke ter
- niz celostnih podob nacionalno pomembnih subjektov

Miljenko Licul z ženo Barbaro Jaki, direktorico Narodne galerije in sestro Tatjano Matečič

Viri:

DLib, Zbirka upodobitev znanih Slovencev NUK, Plečnik, Jože (1872–1957) - Slovenska biografija (slovenska-biografija.si)

Prelovšek, Damjan (2013). Monuments by the architect Jože Plečnik. Acta historiae artis Slovenica, letnik 18, številka 2, str. 11-26, 27-41, 187-188.

URN:NBN:SI:DOC-6J6ZPWLG from <http://www.dlib.si>

Bernik, Stane, (2011), Monografija Miljenko Licul, Fundacija Brumen, Ljubljana

Državni svet Republike Slovenije (ds-rs.si)

Tavčar Kristijan (2017) MIRAGEDEREVE <https://www.ronenbekerman.com/showcase/cathedral-of-freedom-hommage-to-joze-plecnik-by-kristijan-tavcar>

POČASTITEV ARHITEKTA JOŽETA PLEČNIKA V NUMIZMATIKI IN FILATELIJI

Numizmatika je pomožna zgodovinska veda. S to besedo poimenujemo tako preučevanje kot tudi zbiranje kovancev, bankovcev, medalj, pa tudi žetonov in drugih drobnih predmetov. Tudi v filateliji ne gre samo za zbiranje znamk, temveč tudi za urejanje in preučevanje. Skupno jima je marsikaj, posebna pozornost pa je posvečena motivom in simbolom.

Numizmatično društvo Slovenije (www.nds.si) je 2021 slavilo 80-letnico. Osrednji del znaka društva je element s srednjeveškega srebrnika, kovanega v Ljubljani (de leibacenses).

Markantne poteze Jožeta Plečnika molče sporočajo o osebni zadržanosti, dostojanstvu in veličini tega velikega evropskega arhitekta. Znameniti slovenski medaljer Vladimir Štoviček je za medaljo Jožeta Plečnika, ki jo je 1951 izdelal v bronu, na Dunaju prejel mednarodno nagrado. Hranijo jo v Mestnem muzeju Krško, inv. št. MMK; VŠ-60 (digitalna zbirka, zajem zaslona).

Tudi Banka Slovenije, tako kot vse druge banke znotraj evrskega sistema, vsako leto izda letno zbirko kovancev, v tem okviru tudi priložnostne, to je spominske in zbirateljske kovance. Spominski v vrednosti 2 EUR imajo skupno evropsko stran ter nacionalno stran z motivom, ki spominja na določen za Republiko Slovenijo pomemben dogodek. Zbirateljski so navadno iz zlata ali srebra in so pri nas zakonito plačilno sredstvo, v drugih državah pa imajo »samo« numizmatično vrednost.

Letošnja spominska kovanca obeležujeta 150-letnico rojstva slikarja Matije Jame in 150-letnico rojstva arhitekta Jožeta Plečnika. Oba sta izdana v navadni tehniki in v tehniki visokega sijaja (proof). Na Plečnikovem kovancu je upodobljeno okno čitalnice v njegovi Narodni in univerzitetni knjižnici in steber pred njim, vodoravno sta vpisana njegovo ime in priimek, navpično pa letnica rojstva 1872 ter Slovenija 2022. Avtor podobe slovenske strani kovanca je Andrej Žerovnik.

Evro je postal v Sloveniji plačilno sredstvo 2007. Od takrat je v vsaki seriji slovenskih evrskih kovancev na kovancu za 10 centov upodobljen eden izmed Plečnikovih načrtov za poslopje slovenskega parlamenta, ki ga je arhitekt izdelal na povabilo tedanjega predsednika Ljudske skupščine 1947 in ga sam poimenoval Katedrala svobode.

V zadnjih desetletjih dobiva tako doma kot v svetu Plečnikova ustvarjalnost mesto, ki si ga zasluži. Ob okroglih obletnicah, povezanih z njegovim življenjem, tudi v svetu izdajajo zanimive znamke; 2017 je na primer češka Pošta izdala blok s portretom Plečnika in skicami njegovih arhitekturnih stvaritev na praškem gradu Hradčani.

Aprila letos pa je Televizija Slovenija (zajem zaslona) poročala o odličnem sprejemu bloka štirih slovenskih znamk s podobami Ljubljane in s Plečnikovim portretom sredi njih, ki ga je v sodelovanju s slovensko Pošto in našo ambasado izdala francoska Pošta.

Plečnik na znamkah češke pošte, 2017 (zajem zaslona)

Po osamosvojitvi Republike Slovenije so bili zakonito plačilno sredstvo najprej vrednostni boni, od 30. septembra 1992 pa slovenski tolarji (SIT). Na bankovcu za 500 SIT sta upodobljena Jože Plečnik ter Narodna in univerzitetna knjižnica.

Plečnik na francoskih znamkah iz serije Glavna mesta Evrope, 2022

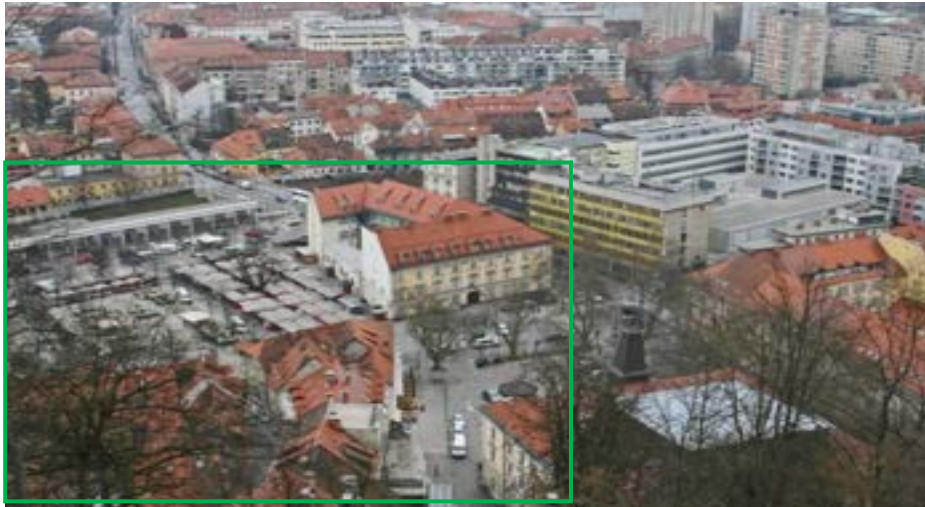

ZGODOVINSKA LJUBLJANA

Marinka Čerkez Nose
Anamarija Rančič
Mojca Slana
Meta Havliček
Vida Strle

- Mesto pod mestom in utrdba barbakan
- Zgodovinske točke na Trubarjevi cesti od Prešernovega spomenika do cerkve Sv. Petra
- Spomenik ob Zaloški cesti
- Baročna kapela ob renesančni graščini
- Graščina Studenec - Grad Fužine

Kje je del obzidja srednjeveške Ljubljane - še neodkrito in očem skrito?

Vzhodni del obrambnega obzidja srednjeveške Ljubljane

V decembru 2021 so končali z obnovo dela obrambnega obzidja srednjeveške Ljubljane, edini tovrstno prikazani del, ki poteka ob tirni vzpenjači. Zid so očistili, uredili, zaščitili pred nadaljnjim propadanjem in ga osvetlili, da se opazi v večernem času. Pred tem je bila obnova izvedena tudi 2006 ob izgradnji tirne vzpenjače.

Del vzhodnega mestnega obzidja srednjeveške Ljubljane, ki se je tu imenovala Mestni trg ali Mesto, je potekal od nekdanjih Samostanskih (Frančiškanskih, Kloštrskih) mestnih vrat (med današnjo Mahrovo hišo - Krekov trg 10, in stavbo na Vodnikovem trgu 2), se proti jugu nadaljevalo k vznožju grajskega griča, kjer je še lepo viden ostanek obrambnega stolpa, in po hribu navzgor do grajskega obzidja. Severno od mestnih vrat, ki so bila dodatno utrjena z **obrambno utrdbo – barbakanom**, pa je potekalo obzidje v liniji današnjega zahodnega pročelja Mahrove hiše do Ljubljanice, ki je kot taka in s svojim tedanjim zatokom ob vzhodni strani zidu, služila kot obrambni jarek.

V okviru gradnje vzpenjače na Grad, obnove komunalnih vodov in za potrebe projekta prenove tržnice, so arheologi delno odkopali, oziroma razkrili, mogočni srednjeveški obrambni sistem pred Samostanskimi mestnimi vrati, in še več – bodoče arheološko središče, mesto pod mestom, ki pa za enkrat ostaja zasuto in prekrito z asfaltno površino.

Ljubljano so v srednjem veku sestavljali **trije mestni predeli** (Stari trg, Novi trg in Mestni trg ali Mesto), ki so bili sprva obzidani vsak zase; imela je podobo »trimestja« z gradom nad njimi in petimi mestnimi vrati. Za predel Mesto sklepajo, da je bilo poseljeno in postopno obzidano že okrog 1230 do 1243, kar se sklada s prihodom Reda manjših bratov (minoritov) 1233 v Ljubljano. Premišljeno so postavili samostan in cerkev ob vzhodno mejo srednjeveškega predela Mesto, da je mejo frančiškanske posesti na vzhodu zamejevalo visoko srednjeveško mestno obzidje, ki se je zaključilo s Samostanskimi mestnimi vrati. Ta predel je bil in ostal eden najbolj prometnih delov starega mestnega jedra. Samostan je 1382 zgorel in med 1403 in 1412 so zgradili novega, ob njem samostansko kapelo sv. Janeza Krstnika, cerkev Marijinega Vnebovzetja, že v gotskem stilu, in pokopališče pred cerkvijo. Leta 1491 je zaradi propadanja cerkvenih objektov in verske nediscipline, na pobudo deželnega glavarja Viljema Auersperga, minorite zamenjala strožja veja reda sv. Frančiška - observanti ali frančiškani.

Ponoči osvetljen del obrambnega zidu na Grajskem hribu pod vzpenjačo na Grad; desno zgoraj Krekov trg

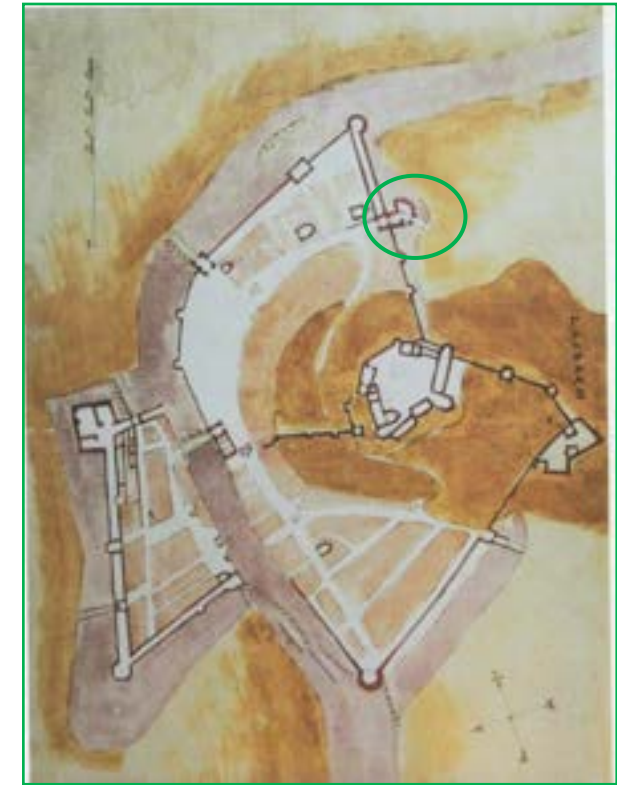
Mojca Ferle, Primož Gašperič: zgodovina Ljubljane, poljudnoznanstvena monografija. Geografski inštitut Antona Melika ZRC SAZU, 2018

Zaradi turških vpadov in potresa 1511 se je v Ljubljani skozi 15. in 16. stoletje pospešeno obnavljalo in utrjevalo mestno obzidje: Vhodni stolp Samostanskih vrat je sedaj sestavljen iz dveh povezanih delov – samostojnega, masivno grajenega kvadratnega, dvonadstropnega stolpa (debelina zidu 2,5 m) in predprostora (preddverja), ki sega že v obrambni jarek, ki ga tudi poglobijo. V letih 1527 – 1533 je v obrambnem jarku pred Samostanskimi vrati zrastle **samostoječa polkrožno oblikovana obrambna utrdba – BARBAKAN** (debelina zidu 3,5 m, premer utrdbe cca 20 m), ki je dodatno varovala dostop do mestnih vrat. Obrambni jarek je bil razširjen tako, da je zaobjel tudi barbakan. Posledično je pot do mestnih vrat vodila preko dveh sprva lesenih mostov; prvi je vodil od vhodnega stolpa do barbakana, drugi, domnevno dvizni, pa je prečkal obrambni jarek med barbakanom in neposredno okolico (t.j. vasjo Poljane). Severni del obrambnega obzidja od Samostanskih vrat do Ljubljanice so utrdili tako, da so pred srednjeveškim postavili novo zunanje obzidje, torej dvojno obzidje, ki ga na nabrežju Ljubljanice zaključuje okrogel stolp (t.i. Vodni stolp), zgrajen 1519. Desno nabrežje Ljubljanice med stolpom in Špitalskimi vrati pa je dobilo obzidje 1534.

V drugi polovici 16. stoletja širjenje protestantizma prizadene uboštvne redove, ki so gmotno odvisni od darov vernikov. Število frančiškanov se drastično zmanjša, 1569 papež Klemen VII. ukine samostan in vanj naseli cesarski špital do 1612.

V začetku 17. stoletja so se s katoliško versko obnovo izboljšale razmere tudi za frančiškane, kar je privedlo do ponovne obnove samostana, zvonika, deželni glavar Engelbreht Auersperg pa je dal postaviti v cerkvi kapelo sv. Antona in v njej urediti družinsko grobnico. Konec 17. stol. (med leti 1672 in 1688) so samostan močno povečali, dobil je štirikotno obliko, arkadno dvorišče, novo kapelo sv. Križa, močno se je povečalo število pokopov.

V začetku 18. stol. je dobila cerkev navzven baročno podobo (lunetasta okna, čebulasto streho zvonika, pozno-baročno notranjo opremo,..). Leta 1723 je bila k ladji prizidana oktagonalna kapela Brezmadežnega spočetja s kupolo in svetlobnico na vrhu, za katero je sredstva darovala Katarina Schellenburg.

Nicolo Angielini: Fortifikacijski načrt Ljubljane iz 1568

Ob ukinitvi reda avguštincev 1784 je cesar Jožef II. preselil frančiškane v izpraznjeni avguštinski samostan ob današnjem Prešernovem trgu. Leta 1786 so porušili staro frančiškansko cerkev in ukini pokopališče ob njej, oz. ga preselijo k sv. Krištofu (danes Gospodarsko razstavišče). Izkopali so 340 trupel, veliko kosti, posodo s srcem kneza Auersperga. V letih 1788 do 1789 so porušili obrambno obzidje, Samostanska vrata in barbakan ter z ruševinami zasuli ostanke obrambnega jarka.

Samostansko poslopje so po načrtih inženirja Jožeta Schemrla preuredili za posvetne namene. Nekdanji samostan je za nekaj časa postal bolnišnica usmiljenih bratov. Na predlog Antona Tomaža Linharta pa je tu, od 1790 naprej, delovala gimnazija in licej, kjer je poučeval tudi Valentin Vodnik (1758-1819, frančiškanski brat Marcelijan). V stavbi je delovala prva popolna ljubljanska univerza v času Ilirskih provinc, v njej so bili prvi deželni muzej in licejska knjižnica, zametek današnje Narodne in univerzitetne knjižnice, tudi učiteljišče in realka.

Pred licejskim poslopjem so 1889 postavili prvi slovenski narodni spomenik, posvečen prvemu slovenskemu pesniku in **buditelju Valentinu Vodniku**, ki ga je iz bron izdelal kipar Alojzij Gangl.

Ob potresu 1895 je bila stavba močno poškodovana, zato so 1899 preselili gimnazijo, kasneje še licejsko knjižnico in 1902 pričeli s podiranjem poslopja, na mestu katerega so kasneje uredili prostor za glavno ljubljansko tržnico.

Tako danes ležijo pod površino Tržnice ostanke nekdanjega samostana oz. liceja, pod Vodnikovim spomenikom ostanke cerkve Marije Vnebovzete in pod površino pred Mahrovo hišo proti Krekovemu trgu **ostanki obrambne utrdbe – barbakana**.

Folpert van Ouden Allen: Perspektivna slika Samostanskih vrat in frančiškanskega samostana iz 1660

Spomenik Valentina Vodnika in Tržnica stojita na mestu nekdanjega samostana in kasnejšega liceja

Obrambni jarek med obzidjem na levi in barbakanom na desni strani

Frančiškanski samostan s cerkvijo in mestnimi vrati, prva polovica osemnajstega stoletja

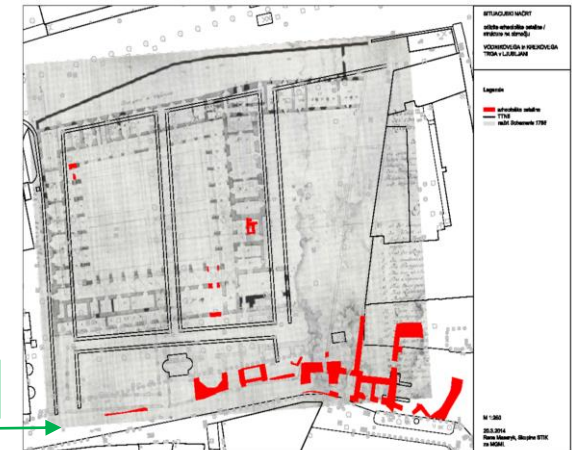

Pokopališče - izkopanih je 340 trupel, veliko kosti, posoda s srcem kneza Auersperga

Grb grofov Auerspergov - Turjaških

Že raziskano področje

Viri:

Horvat M. et al., *Srednjeveška Ljubljana*, Ljubljana: Muzej in galerije mesta Ljubljane, 2018.

Ferle M. et al., *Zgodovina Ljubljane: Od kolišč do zelene prestolnice*, Ljubljana: Mestni muzej in Muzej in galerije mesta Ljubljane, 2018.

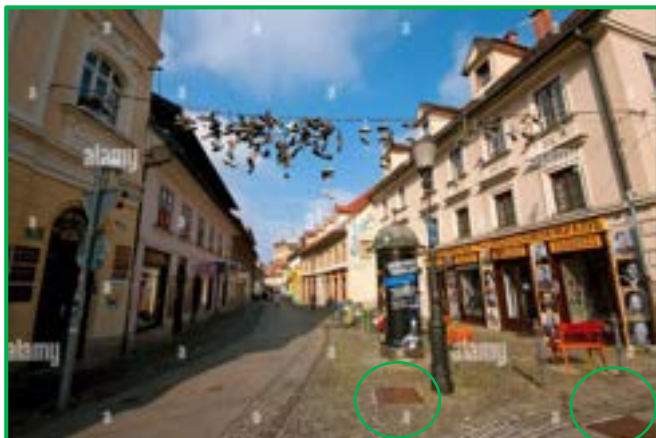
Valvazor J.V., *Slava vojvodine Kranjske*, Ljubljana: MK, 1994.

Kladnik D., *Preobrazbe Ljubljane*, Ljubljana: ZIP 2004.

Kaj prikazuje relief in kje se nahaja?

Talni relief: Simbol usnjarjev – očiščena in predelana živalska koža na Trubarjevi cesti 70.

ZGODOVINSKE TOČKE NA TRUBARJEVI CESTI

Trubarjeva cesta je ena izmed daljših cest v Ljubljani. Teče od Prešernovega trga do križišča Zaloške ceste z Njegoševo cesto. Prvotno se je imenovala Sv. Petra cesta po Svetem Petru, od 1952 pa po Primožu Trubarju

Talni relief je ob prehodu iz Trubarjeve ceste na Usnjarsko ulico, kjer je dostop na Žitni most.

Prenova 2019 - Cestni relief, Trubarjeva cesta 2

Relief v tlaku pred Centromerkurjem / Emporiumom prikazuje del Ljubljane v 1660 (lepo je razviden Račji otok pred obzidjem). Vhod v mesto je bil pri Špitalskih vratih (danes Tromostovje). Za obzidje so se lahko skrili tudi okoliški prebivalci, kadar so bili ogroženi.

Zaradi nevarnosti turških vpadov so v tem času porušili vse cerkve in kapele izven obzidja. Porušena je bila cerkev sv. Petra in cerkev na griču pred Tromostovjem, cerkev Marije v Gradišču in cerkvica sv. Janeza Krstnika v Šentpeterskem predmestju.

Urbančeva hiša, 1902/03

Prvo veleblagovnico v Ljubljani je dal zgraditi trgovec Feliks Urbanč. Načrtoval jo je graški arhitekt Friedrich Sigismundt. Zasnovana je bila po vzoru veleblagovnic v Parizu, Gradcu, Budimpešti, na Dunaju. Kasnejša poimenovanja: Centromerkur, Galerija Emporium.

Na strehi nad vhodom je rimski bog Merkur - rimski bog trgovine, obrti in blagovnega prometa ter tudi božji sel in spremljevalec duš.

Spominski steber Davorinu Jenku, slovensko - srbskemu skladatelju

Stičišče Trubarjeve ceste 21 in Male Ulice

Postavili so ga 1935 ob hiši, kjer je Jenko živel, da bi z njim obeležili stoto obletnico njegovega rojstva. Pozneje je bil umaknjen in prestavljen, 1995 je bil vrnjen na staro mesto.

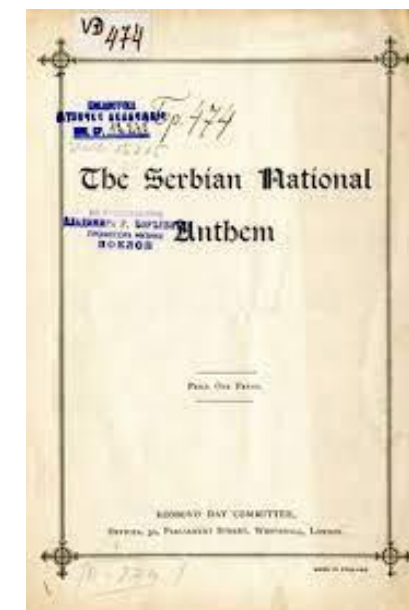
Klasični steber na stopnjevani bazi kvadratnega tlorisa s toskanskim kapitelom je zasnoval **Jože Plečnik**.

Na stebru je vklesano:
SKLADATELJ NAPREJ ZASTAVE SLAVE IN BOŽE PRAVDE
DAVORIN JENKO, ROJ. 10. NOV. 1835 V DVORJAH PRI KRANJU
UMRL V TEJ HIŠI 25. NOV. 1914
MOL MCMXXXV

Uradna himna Slovenske vojske

Srbska državna himna

Večino slovenskih del je Davorin Jenko napisal v času študija na **Dunaju**.

Uglasbil je med drugimi

- Vilharjevo Lipa zelenela je
- Simona Jenka slovensko himno Naprej zastava slave (1860), ki je zdaj uradna himna Slovenske vojske.
- Bil je med prvimi na Slovenskem, ki je pisal samospeve, med katerimi izstopajo samospevi na besedila Franceta Prešerna.

V obdobju bivanja v **Beogradu** je skladal zlasti na srbska besedila za gledališče, postavil pa je tudi temelje srbski zborovski glasbi.

- Na besedilo Jovana Đorđevića je uglasbil srbsko državno himno Bože pravde (1872)
- in bil avtor tudi prve srbske operete Čarovnica (1882).

Hotel Rohrmann, Trubarjeva cesta 28 – razstava v spomin na Ivana Cankarja

Prenovljena dvonadstropna hiša ima v izložbenem oknu postavljeno razstavo v spomin na Ivana Cankarja in njegovo nesojeno nevesto ter zadnjo ljubezen, Mileno Rohrmann. Milena je bila učiteljica v Ljubljani in Trstu, z Ivanom Cankarjem sta se spoznala 1908.

Pri Rohrmannovih je Cankar tudi občasno bival, od tu so ga 1918 odpeljali v bolnišnico, kjer je umrl.

Hinko Smrekar: Ivan Cankar in Milena Rohrmann

Ko je Cankar umrl, ga je Milena Rohrmann pokopala v družinsko grobnico Rohrmannovih na pokopališču Žale v Ljubljani. Do 1924 je poskrbela, da so naredili **skupno grobnico literarnih velikanov slovenske Moderne na istem pokopališču**. Spomenik je naredil **arhitekt Dušan Grabrijan**, v času, ko še ni diplomiral. Naročilo mu je bilo dodeljeno na internem natečaju med študenti **Jožeta Plečnika**. Na spomeniku je viden vpliv Plečnikove šole. Spomenik sestavljajo trije pokončni kubusi, zaključeni s piramidami, ki skupaj na podstavku tvorijo slovenski nacionalni simbol Triglav.

Štirje predstavniki slovenske Moderne: Dragotin Kette, Josip Murn Aleksandrov, Ivan Cankar in Oton Župančič. Kette in Murn sta bila sprva pokopana na pokopališču sveti Krištof (danes Navje). Ko je 1949 umrl Župančič, so ga pokopali v skupni grob na Žalah.

Mlinski kamni - križišče Trubarjeve ceste in Prečne ulice

Secesija v Ljubljani: **nekdanje Mestno kopališče**, na križišču Trubarjeve in Prečne ulice, so preuredili v pravljlično mestno igrišče za predšolske otroke.

Ob prenovi Trubarjeve ceste so na križišču s Prečno ulico postavili mlinske kamne. Tam je bila v preteklosti gostilna. Pri mlinskem kamnu, ki je dobila ime po dejavnosti v sosednji hiši – prodaji mlinskih kamnov.

Hiše usnjarjev - Šentpetersko predmestje

Šentpetersko predmestje je bilo eno najstarejših od sedmih predmestij obzidanega mesta. Mesarje, krznarje, barvarje, irharje in podobne umazane obrti so pregnali od Zgornjega mostu vzdolž Ljubljaničice. Hiše so bile pritlične, podstrešja pa dvignjena, prirejena za sušenje kož. Danes so na dvignjenem strešnem mestu frčade.

**Mozaik v tondu z upodobitvijo glave Janeza Krstnika na krožniku
Trubarjeva cesta 50**

Pri zadnji prenovi ceste so v tlaku pločnika obnovili spomin na lokalno cerkvico sv. Janeza Krstnika, ki so jo prebivalci sami porušili, da je ne bi oskrunili Turki. Talni mozaik simbolno predstavlja cerkev, pojasnilo pa je napisano na bližnji plošči.

**Cerkev sv. Petra, tudi Šempeterska ali Šentpeterska cerkev
Trubarjeva cesta 80**

Je župnijska cerkev bivše ljubljanske pražupnije ter današnje Župnije Ljubljana sv. Peter. Stoji na koncu Trubarjeve ceste, nasproti Hrvatskega trga.

Nastala je še preden so v 13. stol. Spenheimi zgradili prvo trdnjavo na griču (danes Ljubljanski grad). Sodila je pod Oglejske patriarhe. Okrog cerkve je bilo tudi pokopališče, ob reki pa se je razvilo naselje. Od Ljubljanice proti Savi sta bili Blatna in Kravja dolina, naprej pa polja in travniki.

Prva omemba cerkve in župnika (plebanus) sega v 1163., v pisnih virih je omenjena tudi 23. februarja 1262. Takrat naj bi bil župnik neki Ludovik, tudi arhidiakon Kranjske in Slovenske marke. Cerkev je 7. oktobra 1262 postala župnijska.

Leta 1472 so jo zažgali Turki, kar je razvidno iz napisa pri vhodu. Sledile so večkratne obnove. Precejšnje spremembe je stavba doživela po potresu 1895, ko so po načrtih Raimunda Jeblingerja podaljšali prezbiterij, dozidali zakristiji, na vsaki strani transepta dodali stransko kapelo ter predelali cerkveno fasado.

Pokopališča že davno ni več, obširna arheološka izkopavanja so bila na tej lokaciji narejena ob prenovi Njegoševe ceste in gradnje novega mostu.

Cerkev sv. Petra 1890, pred potresom

Cerkev sv. Petra, obnovljena
arhitekt Vurnik

Baročna cerkvena notranjost

V baroku je dal cerkev prenoviti ljubljanski škof Tomaž Hren, s freskami jo je med drugimi poslikal Fran Jelovšek, več oltarnih slik je delo Valentina Metzingerja. Avtor zadnje preнове v dvajsetem stoletju je arhitekt Ivan Vurnik, v notranjosti so slike njegove žene Helene Vurnik.

Fran Jelovšek: Poslikava kupole

Valentin Metzinger: Oltar sv. Križa

Viri:

Valvasor, Janez Vajkard: *Slava vojvodine Kranjske, deseta knjiga*
Vrhovnik, Ivan: *Trnovska župnija, Šentpeterska župnija v Ljubljani*
https://sl.wikipedia.org/wiki/Trubarjeva_cesta,_Ljubljana
<https://siol.net/trendi/potovanja/to-je-ena-najbolj-multikulturnih-ulic-pri-nas-foto>
<https://www.dnevnik.si/tag/trubarjeva%20cesta>
<https://revija.ognjisce.si/revija-ognjisce/27-obletnica-meseca/2469-davorin-jenko>
<https://www.bodieko.si/kdo-je-bila-cankarjeva-nesojena-nevesta>

Komu je spomenik posvečen in kje je postavljen?

HRAST
VIHAR IZRUIJE
ČLOVEKA
STRE SOVRAG
MNOŽICA
VIHRI KLJUBUJE
Z RANJENIMI PRSMI
OD ZMAG
DO ZMAG

Spomenik je postavljen kot obeležje na stavko železničarjev 1920 in kot spomin padlim železničarjem med 2. svetovno vojno (1941-1945). Stoji od 1958 na levem bregu Ljubljanice, nasproti Porodnišnice na Zaloški cesti. Avtorja sta kipar Boris Kalin in arhitektka Nives Kalin Vehovar.

Celoten kompleks na ploščadi sestavlja: višji pokončen kamniti blok z reliefno upodobitvijo železničarjev med stavko 1920 (višina približno šest metrov). Na zadnji strani je napis: HRAST VIHAR IZRUIJE, ČLOVEKA STRE SOVRAG, MNOŽICA VIHRI KLJUBUJE, Z RANJENIMI PRSMI OD ZMAG DO ZMAG.

Podolgovati, ležeči kamniti kvader je spomin železničarjem, padlim v času NOV, v dolžino meri tri in pol metra, z napisom na zadnji strani: IZ TEME IN ŽALOSTI SUŽNJIH LET, SKOZI KRI IN PLAMEN V LEPŠI SVET.

Zgodovinsko ozadje

V prvi polovici 19. st. je začela Evropo osvajati železnica s parno lokomotivo. Slovensko ozemlje je bilo takrat del Habsburške monarhije, ki je v letih 1841 – 1857 gradila južno državno železniško progo Dunaj – Trst, imenovano tudi Südliche Staatsbahn. Proga je naše kraje dosegla: 1846 Celje, 18. avgusta 1849 Ljubljano in 1857 Trst. Celotno izgradnjo proge je financirala Habsburška monarhija. Uradno so progo za javni promet odprli 27.7.1857, ko se je v Trst pripeljal sam cesar Franc Jožef s spremstvom. Gradnja železnice prek slovenskega ozemlja je bila tehnološki dosežek, ki je dolgoročno vplival na celotno družbo in način življenja v naših krajih.

Železniška postaja v Ljubljani je v času izgradnje delovala veličastno in je predstavljala prvo te vrste po tipskem načrtu za južno železnico. Zgradba je dolga šestinšestdeset metrov, široka dvanajst metrov, na strehi je lesen zvonik z uro, ki se je ob potresu 1895 sicer zrušil, vendar so ga sto let kasneje 1995 prenovili po prvotnih načrtih. Železniška postaja Ljubljana predstavlja najpomembnejše železniško križišče v državi. Stoji na Trgu Osvobodilne fronte ob severnem robu starega mestnega jedra.

Prva lokomotiva z vagoni, ki so ji ljudje rekli lukamatija, je v Ljubljano pripeljala 18. avgusta 1849, na devetnajsti rojstni dan cesarja Franca Jožefa. Slavnostna proslava ob prihodu prvega vlaka v Ljubljano pa je sledila slab mesec kasneje, 16. septembra 1849, z uradnim odprtjem železnice od Dunaja do Ljubljane.

Po I. svetovni vojni, v času kraljevine SHS, so se razmere železničarjev slabšale. Delavcem so vzeli pravice, ki so jih pridobili že za časa Habsburške monarhije, in sicer: ukinili so starostno in bolniško zavarovanje, podaljšali osem urni delavnik, znižali mezde, ponekod tudi za štirideset odstotkov. Leta 1919 je bila ustanovljena prva sindikalna organizacija železničarjev, ki naj bi pomagala zaposlenim do boljših razmer.

15.4.1920 so sindikati organizirali vsesplošno tri dnevno stavko, kateri so se pridružili tudi rudarji, delavci v tobačni tovarni, transportu in drugi. Tri dni kasneje, 18.4.1920, je bil izdan kraljev dekret o mobilizaciji železničarjev in prepovedi javnih shodov, kar je povzročilo zmedo med železničarji, saj niso prišli do informacij, kako nadaljevati s stavko. Zveza sindikatov je stavkajočim železničarjem svetovala, naj bodo pasivni – to je pomenilo, da sindikati niso bili sposobni prevzeti oblasti in nadaljevati s stavko. Popolna zapora železnice je trajala dvanajst dni, sledila je šest dnevna delna zapora, do trenutka, ko je bila železniška stavka zadušena v krvi.

Vrhunec stavke je bil **24. aprila 1920**, ko je kakih 3.000 delavcev in njihovih družinskih članov izpred tramvajske remize v Mostah v znak solidarnosti z železničarji v povorki krenilo proti središču Ljubljane, da bi kljub prepovedi izvedli manifestacijsko zborovanje. Kordon oboroženih policistov in žandarjev je zaprl pot stavkajočim. Začelo se je prerivanje, žandarji so pričeli streljati na povorko. Življenje je izgubilo trinajst oseb, med njimi tudi štiriletna deklica. Po podatkih glasila NAPREJ je bilo takrat ranjenih petinšestdeset oseb, štiriindvajset težko in štirideset lažje.

1950 je predsednik države Tito 15. april razglasil za dan železničarjev, kar se je kasneje podaljšalo v celotedensko praznovanje. Z novo državo Slovenijo je bilo praznovanje tega dne ukinjeno 1996. Dandanes železničarji vsako leto v spomin na pretekle dogodke polagajo venec k spomeniku.

Boris Kalin, kipar, (1905, Solkan – 1975, Ljubljana)

Izobraževal se je na tehnični srednji šoli v Ljubljani, nadaljeval študij v Zagrebu na Akademiji likovnih umetnosti, kjer je med 1924 - 1929 študiral kiparstvo pri profesorjih: Rudolfu Valdecu, Francu Kršiniću, Ivu Krediću, Ivanu Meštroviću in se nato izpopolnjeval v Parizu in Italiji. Preživljal se je s klesanjem kipov po naročilu (ustvarjal je predvsem klasične figure, javne spomenike in akte). Med 1945 - 1970 je bil redni profesor za kiparstvo na ljubljanski likovni akademiji in dvakrat njen rektor. Bil je eden redkih slovenskih kiparjev, ki so obvladali klesanje v kamen, posebej marmor, imenujemo ga monumentalni klasik, ker je umirjen, zadržan do novosti, a nikakor hladno tog, ustvarjal je klasične figure, javne spomenike in akte. Leta 1953 je postal redni član Slovenske akademije znanosti in umetnosti. Trikrat je dobil Prešernovo nagrado (1947 za delo Petnajstletnica, ki verjetno predstavlja njgovo hčerko, 1948 za portret Maršala Tita in 1950 za spomenik ljudsko osvobodilni vojni na Vrhniki), kasneje tudi nagrado Avnoj-a (1971). Med njegovimi javnimi deli velja izpostaviti še Splavarja na Bledu in Celju, Talca v Begunjah in v Gramozni jami v Ljubljani, portrete slavistov: Rajka Nahtigala, Franceta Kidriča in Frana Ramovša, ki stojijo pred NUKom.

B. Kalin: Spomenik talcem v Gramozni jami, 1967

B. Kalin: Spomenik talcem v Begunjah, 1953

**Nives Kalin Vehovar, arhitektka in oblikovalka
(1932, Ljubljana – 2007, Ljubljana)**

Ob očetu Borisu je za spomenik žrtvam železničarjev na Zaloški cesti doprinesla oblikovno plat, saj je kamnite bloke kompozicijsko umestila v prostor. Kalin Vehovarjeva je doštudirala arhitekturo pri prof. Edu Mihevcu. V samostojnih projektih se je posvečala grafičnemu oblikovanju in oblikovanju celostnih podob, z možem sta ustvarjala projekte za industrijske in stanovanjske stavbe, največ sta se posvečala hotelski arhitekturi (preproste, funkcionalne zasnove sta združevala z barvno in slogovno urbanimi oblikami z uporabo naravnih materialov).

Znana je njena serija svetil iz furnirja z letnico 1963 (v obliki rože, cvetoče čaše ali storža), ki še danes delujejo brezčasno po vzoru skandinavskih mojstrov. Leta 1964 je prav za kvalitetno oblikovanje svetilnih teles iz krivljenih furnirjev prejela nagrado Prešernovega sklada.

Med leti 1959 – 1963 je oblikovala plakate za vinske sejme na Gospodarskem razstavišču v Ljubljani.

Oblikovalka lestencev in plakatov

Terme Čatež

Viri:

<https://sl.wikipedia>, Boris Kalin, Nives Kalin Vehovar

<https://Šmajdek>, Primož, Simboli polpretekle zgodovine (Inštitut za delavske študije)/2014_5_18

<https://Svenšek>, Ana, 100 let tragičnega konca stavke železničarjev za delavske pravice, RTV Slovenija, 2020_4_24

<https://Sečen>, Ernest, Najprej živela delavska solidarnost, zatem kri, DNEVNIK, 2016_4_23

Kako se imenuje kapela in kje stoji?

Codellijeva kapela je bila zgrajena 1738 ob gradu Thurn ob Ljubljani – Graščini Kodeljevo. Stoji na predelu Ljubljane, ki ga imenujemo Kodeljevo.

Graščina je bila zgrajena 1640 in je do **1700, ko jo je kupil Peter Anton Codelli iz Bergama**, zamenjala več lastnikov. V lasti družine Codelli je ostala 250 let. Zadnji lastnik Anton III. Codelli se je preselil v Švico, kjer je tudi umrl.

Po drugi svetovni vojni je bila graščina nacionalizirana in v njej urejena stanovanja, kasneje mladinski vzgojno poboljševalni dom, partijska šola in dom upokojencev. Leta 1973 je bila stavba prenovljena, sedaj jo upravlja podjetje Graščina d.o.o., ki jo oddaja gostinskemu podjetju Figovec in različnim najemnikom.

Graščina je pravokotna dvonadstropna renesančna stavba s strmo štirikapno streho. Na vzhodu je enonadstropni stolpičasti izzidek z odprtim pritličjem na dveh stebrih. Glavni vhod je polkrožen kamnit portal s širokima bazama, kapiteloma in sklepnikom v temenu. Naknadno je bil vzidan še Codellijev grb.

Pritlična okna so manjša in vzdolžno pravokotna, v nadstropjih pa večja in pokončna, s profiliranimi karnisami in policami. Na fasadi so 1995 vzdicali spominsko ploščo zadnjemu lastniku baronu Antonu III. Codelliju.

V notranjosti je zavito stopnišče s kovano ograjo ter nekaj baročnih portalov. Samo v pritličju so ohranjeni prvotni oboki, ostali so novejši.

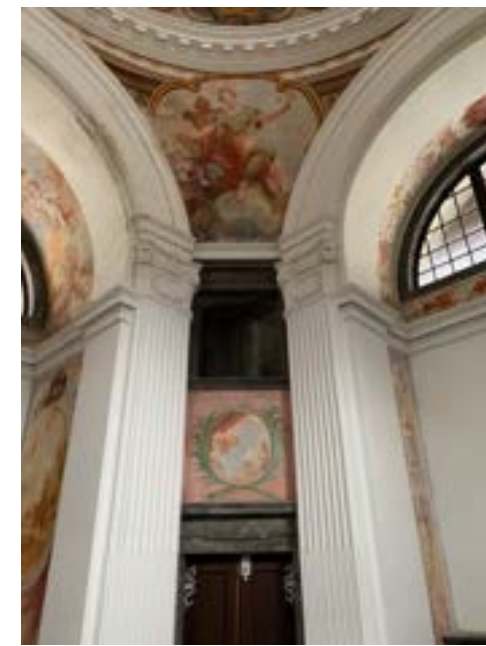
Na dvorišču stoji baročni vodnjak s kovanim vretenom z grbom Avguština Codellija pl. Fahrenfeld ter letnico 1753.

Codellijeva kapela, imenovana tudi Jelovškova kapela

Leta 1738 je dal Avguštin Codelli graščini prizidati kapelo posvečeno Brezmadežni Devici Mariji, s tremi marmornatimi oltarji in veliko baročno kupolo. Vhod v baročno kapelo je poudarjen portal, levo in desno sta niši v katerih sta bila v preteklosti kipa sv. Avguščina in sv. Ambrozija.

Kapela, ki jo krasijo freske Frana Jelovška, je v celoti poslikana. Trije baročni oltarji so iz kararskega marmorja. Na velikem je osrednja figura Brezmadežne, ki jo spremljajo štiri svetniške plastike, delo kiparja Jacopa Contierija.

Fran Jelovšek: Freske v Jelovškovi kapeli

Prizori iz Kristusovega otroštva

Oznanjenje

Rojstvo

Predstavitev v templju

Beg v Egipt

Sv. Luka in sv. Marko

Sv. Janez Evangelist

Stranska trikotna
prostora z evangelisti

Grizaj ob oltarju

Jacopo Contieri: Kiparstvo v Jelovškovi kapeli

Matej Klemenčič, Nekaj novosti o delu beneškega baročnega kiparja Jacopa Contierija, *Acta historiae artis Slovenica*, XV, 2010, pp. 30-50:

„Raziskave beneškega kiparstva so v zadnjem desetletju prinesle pomembna nova odkritja, saj je bilo tako med terenskim kot arhivskim delom evidentiranega veliko do sedaj še povsem neznanega gradiva. Med kiparji, ki so še posebej zanimivi za slovenski prostor, je tudi **Jacopo Contieri**, doma iz Padove, ki je skupaj s Francescom Robbo prišel v Ljubljano 1729 in se po dveh letih vrnil v Benetke. V času smrti „kamnosekinje“ Angele Contieri, konec 1738, se je vrnil v Ljubljano. Znano je, da je imel delavnico, bil poročen, in da so številna dela signirana z njegovim podpisom.“

Glavni oltar z Brezmadežno, s sv. Avguštinom in Božjim grobom

Zahodni oltar z grbom družine Codelli

Prazen vzhodni oltar

Kartuša nad vhodom

Fran Jelovšek (Ilovšek), slikar

(4. oktober 1700, Mengeš - 31. maj 1764, Ljubljana)

O Jelovškovi učni dobi je bolj malo znanega, a njegova dela izpričujejo, da je imel dobro šolo; ker mu je bil slikar Janez Mihael Reinbalt priča pri poroki, ni izključeno, da se je Jelovšek pri njem učil. Ko je v letih 1721–1723 bival Giulio Quaglio drugič v Ljubljani, je s svojimi freskami v kapelah stolne cerkve in semeniške knjižnice močno vplival na Jelovška. Od tod tolika sorodnost med Quaglievimi in Jelovškovimi freskami, da so freske v cerkvi sv. Petra v Ljubljani stopetdeset let pomotoma pripisovali Quagliu. Jelovšek spada med naše najboljše baročne slikarje. Naslikal je tudi svoj avtoportret na balustradi kora župnijske cerkve na Sladki gori. Bil je izrazit freskant, njegovih oljnih slik je malo.

Cerkveno slikarstvo

Njegovo glavno delo so freske z iluzionistično vsebino, ki jih vidimo na svodu in v kupoli cerkve sv. Petra v Ljubljani, v cerkvah v Kamniku, v Grobljah pri Domžalah, v kapeli na gradu Tuštanj in kapeli gradu Kodeljevo, v cerkvah v Štepanji vasi v Ljubljani, na Sladki gori, v Celju, Nazarjih, Komendi, Nevljah, Kostanjevici, Lescah, Vodica, Vipavi in Samoboru na Hrvaškem ter drugod.

Posvetno slikarstvo

Posvetnih slik je izdelal bolj malo, pa še od teh je veliko uničenih. Ohranjenih je nekaj portretov in zanimivih fresk v gradu Jable pri Trzinu.

Fran Jelovšek: Sv. Družina iz cerkve sv. Petra v Ljubljani (sedaj v Narodni galeriji)

Fran Jelovšek: Avtoportret, cerkev na Sladki gori

Častni meščan Ljubljane

Vidni člani rodbine Codelli

Peter Anton Codelli, mecen, železar, prvi lastnik gradu Thurn

(1660 Gorica, Italija - 1727 Ljubljana)

Bil je sin Dominika Codellija iz Gorice. Študiral je montanistiko in na Koroškem razvil železarsko industrijo. Že zelo bogat se je naselil v Ljubljani, kjer je bil začetnik ljubljanske veje Codellijev. Bil je eden največjih veletrgovcev svojega časa na Kranjskem, trgoval je z železom in s suknom. V njegovi trgovini je bil zaposlen tudi Michelangelo Zois, oče barona Žige Zoisa.

Med kranjske deželne stanove je bil sprejet 26. avgusta 1698, 1700 pa med koroške.

Peter Anton Codelli je bil velikodušen mecen. Zaslužen je tudi za slovensko slovstvo, saj je denarno podprl izid četrte knjige pridig Sacrum promptuarium (sveti priročnik) Janeza Svetokriškega, ki je v Ljubljani izšla 1700. Avtor mu je v zahvalo posvetil to knjigo.

Za dobrih 5000 goldinarjev je dal uliti 63 stotov težak zvon za novozgrajeno ljubljansko stolnico. Pokopan je pod oltarjem sv. Trojice v stolnici sv. Nikolaja v Ljubljani.

Baron Anton I. Franc Ksaver Pavel Codelli plem. von Fahnenfeld

je bil v času Francozov ljubljanski mer (župan).

Baron Anton III. Codelli plemeniti von Fahnenfeld (22. marec 1875, Neapelj - 26. april 1954, Ascona)

Od svojega starega očeta je podedoval graščino Turn in bil njen zadnji lastnik.

Peter Anton Codelli

Grob in nagrobna plošča Petra Antona Codellija pod oltarjem sv. Trojice v ljubljanski stolnici sv. Nikolaja

Anton I. Franc Ksaver Pavel Codelli

Anton III. Codelli

Grb baronov Codelli plem. von Fahnenfeld

Baron Anton III. Codelli plemeniti von Fahrenfeld, kranjski izumitelj, veleposestnik in politik

Gimnazijo je obiskoval na Dunaju v Terezianumu, zavodu za plemiške otroke. Po srednješolski maturi je po vzoru očeta stopil v vojno mornarico. Veliko je potoval (Indija, Japonska, Kitajska) in se naučil nekaj tujih jezikov. Iz zdravstvenih razlogov je 1897 izstopil iz mornarice in pričel študirati pravo, a je študij kmalu opustil. Iz zanimanja in vedoželjnosti se je kot samouk raje posvetil študiju elektrotehnike in strojništva. Leta 1906 je opravil šestmesečni strokovni tečaj pri elektro podjetju Telefunken v Berlinu.

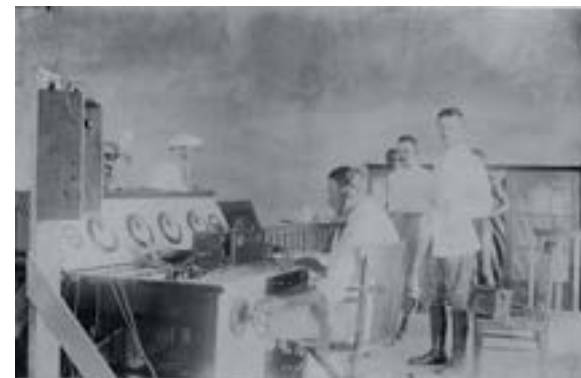
Izbrali so ga za gradnjo radijske oddajne postaje v Kamini (baron je 1910 izdelal ključni izum – radijski sprejemnik za brezžični sprejem časovnih signalov), ki naj bi služila povezavi kolonije Togo z Berlinom in preostalimi nemškimi kolonijami v Afriki. Leta 1911 se je Codelli odpravil v Togo in do poletja 1914 zgradil oddajnik Kamina, ki pa je zaradi izbruha prve svetovne vojne deloval le poskusno. Ob prihodu Angležev in Francozov ga je Codelli porušil, da ne bi prišel v roke nemškimi nasprotnikom. Vojno je preživel v ujetništvu, po vojni je do smrti živel v nevtralni Švici.

»Prvi avtomobil se je včeraj pojavil v Ljubljani...«

S temi besedami v naslovu so novinarji 16. novembra 1898 opisali prvi prihod avtomobila v Ljubljano. Dan prej, 15. novembra se je namreč v svojem, kočiji podobnem avtomobilu, v mesto pripeljal baron Anton Codelli. Paglavci so se trumoma podili za njim.

Codelli se je navduševal nad tehničnimi novostmi, želel se je peljati vse hitreje, kar je pripeljalo do njegovih odkritij in inovacij na področju avtomobilizma. „Avtomobilist sem postal zaradi želje po potovanju in dejavnosti v prostem času.“

V Ljubljani deluje **društvo ljubiteljev starodobnikov** in klasičnih vozil z imenom Codelli. Klub je bil ustanovljen 1990 v Ljubljani. Bil je prvi uradno registriran klub lastnikov in ljubiteljev starodobnikov v Sloveniji.

Togo

Klub ljubiteljev starodobnikov

Današnji park je manjši ostanek nekdanjega posestva, ki je nekoč ležalo ob stari strugi Ljubljani (od sedanjega letnega kopališča čez celotno, sedaj pozidano Kodeljevo, do Most-Sela). Od gradu do reke je bila speljana ravna široka cesta s kostanjevim drevoredom in rondojem na koncu (danes ulica Carla Benza), park je bil razdeljen v pravokotno mrežo poti in gred. Leta 1828 so Ljubljano regulirali in izravnali okljuk ter speljali strugo naravnost ob Zaloški cesti od porodnišnice do sotočja z Gruberjevim kanalom.

Otvoritev obnovljenega parka Antona Codellija in ul. Carla Benza

Kip Carla Benza v parku

Ob grajskem parku je: Kopališče Kodeljevo, Športni park Kodeljevo, teniška igrišča, Fakulteta za šport Univerze v Ljubljani ter osnovna šola Ketteja in Murna. Park Antona Codellija, prej park Kodeljevo, je gosto zasajen z drevjem in deluje kot gozd, tu je urejeno veliko otroško igrišče.

Vnukinja barona Antona III. Codellija, grofica Barbo Waxenstein - Reden

Izumi in patenti - Anton III. Codelli je bil izjemen inovator v strojništvu in elektrotehniki

Med svoje izume je vpisal avtomobilsko svečko, imel je idejo o ogromnem zračnem plovilu, raketnem letalu, ki bi pristajalo in vzletalo v Mostah. Zasnoval je rotacijski eksplozivni motor, ki je bil predhodnik Wanklovega motorja. Codelli je izumil vrsto izboljšav za udobnejšo vožnjo z avtomobili. Mali hladilni in ogrevalni aparat iz 1903 je bil namenjen avanturističnim voznikom na daljše proge, saj je omogočal zamrznitev in segrevanje hrane.

Do 1909 je sledilo še nekaj izumov na drugih področjih: mehanična kosilnica, visokotlačni kompresor, avtomatično določanje položaja ladij na morju.

Albin Belar, profesor fizike, je bil osebnost, s katerim se je Codelli povezal. Skupaj sta izdelala napravo za brezžični sprejem časovnega signala iz Trsta, detektorje atmosferskih razelektritev in celo radijske aparate miniaturnih žepnih dimenzij. Ker je zaslovel na področju radio-telegrafije, ga je avstrijska vojna mornarica določila za graditelja radijskega oddajnika za zvezo med ladjami na Jadranu in Dunajem. Prvo radijsko oddajno postajo je postavil na zgradbi ljubljanske Realke na Vegovi ulici. Ker je šlo Avstro-Ogrski monarhiji vedno slabše, je odšel k nemškemu Telefunknu. Leta 1911 so ga izbrali za gradnjo radijske oddajne postaje v Kamini, ki bi služila povezavi Toga z Berlinom in nemškimi kolonijami v Afriki. Od tam so ga Francozi in Angleži odpeljali v ujetništvo.

Po vojni je v Švici nadaljeval z izumiteljstvom vojaškega značaja: oklepno vozilo, naelektren vodni curek, izboljšane pomorske navigacijske naprave, l. 1928 je izumil visokofrekvenčni telefon (ideja za mobilno telefonijo), za zgodovino je pomemben izum naprave za prenos slike na daljavo kot predhodnice televizije (patent 1931). Codelliju pripisujejo tudi vlogo enega od začetnikov filma, saj naj bi ves zaslužek od vzpostavitve brezžične povezave v Togu vložil v snemanje filma.

11. septembra 2018 so premierno zavrteli igrani dokumentarni film o izumitelju baronu Antonu III. Codelliju.

Miha Čelar, scenarist in režiser, je v pogovoru opisal nastanek filma: »Pot, ki je trajala skoraj 4 mesece, nas je najprej vodila na Dunaj, od tam pa preko Pariza v Togo, kjer smo se srečali s plemeni, ki varujejo ostanke Codellijeve radiotelegrafske postaje. Iz Afrike smo se nato v Evropo vrnili v Berlin, kjer smo v zaprašenih arhivih odkrili ostanke izgubljenega Codellijevega filma in ga na koncu skupaj z njegovimi tremi potomkami prinesli v Ljubljano. Igrane prizore v filmu smo poustvarili s pomočjo tako imenovane »blue screen« tehnologije, kjer smo za ozadja v sliki uporabili 600 fotografij iz Codellijeve fotografske zbirke. Pri projektu je sodelovalo tudi več kot tridesetih slovenskih igralcev, plesna skupina France Marolt in pa sestav afriških plesalcev, ki živijo in delajo v Ljubljani.«

Viri:

Stopar, Ivan: *Gradovi na Slovenskem*, 4. izdaja, Cankarjeva založba, 1991

<https://www.rtv slo.si/kultura/film-in-tv/film-o-codelliju-ki-je-produciral-prvi-film-na-afriski-celini-in-to-po-scenariju-svoje-mame/465497>

https://sl.wikipedia.org/wiki/Grad_Kodeljevo

<https://www.slovenska-biografija.si/rodbina/sbi1005430/>

[https://sl.wikipedia.org/wiki/Anton_Codelli_\(izumitelj\)](https://sl.wikipedia.org/wiki/Anton_Codelli_(izumitelj))

patenti:http://www.dvts.si/arhiv/2003/2003_4_72dpi/2003_4_4_72dpi.pdf

<https://as2005.eu/codelli-klub>

<https://www.dnevnik.si/tag/grad%20Kodeljevo#2>

https://sl.wikipedia.org/wiki/Franc_Jelov%C5%A1ek

slikovno gradivo: spletne strani in lastne fotografije Mete Havliček

Kje se nahaja grbovna plošča in kaj pomeni?

Grbovna plošča je nad vhodom v grad Fužine.

Napis na grbovni plošči (izdelal Mojster G.S./ prevod):

Stavbo je začel graditi, ko se je pisalo leto 1528, Veit Khisl z dobrim svetom in dejanjem Hansa Weilhammerja. Naj Bog hišo dobro varuje, naj ne dovoli, da bi jo kaj hudega doletelo. Če Bog za to ne bo poskrbel, bo zaman vsa naša čuječnost. Tako ostane v božjih rokah in imenuje se Studenec.

Pod napisom so upodobljeni grbi Hannsa Khisla in njegovih dveh žena, Ane von Lichtenberg in Marije Paradeiserin.

Grb Hannsa Khisla: podoba kače nad tremi okroglimi kamni.

Razlaga grba: motiv bronaste kače v Stari zavezi je predpoda Križanega v Novi zavezi - zaradi protestantizma in načela solus Christus. Trije kamni predstavljajo Sveto trojico in so okrogli zaradi simbolike napredka. Nemško je der Kiesel ali der Kieselgestein kamen ali prodnik.

Graščino Studenec – grad Fužine so v obdobju 1528 in 1557 zgradili člani ljubljanske meščanske družine Khisl. Gradnjo je začel Vid Khisl, končal pa njegov sin Janez (Hanns) Khisl. Zadnji lastnik graščine iz družine Khisl je bil Janezov sin Jurij. Graščina je bila zgrajena na levem bregu Ljubljanice, ob lesenem mostu, v renesančnem slogu. Na tem delu je Ljublanica ustvarila brzice in naravni jez, ki je služil delovanju mlina.

Vzpon graščine Fužine je povezan z rastjo bogastva, ugleda in politične moči družine Khisl, ki so z izredno preišljenimi nakupi, dedovanjem in zamenjavami zemljišč zaokrožali **fužinsko gospostvo**. Bili so podjetni in so hitro obogateli. Bili so lastniki kovačij, fužin, mlinov, steklarne, papirnice in suknarne. Leta 1590 so postali **plemiči** in pridobili naziv **baroni von Kaltenbrunn**.

Prijateljevali so s protestanti, Primožem Trubarjem in Jurijem Dalmatinom ter prvim tiskarjem v Ljubljani, Janezom Mandelcem.

Graščina sodi med značilne predstavnike renesančne arhitekture na Slovenskem. Tloris je štirikrilna enonadstropna stavba z ogelnimi stolpi (tremi pravokotnimi in enim okroglim) ter z notranjim dvoriščem z vodnjakom.

Spada tako med trdnjave (s strelnimi linami) kot med rezidence, za katero so značilna velika okna v nadstropju ter renesančne bifore v vzhodnem in zahodnem krilu.

Okoli graščine je bil izkopen obrambni jarek. Preko njega do vhoda danes vodi kamnit most (včasih je bil to dvizni most, spodaj voda), pred mostom stojita dve plastiki **armata** (kipa v viteški opremi) na pravokotnih podstavkih.

Vhod predstavlja ločni kamnit portal z utorom za dvizni most, nad njim pa je pomol s konzolnim vencem pod napuščem in oknom. Pod njim je kamnita plošča z napisom in tremi grbi družine Khisl.

Okoli 1600 so na dvorišču severnemu **traktu** prizidali **ločne arkade**, ki so nadomestile verjetno prvotne lesene mostovže.

Dvorišče je v pritličju severnega trakta obdano z ločnimi arkadami, v nadstropju pa so nekdanje tramove vzdolž celotnega hodnika, zamenjali z ločnimi arkadami.

Oba stranska trakta graščine v nadstropju krasijo po štiri renesančna biforna okna. Na zahodnem traktu so vidni ostanki treh, četrto so 1895 zakrili, ko so nanj v severozahodnem vogalu prislonili **okrogli stopniščni prizidek**.

Uvito kamnito stopnišče vodi v nadstropje; na vrhu stopnic v prvem nadstropju je nameščena kovana krona z inicialo B, ki je bila premeščena z vodnjaka na dvorišču.

Kamniti most do vhoda v graščino

Pogled na graščino z vzhodne smeri - značilna dvojna okna-bifore; edini fasadni okras so značilni renesančni konzolni napuščni venci

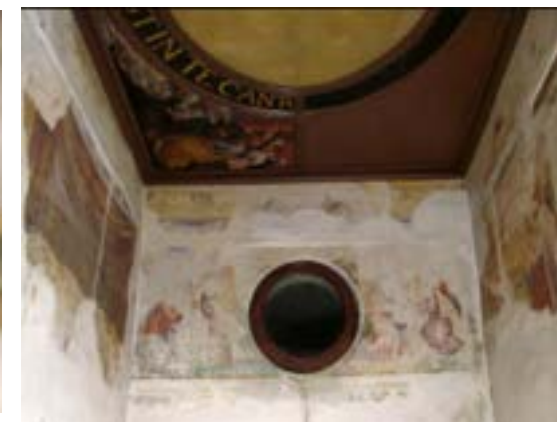
Graščina z zahodne strani z okroglim stolpičem - čaka na prenovo

Arkadno dvorišče

Grajska kapela

Protestantska družina Khisl je uredila kapelo, v kateri so ohranjene renesančne poslikave iz 16. stoletja. Na vzhodni steni je naslikan prizor poklona svetih treh kraljev. Severno oltarno steno krasita prizora čaščenja pastirjev in obrezovanja. Na zahodni steni sta upodobljena prizora molitve na Oljski gori in zadnje večerje. Kasetirani leseni strop je poslikan s podobami štirih evangelistov, ki obkrožajo ovalno prazno polje. Obdaja ga napis *[Tota pulchra est a]mica [mea, et macu]la*.

Viteška dvorana

Ob straneh pred vhodom so ohranjene prvotne poslikave. V grisaille tehniki so naslikani hermi. Poslikave omenja tudi Valvasor v Slavi vojvodine Kranjske.

Hodnik v prvem nadstropju

Poslikave ob oknih: motivi v sredini spodaj – dve rački, na koncu različni sadeži, grozdje...

Sprejemni prostori v času rodbine Khisl, danes kavarnica

Značilne so poslikave s simboliko osem in štiri; vrtnica z osmimi listi pomeni večnost; štiri je povezano s stranmi neba, letnimi časi, evangelisti (Luka, Matej, Marko, Janez)...

Pogled pritegne freskovni okvir portala (vrat).

V kavarnici so tematske razstave, na sliki je „Slovenski stol – vsak stol različen“

Grajski park

V devetnajstem stoletju je Fidelis Terpinč preuredil zelenice na severni, severovzhodni in vzhodni strani graščine v park. Zasadili so platane, ciprese, rožiče ter drugo eksotično drevje in grmičevje, urejen je bil manjši ribnik. V parku je pred vojno stal empirski spomenik z napisom *Fidelis Terpinz, Josepine Terpinz 1875* in stilno oblikovan vrtni paviljon, ki je bil ukraden.

Park delita dve ravni poti: ena je urejena v osi grajskega vhoda (S-J), druga jo seka v pravokotni smeri (V-Z). Njuno stičišče je oblikovano kot krog. V štirih simetrično oblikovanih poljih rastejo različna drevesa.

Leta 1825 je graščino na dražbi Ilirske komisije kupil **Fidelis Terpinč**, industrialec, politik in mecen, ki je nato ponovno oživil stavbo in gospodarske dejavnosti v okolici. Ob Ljubljani je postavil tovarno sukna in odej ter mline ob njej predelal v žage in oljarno. Leta 1851 je ustanovil tovarno papirja, predhodnico današnje Papirnice Vevče.

Pomembno dopolnitev predstavlja hidroelektrarna, ki so jo graščini prizidali 1897 za potrebe vevške papirnice. Elektrarna deluje še danes in je tehniška znamenitost. Je prva elektrarna na izmenični tok pri nas. Takrat so pri slapovih zajezili Ljubljanico, podrli stara mlinska poslopja ob graščini in južnemu graščinskemu traktu prizidali glavno poslopje elektrarne z dvema turbinama. Kubično poslopje, zgrajeno nad vodo, so na zunanjsčini oblikovali v klasicistični maniri z lizenami in segmentno zaključenimi okenskimi odprtini. Med obema svetovnima vojnama so na nasprotnem bregu Ljubljane zgradili še dodatno elektrarniško poslopje.

Po načrtu arhitekta **Petra Gabrijelčiča** so 1990 pričeli z obnovo graščine. V vzhodnem traktu so predstavljene renesančne bifore. Nove so tudi odprte arkade v nadstropju severnega trakta. Sočasno z obnovo graščine je potekala tudi preiskava grajskih sten po sobah, odkrili so ostanke poslikav, restavrirali

so obrabe oken, odkrili so poslikave.

Mag. Peter Gabrijelčič, univ. dipl. inž. arhitekture (12.4.1947, Maribor)

Arhitekt, profesor, predsednik Društva arhitektov Ljubljana, gostujoči profesor v Beogradu, Gradcu, New Yorku, Benetkah,...

Prejel je več nagrad: nagrada Prešernovega sklada (1988), priznanje Salona arhitekture v Beogradu (1988), nagrada Borbe za najboljšo arhitektonsko realizacijo 1985, priznanje Salona za arhitekturo v Beogradu za arhitekturo mostov 1988.

Peter Gabrijelčič je najbolj znan po svojih mostovih, ki jih najdemo tako pri nas kot v tujini (most na Adi, fužinski most, Codellijev ,...)

Prizidek ob graščini:
elektrarna papirnice Vevče

France Prešeren in Fidelis Terpinc

V tretji kitici **Glose** se Prešeren ponorčuje iz "graščaka" Terpinca:

*Lani je slepar starino
še prodajal, nosil škatle,
meril platno, trak na vatle,
letos kupi si grajšino.
Naj gre pevec v daljno Kino,
še naprej se pot mu kaže,
naj si s tinto prste maže,
naj ljubezen si obeta,
vneti lepega dekleta,
pevcu vedno sreča laže.*

V peti kitici **V spomin Andreja Smoleta** pa iz njegove žene Josipe Terpinca:

*Deklica družga moža je objela,
ki od ljubezni do nje si bil vnet;
trešla v bogastvo nesreče je strela,
kranjski v obupu zapustil si svet.*

Viri:

Metelko, Katarina, umetnostna zgodovinarica: MAO grad Fužine (ogled gradu s strokovno razlago)

Stopar, Ivan: Grajske stavbe v osrednji Sloveniji; I. GORENJSKA LJUBLJANA, GRAD IN DVORCI četrta knjiga

Reisp, Branko: Grad Fužine

Lucas, Revija za poznavalce in ljubitelje umetnin in starin, leto četrto, številka 4/5, september 1994

Slikovno gradivo: spletne strani in lastne fotografije Vide Strle

Zgodovina Fužinskega gradu - graščine Studenec / Kaltenbrunn

- 1528 – Vid Khisl začne graditi graščino Studenec - grad Fužine
- 1557 – gradnjo zaključi Vidov sin Janez Khisl
- 1583 – Janez da graščino v zakup Lenartu Mrhariču
- 1592 – Karel Albertinelli postane lastnik graščine
- v začetku 17. stol. je lastnik graščine Janez Ulrik Eggenberg
- 1657 do 1773 – graščina pripada Jezuitskemu redu iz Trsta
- 1773 - graščina je podržavljena in z dvorno določbo 1794 pripisana študijskemu skladu
- 1825 - Fidelis Terpinca kupi graščino in gospostvo Fužine na dražbi Ilirske komisije
- 1878 do 1938 je graščina v lasti družine Baumgartner (potomcev F. Terpinca)
- med 2. svetovno vojno tu prebiva italijanska vojska
- po 1945 so v graščini stanovanja
- 1984 – grad Fužine je razglašen za kulturni spomenik
- 1990 – graščino dobi v upravljanje Arhitekturni muzej Ljubljana (od 2010 Muzej za arhitekturo in oblikovanje – MAO))

Grafika graščine Studenec v
Slavi Vojvodine Kranjske, 1689

SODOBNA LJUBLJANA

Mojca Slana
Breda Levec
Breda Levec in Olga Paulič
Irena Demšar

- BTC City v Ljubljani
- Mitološki pevec
- Koronski šopki
- Invader

Letnice nastanka, avtorji in poimenovanja skulptur v BTC City-ju

- 1993 - Andrej Ajdič – METULJ
- 1995 - Andrej Ajdič – MERKUR
- 1998 - Matija Suhadolc - OBELISK
- 2001 - Drago Tršar - KATEDRALA DRUŽINE
- 2005 - Marko Pogačnik - TOČKA MIRU
- 2006 - Andrej Grabrovec Gaberi - MATI ZEMLJA
- 2007 - Joakim Gregov - VEDRA JUTRA
- 2008 - Joakim Gregov - V OBJEMU MORSKEGA VALA
- 2008 - Tadej Torč – AKT
- 2011 - Mik Simčič -UGRABITEV EVROPE
- 2011 - Mik Simčič - VIJUGE TER URŠKA IN POVODNI MOŽ
- 2012 - Andrej Grabrovec Gaberi - RENSKE NIMFE
- 2021 - Andrej Grabrovec Gaberi - VKLENJENA NIMFA

Utrinek ob postavitvi skulpture Vklenjena nimfa avtorja Andreja Gabrovca Gaberija v družbi predsednika nadzornega sveta družbe BTC Jožeta Mermala

Mnogokrat se pripeljemo v BTC City Ljubljana, pa vendar, komaj kdaj kdo opazi, koliko izjemnih skulptur - spomenikov krasi ta del našega mesta. Od ustanovitve podjetja na tem mestu 1954 je minilo mnogo let; takrat so pričeli kot CENTRALNO SKLADIŠČE, danes obišče ta prostor pod blagovno znamko BTC City letno 21 milijonov obiskovalcev.

Gospa Helena Petrin, direktorica pravnega področja in namestnica predsednika upravnega odbora BTC, mi je na mojo prošnjo prijazno napisala pismo v katerem odgovarja, kako se v vodstvu družbe BTC trudijo, da bi BTC City prerastel meje zgolj nakupovalnega in poslovnega središča.

- *Ena prvih skulptur na prostem je bil **Mercurius**, avtorja Andreja Ajdiča v letu 1995. Pobuda za postavitvev je bila takratna prenova prostora za t.i. blagovno borzo, na mestu katere je danes gledališče BTC-ja SiTiTeater. Mercurius simbolizira boga trgovine in ni nastal naključno. Podoba boga trgovine je seveda zelo primerna simbolika za največje poslovno nakupovalno središče v širši regiji.*
- *Skulpture so spontano nastajale še naprej: največkrat smo z njimi obeležili otvoritev novih poslovnih dosežkov, stavb in drugih novih vsebin na območju BTC City-ja. Tršarjeva **Katedrala Družine** je bila javnosti razkrita ob slavnostni otvoritvi poslovne stolpnice BTC City, maja 2001. Vhod v Vodno mesto Atlantis, krasi skulptura Andreja Gabrovca Gaberija **Mati zemlja**, postavljena v aprilu 2006 na dan posvečen Zemlji. Simbolizira hvaležnost in hkrati odgovornost zemljanov za tekočo vodo. Kipar Joakim Gregov je leta 2007, po temeljiti gradbeni in arhitekturni prenovi največje nakupovalne Dvorane A, izdelal izjemno skulpturo **Vedra jutra**, ki simbolizira igro otrok, različnih starosti, kako dozorevajo in se na koncu simbolično stikajo s kroglo, ki simbolizira njihovo vključitev v odrastla življenje. Eno leto kasneje, 2008 je isti avtor prispeval še eno umetnino, postavljeno nasproti Tršarjeve Katedrale, z naslovom **V objemu morskega vala**. Najpomembnejše delo kiparja Mika Simčiča je gotovo **Ugrabitev Evrope**, skulpture postavljene pred vhod Kristalne palače. Stavba in skulptura sta bila javnosti predstavljena ob slovesni otvoritvi Kristalne palače, septembra 2011. Visoka skulptura simbolizira Zeusa in Evropo, ki jo bog ugrabi. Stekleni del skulpture simbolizira morje, preko katerega Zeus prenese Evropo. V atriju Kristalne palače je še ena skulptura istega avtorja Mika Simčiča, ki **simbolizira reko Ljubljanico, v povezavi z zgodbo Urške in povodnega moža**.*
- *Namen vodstva BTC-ja je vsekakor bil, da se posamezni, za družbo prelomni razvojni mejniki, obeležijo s postavitvijo umetniških del, ki vedno prostor nadgradijo in oplemenitijo. Z drugimi besedami povedano, umetnine so tesno povezane z razvojem družbe BTC in izražajo spoštovanje in vrednotenje ustvarjalnosti, h kateri tudi sama ves čas teži. Brezčasnost umetniških del se vodstvu zdi določena zaveza, ki nagovarja k uresničevanju trajnih vrednot družbe, namenjenih vsem in v dobro vseh.*
- *Umetniki so se znašli v prostoru BTC City-ja ob pravem času, ko so dobili informacije o nameravani izgradnji posameznih stavb. Prišli so z idejami, kaj bi po njihovem mnenju najbolj umetniško simboliziralo pomen posameznega poslovnega dogodka: Zeus in Evropa-poudarek, da je Kristalna palača namenjena Evropski, mednarodni poslovni klienteli; Družina-poudarek na tem, da je nakupovalno in športno rekreacijsko središče BTC namenjeno celotnim družinam, ne le posameznikom; Mati zemlja-vodno mesto-odgovornost do racionalne porabe vode...*
- *Vsa dela je naročila družba BTC in jih plačala po izdanih računih v katerih je bilo vedno upoštevano tudi delo oziroma kreacija samega umetnika.*

Andrej Ajdič: Metulj, 1993

Material in nahajališče: bron na kamnitem podstavku pred Kristalno palačo.

Opis dela: Umetnik pravi: "Živimo v črni luknji, v času apokalipse, ko se zgublja osnovna vrednost estetike. Kot umetnik naslavljam na grozljivost in neumnost človeškega početja svoj apel za mir preko svojih medijskih skulptur." **Skulptura simbolizira svobodo gibanja**, vendar ko jo pogledamo od blizu, se trup metulja spremeni v človeško kost, kar poudarja umetnikov pesimističen pogled na prihodnost.

Andrej Ajdič: Mercurius, 1995

Material in nahajališče: bron na kamnitem podstavku pred gledališčem SiTi Teater BTC.

Opis dela: **Merkur je bog, trgovine, zgovornosti, sporočil, popotnikov, prevar in tatov**; služi tudi kot vodnik duš v podzemlje. "V umetnosti je potrebno vedno početi kaj novega. Res sem s svojimi skulpturami postavil spomenik časopisu, saj se prav tam spočenja in rojeva največ novih idej", razmišlja Andrej Ajdič.

Andrej Ajdič je bil rojen v Laškem. Pri enajstih letih je postal sirota in nato živel pri teti v Celju, kjer se je po nižji gimnaziji izučil zlatarske obrti. Kasneje je obiskoval Šolo za oblikovanje v Ljubljani in nato na Dunaju diplomiral na Akademiji uporabne umetnosti 1961. Po krajši zaposlitvi v industriji in bivanju v Švici, se je vrnil kot svobodni umetnik. Kupil je dom v Poljanah v zgornji Savinjski dolini, kjer živi še danes. Leta 1975 je Ajdič začel s kiparskim delom. V skulpture dosledno vključuje časopisne strani, reliefno reproducirane v bronu.

Razstavljal je po raznih centrih Evrope in po svetu, 1960 je imel kot študent prvo samostojno razstavo na Dunaju, prvo skupinsko pa 1958 v Jakopičevem paviljonu v Ljubljani. Je redni član Künstlerhaus, ene najpomembnejših avstrijskih kulturnih ustanov, njegova dela hranijo znani svetovni muzeji, galerije, zasebniki in razne zbirke, kot: Narodna knjižnica Civica v Milanu, Nacionalna biblioteka v Washingtonu, na Ministrstvu za kulturo na Dunaju, Akademiji uporabnih umetnosti na Dunaju. Leta 1989 je prejel zlato medaljo Künstlerhaus Wien. Nekaj posebnega je njegov kip VSTAJENJE v Medžugorju, ki predstavlja Kristusov odtis v križu potem, ko je vstal od mrtvih in odšel v nebesa.

Drago Tršar: Katedrala družine, 2001

Material in nahajališče: bron na marmornatem podstavku, pred poslovno stavbo BTC ob Šmartinski cesti.

Opis dela: Pri tej plastiki gre za upodobitev **skupine oziroma večjega števila figur**. Tršar je tovrstno tehniko uporabljal tudi pri drugih delih, kjer je upodabljal množico.

Padajoče in rastoče oblike tvorijo v središču poln izraz. Skulptura je bila javnosti razkrita ob slavnostni otvoritvi poslovne stolpnice BTC City, maja 2001.

Drago Tršar se je rodil 1927 na Planini pri Rakeku. Po Goršetovi kiparski šoli je na ALU v Ljubljani študiral kiparstvo pri profesorjih Zdenku in Borisu Kalinu, Karlu Putrihu in Petru Lobodi. Diplomiral je 1951 kot prvi v svoji generaciji. Bil je tudi prvi diplomant, ki se je kot asistent že januarja 1960 zaposlil na akademiji, nato pa je bil dolga leta vodilni profesor za kiparstvo. Ustvarjal je v različnih tehnikah, najbolj pogosto v žgani glini in bronu. Njegov opus obsega drobno plastiko in okrasno keramiko, najbolj znan pa je po velikih javnih spomenikih z oblikami stiliziranih abstraktnih množic. V Ljubljani si je ustvaril družino. Starejša hči je prav tako kiparka - dela kot restavratorka. Kipar je tudi njegov mlajši brat Dušan.

Tadej Torč: Akt, 2008

Material in nahajališče: bron, rondo ob Müllerju.

Opis dela: na pol **sedeča gola lepotica** z dolgimi lasmi ležerno in zasanjano zre predse. Njene misli so daleč. Podoba dekleta je predstavljena izjemno estetsko, daje slutiti lepoto in mladost.

Tadej Torč se je rodil februarja 1978 v Kranju, študiral na Šoli za risanje in slikanje, visoki strokovni šoli v Ljubljani ter 2005 diplomiral pri profesorju Daretu Birsu. Že med študijem je prejel pohvalo za ateljejsko delo (2004), 2005 priznanje za diplomsko nalogo z naslovom Risba in skulptura. Dvakrat je sodeloval na ekstemporah premogovnika Velenje in prejel veliko odkupno nagrado (2001) ter častno diplomo (2005). Cikel njegovih risb je objavljen v dveh pesniških zbirkah Tatjane Pregl Kobe: Porcelanaste sanje (2007) in Škrlatne čipke (2008). Od 2009 je član Zveze društev likovnih umetnikov Slovenije in Društva likovnih umetnikov Gorenjske. Kot samostojni ustvarjalec se ukvarja tudi z restavriranjem. Živi in dela v Goričah in Preddvoru.

Joakim Gregov: Vedra jutra, 2007

Material in nahajališče: skulptura v bronu 3 x 3 m na betonskem podstavku, na južni strani dvorane A
Opis dela: posvečeno je mladim in **uprizarja igro otrok in mladostnikov** ter njihovo odraščanje.

Joakim Gregov: V objemu morskega vala, 2008

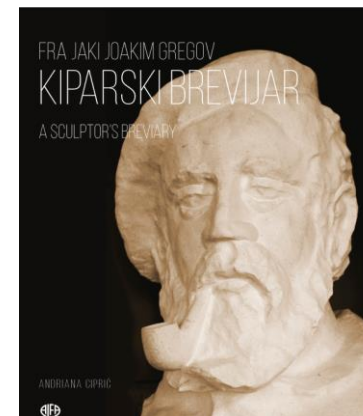

Material in nahajališče: bron na podstavku iz marmorja, ob poslovni stavbi BTC ob Šmartinski cesti.

Opis dela: čudovita mladenka, dolgih, rahlo valovitih las, se sprošča ob obali, naslonjena je na kamen, **val jo boža po telesu**. Oblečena je v lahko obleko, z zaprtimi očmi sanja svoje sanje.

Joakim Gregov, rojen na otoku Pašman na Hrvaškem 1952, je pater v frančiškanskem samostanu na Hvaru. Po izobrazbi je kipar (izbrazbo je pridobil v Rimu), restavrator in teolog.

Njegov umetniški opus je velik. Ustvarja doma na Hrvaškem, v Nemčiji, Italiji, Ameriki in Kanadi. Skulpture kot Prometej, Pobiralka grozdja, Ribič, Haron, Vedra jutra, Medjugorski križ, Sveti Nikolaj, Pieta... kažejo, da se umetnik pogloblja v različne situacije človeka in išče navdih v zgodovinskem izročilu, herojskih kompozicijah z nacionalnim nabojem ter v sakralni tematiki.

Andrej Gabrovec - Gaberi:
Vklenjena nimfa, 2021

Material in nahajališče: bron na kamnitem podstavku, rondo med Ikeo in tržnico
Opis dela: **Vklenjena nimfa** je eno od umetnikovih stvaritev, ki postavlja žensko v javni prostor ter opozarja na nujnost prenove odnosa do ženske za ohranitev njene lepote in miline. Figura predstavlja nimfo Ballerino, v katero se je nekega dne zaljubil faun Genius in jo želel osvojiti s svojimi mišicami ter močnim telesom. Nimfa Ballerina se ni pustila osvojiti, saj je prepoznala šibkost njegovega srca. Fauna Geniusa je to tako prizadelo, da jo je iz maščevanja dal vkleniti na vrh skale.

Andrej Gabrovec - Gaberi:
Renske nimfe, 2012

Material in nahajališče: bron na kamnitem podstavku, rondo poslovne stavbe BTC ob Šmartinski cesti
Opis dela: skulptura **Renske nimfe** je mednarodno priznana umetniško delo, ki je bilo 2017, na povabilo ene najbolj znanih svetovnih galerij Grand Palais v Parizu, tam tudi razstavljeno v sklopu svetovne razstave. Ob tej priložnosti je kot tretji slovenski umetnik in prvi slovenski kipar za svojo skulpturo prejel visoko priznanje Mention, ki ga za svetovne dosežke na likovnem področju podeljuje združenje francoskih likovnih umetnikov.

Andrej Gabrovec – Gaberi:
Mati Zemlja, 2006

Material in nahajališče: bron na kamnitem podstavku pred Atlantisom
Opis dela: skulptura **Mati Zemlja** pred vodnim mestom Atlantis je bila postavljena v aprilu 2006 na dan, posvečen Zemlji. Simbolizira hvaležnost in hkrati odgovornost zemljanov za tekočo vodo.

Andrej Grabrovec - Gaberi

rodil se je v Mariboru, kjer je obiskoval srednjo šolo in 1985 diplomiral na Višji gradbeni šoli. V sodelovanju s projektantsko-raziskovalno službo na Višji tehniški šoli v je razvil koncepte, risbe in modele "forma viva" v betonu. Leta 1990 je stopil na samostojno pot in v svojem ateljeju začel ustvarjati prvo veliko skulpturo iz gline in mavca. Leta 1993 je ustanovil Srednjeevropsko civilno iniciativo Harfistic Table, 2005 je postavil javno skulpturo pred Karlovsko univerzo na Poljskem, v Pragi je ustanovil projekt sodelovanja starih evropskih univerz, znan kot Evropski univerzitetni mostovi. Ljubljana se je v projekt vključila na pobudo podjetja BTC, ki je tudi mecen celotnega projekta. Od 2001 izdaja revijo za nove odnose v tretjem tisočletju z naslovom gaBERI. Živi in dela v Ljubljani, Mariboru in Zagrebu. S svojimi deli krasi številne javne prostore evropskih mest.

Mik Simčič: Ugrabitev Evrope, 2011

Material in nahajališče: granit, steklo, bron, pred Kristalno palačo

Opis dela: **Evropa, hči feničanskega kralja**, se je kopala ob morju, ko jo je opazil Zevs. Spremenjen v bika z zlatimi rogovi se ji je približal, da bi jo zavedel. Dekle je skočilo nanj in izginila sta v valovih. Njeni štirje bratje so jo iskali vse življenje in na svojih poteh ustanavljali kolonije. V spomin na Evropo so po njej v Antiki poimenovali enega od štirih delov sveta.

Mik Simčič: Ljubljana in Urška ter povodni mož, 2011

Material in nahajališče: steklo za Ljubljano, bron za kipa, ki je vsak na svojem podstavku, v atriju Kristalne palače.

Opis dela: **Povodni mož** je v podobi Kiklopa, s tretjim očesom na sredini obraza, na drugi strani je **Urška**, med njima **Ljubljana**, ki je povezana z njuno zgodbo. Bo Urška namesto Povodnega moža raje izbrala novo ljubezen – razkošne trgovine?

Mik Simčič se je rodil očetu profesorju in doktorju veterinarske medicine ter materi magistri farmacije. Starši so pričakovali, da bo sin postal zdravnik, toda pri 14 letih se je v Miku prebudila strast do likovne ustvarjalnosti, zato se je odločil za študij na Akademiji za likovno umetnost (ALU) in na Akademiji za gledališče, radio, film in televizijo (AGRFT) v Ljubljani. Tako je 1982 pridobil dvojni akademski naziv. Njegovo magistrsko delo je kip Spomin na Julijo v Veroni.

Ob številnih razstavah v Sloveniji se je s svojimi slikami in skulpturami predstavil v Rimu, Zagrebu, Dunaju, New Yorku, St. Juliensu (Malta), Londonu, Chemnitzu, Monaku in Parizu. Leta 1996 je Mik v Ljubljani odprl lastno galerijo **Galerija 56**.

Vse življenje načrtuje ambiciozen kulturni in politični projekt "**Mostovi zaupanja**" z idejo mednarodnega povezovanja, prijateljstva, zaupanja in nove etike. Leta 2014 se je takratni prvi družini ZDA predstavil z dvojnimi oljnimi portretom Malije in Saše Obame, za kar se mu je Michelle Obama zahvalila s pismom z lastnoročnim podpisom. Mik se je osebno seznanil s papežem Frančiškom. V čast prizadevanjem svetega očeta je nastala največja serija portretov živega papeža v zgodovini Vatikana, ki jo sestavlja sedem portretov v bronu, "Sedem neskončnih trenutkov papeža Frančiška". Eno podobo je vklesal v kararski marmor in jo podaril papežu na zasebni avdienci junija 2019. Papež je osebno odobril, da se lahko vsi portreti svetovni javnosti predstavijo v Vatikanskem muzeju.

Marko Pogačnik: Točka miru, 2005

Točka miru je krog, sestavljen iz štirinajstih neobdelanih kamnitih stebrov. Postavile so ga sodelavke in sodelavci umetniške skupine Društvo za sožitje človeka, narave in prostora VITAAA pod mentorstvom kiparja Marka Pogačnika in v sodelovanju z upravo BTC.

Kamniti skulpturi, Pogačnikova Točka miru in Suhadolčev Obelisk, stojita na zemljišču, ki je bilo v preteklosti, pred gradnjo BTC Cityja, v lasti podjetja Mineral, ki je tu trgovalo z izdelki iz lastnega in tujega marmorja. **Podpeški apnenec iz Mineralovega kamnoloma v Podpeči je arhitekt Jože Plečnik uporabil za vsa svoja najlepša in najbolj reprezentativna dela, n. pr. za stopnišče v NUKu, v Festivalni dvorani, Vzajemni zavarovalnici...**

Podpeški apnenec se pojavlja v različno debelih skladih. Po sestavi v kamnolomu prevladujeta dve vrsti apnenca. Najbolj prepoznaven je plastovit apnenec s tesno naloženimi dolgimi belimi »progami«, ki predstavljajo fosilne ostanke litioidnih školjk in se v kamnolomu pojavi v različno debelih plasteh. Vedno je bil črno – beli školjčni apnenec najbolj iskana kamnina v tem kamnolomu.

Drugo vrsto apnenca, ki se pojavlja v kamnolomu, predstavlja enotni črni apnenec. Skladi enotnega apnenca vključujejo manjše število fosilnih ostankov školjk, ramenonožcev in občasno tudi polžjo hišico.

Marko Pogačnik je doma iz Kranja, kjer je hodil na gimnazijo, v Ljubljani je doštudiral na ALU, od 1968 je samostojni umetnik.

Z razstavno dejavnostjo se je začel ukvarjati že zgodaj, saj je imel prvo razstavo 1965 v Prešernovi hiši v Kranju. Veliko je razstavljal zunaj matične države: v Parizu, Münchnu, New Yorku, Firencah...

Izdelal je številne prostorske načrte na reki Savi in Kokri. Leta 1971 se je skupaj z družino preselil v Šempas v Vipavski dolini, kjer živi še danes. V letih 1978-1985 je gradil mrežo krajinskih skulptur po Vipavski in Soški dolini. Izdelal je tudi številne skulpture za različne stavbe ter likovno opremo. Skupaj z družino je razvil novo umetniško prakso imenovano »litopunktura« - kamnite stebre postavlja na izbrane energetske točke v zaključeni pokrajini. V letih 1993-2007 je Pogačnik v okviru projekta "Umetnost zdravljenja Zemlje" delal pri revitalizaciji in uravnoteženju prostora v številnih mestih in pokrajinah večine evropskih držav. Za predstavitev litopunkturkih projektov v Moderni galeriji 1991 je bil nagrajen z nagrado Prešernovega sklada, 2008 je prejel Jakopičevo nagrado.

Je tudi oblikovalec grba Republike Slovenije. 100

Matija Suhadolc: Obelisk, 1998

Material in nahajališče: marmor v različnih barvnih odtenkih sive, v rondoju pred Emporiumom

Opis dela: **steber – obelisk** se od prve kocke preko štirih, vedno tanjših kvadrov, dviga proti vrhu do krogle. Kvadri so oblikovani lijakasto in se proti vrhu ožijo. Avtor je želel z od daleč vidnim obeliskom označiti točko, preko katere prehajamo v sodobno trgovsko središče BTC City.

Matija Suhadolc je doma v Ljubljani, rojen 1936 učiteljici Nataliji Sartori - Suhadolc in gradbenemu inženirju Antonu Suhadolcu. Osnovno šolo, nato bežigrasko gimnazijo in nazadnje tudi Fakulteto za arhitekturo, je končal v Ljubljani, bil je učenec arhitekta Eda Mihevca. Pri profesorju si je že kmalu pridobil potrebno zaupanje, da ga je proti koncu petdesetih let pošiljal na gradbišča v slovenski Istri, na primer ob zidavi stolpnic v Kopru in ga vključil v program urbanističnega urejanja in poznejše pozidave slovenskih istrskih mest. Leta 1960 je za diplomsko nalogo izdelal urbanistično ureditev Strunjana.

S sodelavci je projektiral javne ustanove (šole, vrtce in zdravstvene ustanove), industrijske objekte, stanovanjske zgradbe (družinske hiše z opremo in bloke), hotele in sakralne zgradbe (prenova župnišč, samostanov, kapel, zakristij in samostanskih knjižnic).

Odlikuje ga preprostost in skromnost, spoštuje pridobitve arhitekture iz preteklosti, smelo pa uporablja tudi sodobne pristope in rešitve. Pod njegovim vodstvom je potekala prenova ljubljanske Mestne elektrarne na Slomškovi 18. Medtem, ko je preddverje ohranjeno kot muzejski del, kjer je viden del dimnika, turbine in nekatere merilne naprave v elektrarni, je dvorana z odrom namenjena kulturnim prireditvam in drugim dogodkom za javnost.

Viri:

https://en.wikipedia.org/wiki/BTC_City

[javna-plastika-maribor-ljubljana-1991-2011.pdf \(vaskolipovac.com\)](#)

BTC City vodnik 2017, 2018, ...

BTC City mesto priložnosti, junij 2019

<https://www.btc.si> ART EXPO Ljubljana

Wikipedia za vsakega umetnika posebej

Helena Petrin, direktorica pravnega področja in namestnica predsednika upravnega odbora BTC

Slikovno gradivo: spletne strani in lastne fotografije Mojce Slana

Kdo je mitološki glasbenik, kje poje in igra meščanom Ljubljane?

Stojan Batič: Orfej, 1969, brona
Celovška cesta pred „Občino“ Šiška, Ljubljana.

Antična zgodba o Orfeju

Ob spremljavi lire je Orfej pel tako očarljivo lepo, da so oživila drevesa in kamni. Zgodilo se je, da je zaradi kačjega pika umrla nimfa Evridika, prelepa in nad vse ljubljena Orfejeva žena.

Odločil se je za nekaj nemogočega. S svojo liro se je odpravil v prepovedano podzemlje – temni svet mrtvih v upanju, da bo tam našel Evridiko in jo pripeljal nazaj na zemljo. Had je res dovolil Evridiki, da lahko sledi Orfeju nazaj na zemljo, vendar pod enim pogojem. Orfej se ne sme obrnil nazaj in se ozreti na Evridiko, če mu sledi, vse dotlej, dokler ne prideta na zunanji svetli sončni svet. Tik pred tem, ko bi oba dosegla dnevno svetlobo, je Orfej pogledal nazaj, če mu Evridika še sledi. Izgubil jo je za vedno.

Od tega časa se je Orfej še bolj pogreznil v žalost. Nobena ženska ga ni več zanimala. Ker to ženskam ni bilo všeč, so ga nekoč, ko je spet igral na liro in prav žalostno pel, napadle in ubile. Mrtvega Orfeja so skupaj z zlato liro vrgle v reko, ki ga je odplavila v morje. Pozneje so milozvočno Orfejevo liro bogovi odnesli na nebo in jo spremenili v ozvezdje. Tam naj ostane kot večni spomin na Orfeja in njegovo veliko ljubezen do Evridike.

Ozvezdje Lira (Lyra), je pri nas ponoči vidno od aprila do decembra. Najsvetlejša zvezda je Vega – Alfa Lire (arabsko ime in ne ime našega matematika Vega). V poletnih mesecih je prevladujoča zvezda na nebu nad našo glavo. Rimljani so to ozvezdje imenovali tudi Harfa.

Kopijo Batičevega kipa Orfeja je podarilo mesto Ljubljana mestu Valkenburg aan de Geul na Nizozemskem.

STOJAN BATIČ, 2. februar 1925, Trbovlje - 17. september 2015, Ljubljana

Batič je po 2.svv., ki jo je preživel v rudniku in pri partizanih, začel s študijem kiparstva, ki ga je končal s specialko 1951 kot študent prve generacije na tedanji ALU v Ljubljani. Poleg profesorjev Borisa Kalina in Frančiška Smerduja je kasneje nanj močno vplivalo predvsem izpopolnjevanje pri kiparju Ossipu Zadkinu v Parizu, kamor je odšel kot prvi slovenski štipendist. V zrelih letih se je ob obliki plastike ukvarjal tudi z reliefi; celo oblikovanjem skulptur v lignitu. Med njegova vrhunska dela sodijo redki ohranjeni abstraktni kipi steklenih zaobljenih oblik. Bil je priljubljen portretist. Bil je tudi odličen risar.

Njegov prvi spomenik Talec v Radohovi vasi je nastal že 1946, sledil je spomenik talcem v Zeleni jami v Ljubljani; oba sta bila še v okviru tedaj modnih realističnih form. Svojo prvo samostojno razstavo je imel Batič 1952 v Mali galeriji v Ljubljani. Motiviko je že takrat pretežno črpal iz zakladnice antičnega sveta oziroma slovenskih in evropskih mitov in legend. Batič j imel prvo razstavo v Cankarjevem domu 1993, cikel Slovenski miti in legende, nazadnje pa 2005, ob 80. rojstnem dnevu - razstava Itaka.

Batičevi spomeniki so postavljeni po celi Sloveniji, največjega je ustvaril v Dražgošah skupaj z arh. Borisom Kobetom in slikarjem Ivetom Šubicem.

Leta **1960 je dobil Prešernovo nagrado** »za kiparski cikel *Rudarji*«, poleg številnih drugih nagrad je postal častni občan Trbovelj. Leta 1988 so v Zasavskem muzeju v Trbovljah odprli Batičev salon, stalno razstavo njegovih doniranih del. V obnovljeni Švicariji v ljubljanskem Tivoliju, kjer je ustvarjal v letih 1954-59, je postavljen Spominski atelje Stojana Batiča, ki je rekonstrukcija njegovega ateljeja na Svetčevi ulici 1 v Rožni dolini.

Batičevo umetniško življenje je bilo zelo plodovito.

Ustvaril je: 37 spomenikov, 21 parkovnih plastik, 53 oprem poslovnih stavb in prekooceanskih ladij, preko 250 skulptur male plastike, več kot 80 zasebnih portretov in 60 javnih portretov. Ob tem pa je imel 38 samostojnih razstav in 86 skupinskih, doma in v tujini.

Orfej, Arboretum Volčji potok

Pan, ob Cankarjevem domu, Ljubljana

Zaljubljeni Harlekin

Rudarja pred rudnikom Hrastnik

Ulična umetnost

Občina Šiška: pred nekaj leti je bila na fasadi ljubljanska mladenka – Šišenska Tina, originalno ŠIŠENSKA MONA LIZA. Portret Ljubljančanke Tine je narisal kubanski umetnik **Jorge Rodriguez Gerada**.

Občina Šiška, danes: "Ograja mora past!"

Zelo znan poulični umetnik je **Banksy**, ki je ljudem neznan.

Banksy

Viri: Breda Mihelič: Vodnik po Ljubljani, Ljubljana, 1989.

Špelca Čopič, Damjan Prelovšek, Sonja Žitko: Ljubljansko kiparstvo na prostem, DZS, Ljubljana 1991.

Zoran Kržišnik, Jože Brumen in Stojan Batič: Izbor reproduciranih del in oblikovanje monografije Stojan Batič, DZS, Ljubljana 1967.

Stojan Batič, M. Stupica: Slovenski miti in legende, katalog Cankarjev dom, Ljubljana 1993.

Miklavž Komel: Človek in mit, Retrospektivna razstava Stojan Batič, katalog Založbe Muzej in galerije mesta Ljubljane, Ljubljana 2015.

Jelka ŠUTEJ ADAMIČ: Od grških tragedij do rudarjev in talcev, Delo, 5. 1. 2015, p. 13.

Zoran KRŽIŠNIK, »Človek sem – nič človeškega, sodim, mi ni tuje.«, Evropske legende, Ljubljana 1999, p. 5.

Slikovno gradivo: spletne strani in lastne fotografije Brede Levec.

AKTUALNO – kaj predstavlja skulptura, kje je postavljena?

Franc Zavodnik: Corona 19-20, maj 2020

Spomenik predstavlja novi Corona virus 19, stoji na betonskem podstavku. Sestavljen je iz betonskega železa in železniških vijakov.

Posvečen je zdravstvenim delavcem, civilni zaščiti, gasilcem in vladi republike Slovenije. Stoji na vogalu Tacenske in Medenske ulice v Vižmarjah.

FRANC ZAVODNIK

je upokojeni mizarški mojster, sam se rad imenuje svobodni oblikovalec lesa. Svoj umetniški talent je že kot otrok in najstnik izkazal z izdelovanjem lesenih skulptur in kasneje s fotografijo. Na filmski trak je desetletja lovil čudovite in enkratne trenutke prebujenih juter, zapuščene in propadajoče kozolce, občudoval sporočilnost obcestnih razpel in kapelic.

Tudi akademskemu slikarju Janezu Berniku iz Guncelj, kateremu je Zavodnik uokviril večino njegovega slikarskega opusa, je umetniški talent mladega mizarja vzbudil zanimanje. Postala sta prijatelja, ob pogovoru in druženju z umetnikom si je izoblikoval umetniški čut, pravi, da je pri njem naredil skoraj slikarsko akademijo.

Je član društva Blaž Potočnikova čitalnica, v katerem uresničuje svoje ideje. Od 1983 je sodeloval na številnih razstavah, ki mu dajejo potrditev, da so njegova dela zanimiva, ljudem dopadljiva in ga spodbujajo za nadaljnje delo. V njegovi spominski knjigi z razstav najdemo zapise in fotografije umetnikov, pa tudi prijateljev kot so: Janez Bernik, Savo Sovre, brata Drago in Marjan Tršar, , Andreja Bečan in številni drugi.

Leta 2022 je imel Franc Zavodnik razstavo "Svetla plat korone " v prostorih Knjižnice Šentvid. Razstavljal je dela, ki jih je naredil v času epidemije. Razstavil je koronske šopke, jaslice in fotografije z odsevi v Ljubljani.

V pogovoru nam je Franc Zavodnik pojasnil, kaj ga nagovarja na sprehodih, da ustvarja

➤V začetku koronskega obdobja, ko so se prebivalci Ljubljane morali znajti znotraj občinskih meja, je Zavodnik pogosto lovil sončne žarke na sprehodih po tiri bližnje opuščene železniške proge. Železni, zarjaveli in trdi vijaki so ga spominjali na prisoten korona virus, zato jih je začel nositi domov in iz njih oblikovati skulpture, ki jih je poimenoval **koronski šopki**. Vsak šopek tehta od petnajst do dvajset kilogramov, v višino pa meri okrog petdeset centimetrov. Oblikoval jih je okrog dvajset in že kar nekaj jih je razstavljenih po parkih in vrtovih ljubiteljev te posebne umetnosti. Poleg vižmarskega stoji še v parku društva slovenskih pisateljev PEN na Tomšičevi ulici 12 v Ljubljani, v Tacnu na privatnem dvorišču, ...

➤Sprehodi v Ljubljano so ga peljali k Plečnikovi strugi Ljubljanice, kamor je zahajal na Bregu vsako nedeljo. Obiskoval je boljši sejem, kjer je iskal zanimive ideje in stare umetnine. Njegov stalni spremljevalec je fotoaparat, s katerim išče in fotografira v valovih Ljubljanice Urško, a nemalokrat najde le čudaški obraz Povodnega moža. Naredil je številne **fotografije z odsevi različnih hiš, Plečnikovih brežin in mostov v reki**, zlasti so mu zanimivi Plečnikovi detajli, ki se v vodi pokažejo v novi luči.

➤Tretji sprehodi so povezani z ustvarjanjem **jaslic**. Prve je naredil 2015 iz materialov, ki jih je našel na sprehodih ob morju, kjer je nabiral kamenje, kose lesa, veje, storže, školjke. Za jaslice pravi, da so čista simbolika, ki vedno uspe.

Od 8.9. do 8.10.2022 bo v Finžgarjevi galeriji v Ljubljani Zavodnikova razstava z naslovom "**Koronski šopki**." Razstavljeni bodo koronski šopki in fotografije odsevov v Plečnikovi Ljubljani. Otvoritev s kulturnim programom bo v četrtek, 8.9.2022 ob 18.00, javno vodenje po razstavi pa 2.10.2022 ob 12.30 in dodatno še po dogovoru.

Razstava bo v okviru 32. Dnevov evropske kulturne dediščine in 10. Tedna kulturne dediščine. Pripravili jo bodo: Univerza za tretje življenjsko obdobje Ljubljana (Olga Paulič), društvo Finžgarjeva galerija (Uroš Pust in Dušan Brešar Mlakar) ter avtor Franc Zavodnik.

Navdahnil ga je vijak

In tako je konec maja, kmalu po tem, ko je vlada preklicala epidemijo, na mestu nekdanje govorilnice nastal spomenik. *»Na podstavku stoji kovinska gmota, ki predstavlja celico virusa. Materiale, ki sem jih uporabil, sem recikliral. Kroglo tako tvori gradbeno železo, izrastke pa odsluženi vijaki z vižmarske železniške postaje. Ideja in izvedba sta moje delo, pri realizaciji oziroma postavitvi pa so mi pomagali prijatelji, med njimi Matej in Frenk,«* je povedal avtor.

Navdih za obeležje je dobil prav v odslužnem železniškem vijaku. *»Ko sem ga videl, se mi je zdelo, da spominja na podobo celice virusa oziroma njene izrastke, ki jih vidiš, če celico pogledaš pod povečavo. In tako se je začelo. Začutil sem nek notranji vzgib, da bi izkazal pozornost vsem, ki so prispevali k obvladovanju težke situacije,«* je razkril Zavodnik, ki sicer umetniško ustvarja – kipari in fotografira – že vse življenje. Imel je že več razstav.

»Veste, jaz sem intenzivno doživljal ta čas, čas epidemije. To je zame tretja svetovna vojna, zato sem moral nekaj storiti. Zahvala s spominskim obeležjem se mi zdi lepa gesta,« je dejal. Pravi, da je po eni strani dobro, da spomenik ne izstopa preveč, saj ni želel tako močno vizualno posegati v okolje. *»Po drugi strani sem zdaj vesel, da ste me obiskali in bo za spomenik izvedela širša javnost,«* je rekel na koncu in dodal, da si želi, da vest o obeležju doseže tudi zdravstvene delavce in druge, ki so predstavljali prve »bojne« vrste, saj je konec koncev spomenik namenjen njim.

Mizarsko in umetniško delo se v družini nadaljuje. Sin Boris je že četrta generacija mizarjev, hči Barbara pa je akademska slikarka.

Franc Zavodnik, mizar in umetnik,
pozira ob spomeniku Corona 19-20.

Viri za zapis o Francu Zavodniku in njegovem ustvarjanju:

Katalogi za različne razstave po letu 1983

Spletne strani in številno slikovno gradivo: <https://novice.svet24.si/clanek/novice/slovenija/5f16d374c5b32/ste-vedeli-da-so-v-ljubljani-postavili-korona-spomenik>

Spletne strani - zapisi o objavi spomenika Corona 10 – 20: <https://tjasulja.wordpress.com/2021/07/12/korona-spomenik/>

Franc Zavodnik: Spominska knjiga z zapisi z različnih razstav po letu 1983.

Aleksander Pozvek – Video posnetek s predstavitve in pogovora z Zavodnikom avgusta 2020.

Zapisi o pogovorih Olge Paulič s Francem Zavodnikom, Vižmarje marec 2022.

Zanimivi so odmevi v javnosti na postavitve spomenika Corona 19-20

Facebook Twitter P. K. 08:34 / 22.7.2020 - Ste vedeli, da so v Ljubljani postavili »korona« spomenik?

Čeprav spomenik stoji ob prometni cesti in avtobusnem postajališču, ni tako zelo opazen. A kdor bolje pogleda in se mu vsaj malo posveti, s tem, da prebere sporočilo na ploščici, ugotovi, kakšna je zgodba umetnije, ki ji je priča.

Odpravili smo se v Vižmarje, med Tacensko in Strnadovo cesto, kjer tik ob avtobusnem postajališču Na klancu stoji kapela, pred njo pa novo spominsko obeležje. Gre za kraj, kjer je nekoč stala telefonska govornica, ker pa teh ne uporabljamo več in so jo odstranili, se je domačin Franc Zavodnik, eden najbolj znanih ljubljanskih mizarjev, odločil, da bo na to mesto postavil nekaj posebnega.

Zdaj že nekaj let upokojenec, ki ga je v svet umetniškega ustvarjanja uvedel priznani slovenski slikar Janez Bernik, redno zahaja na kavo v lokal blizu doma. Do cilja ima le nekaj sto metrov, pri premagovanju katerih pa obhodi tudi kotiček, kjer danes stoji spomenik. *»Prej je bila tam telefonska govornica. Potem pa so jo nedavno odstranili. Sprva tega nisem niti opazil, šele po nekaj dneh sem videl, da je tam samo še betonski podstavek.«*

Takrat se je odločil, da ga bo oplemenitil, mu vdahnil nov namen, novo življenje – da bo tam postavil spomenik, ki bo predstavljal zahvalo zdravstvenim delavcem in vsem tistim, ki so se trudili obvladovati zdravstveno krizo.

Novinar Aleksander Pozvek

Na programu POP TV je 28.08.2020 ob 19:27 novinar Aleksander Pozvek povedal, da so v Ljubljani postavili 'kužno' znamenje, ki je posvečeno koronavirusu. Novico so objavili tudi na radiu SLO.

“Ko se bomo spominjali leta 2020, bomo zagotovo najprej pomislili na korono. V Vižmarjah pa bo ta ostala za vedno, saj so tam postavili 'kužno' znamenje, posvečeno koroni. Avtor spomenika Franc Zavodnik nam je zaupal, da ga redno razkužuje in to s sprejem WD-40.”

Novinar Aleksander Pozvek se je pozanimal tudi ali se v Vižmarjah obeta še kakšen spomenik tistim, ki so zaznamovali čas korona krize, kot je na primer minister Počivalšek? Skupaj z avtorjem Zavodnikom sta v delavnici naredila leseno plastiko in se pri tem spominjala lesenega kipa posvečenega Melaniji Trump v Sevnici, ki je zgorel in je potem kipar naredil novega v bronu.

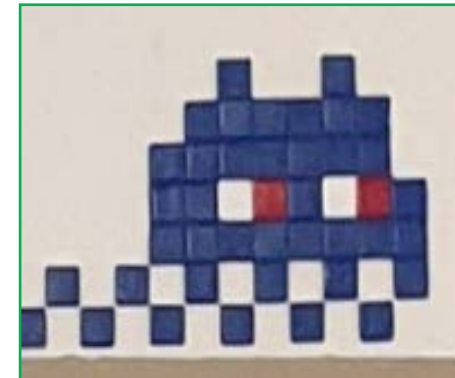
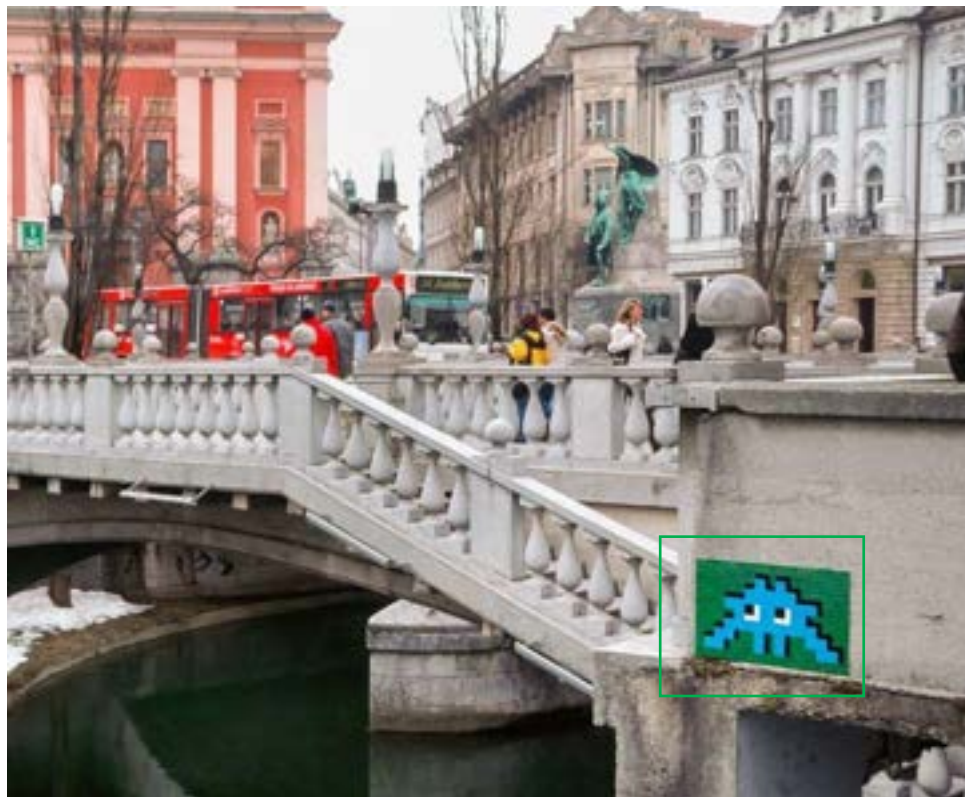
Konec maja 2020 so Franc in prijatelji takole prinesli in namestili spomenik, ki nosi posebno sporočilo.

Kdo in kaj je INVADER ?

Street art – ulična umetnost - je umetniško delo, ki je ustvarjeno na javnem prostoru, največkrat brez uradnega dovoljenja. Večina ljudi ga niti ne opazi. Izraz vključuje katero koli umetnost, ki se razvija na javnih mestih (na splošno na ulici) in se večinoma izvaja na nezakonit način. Izraz se največkrat nanaša na "grafite". Obstajajo pa tudi nekatere druge oblike umetniškega izražanja, kot recimo umetnost uličnih plakatov, video projekcija, ulične instalacije in kot v našem primeru, mozaiki.

Eno izmed del se nahaja na fasadi sosednje hiše, kjer stanujem, in dolgo sem se spraševala kaj pomeni. Končno sem izvedela malo več o umetniku in njegovem delu. Navdušena sem nad dejstvom, da je lahko ulični umetnik tudi ambasador. Dela, ki jih ustvarja, privabljajo k nam ljudi iz različnih koncev sveta. Prvenstveno prihajajo, da si ogledujejo njegove "umetnine", ob enem pa sodelujejo v mednarodni tekmi odkrivanja njegovih del.

Davnega 1978 je Tomohiro Nišikado (1944) razvil video igrico **Space Invaders** (Vesoljski osvajalci oz. zavojevalci), ki je ena prvih in najbolj znanih **arkadnih video iger**, ki je močno vplivala na razvoj današnjih video iger.

Vlogo napadalca iz vesolja je v 90-ih letih prejšnjega stoletja prevzel danes že svetovno znani **francoski ulični umetnik Invader**, ki svojo identiteto skrbno skriva. **Znan je postal predvsem po svojih mozaikih, ki so oblikovani po vzoru vesoljskih hroščkov.** Kasneje je začel v svoje invazije vpletati tudi z lokacijo povezane motive. Njegovih trenutno 4052 del lahko vidimo na bolj ali manj izpostavljenih lokacijah v 80 mestih v 33 državah. V Ljubljani se je prvih 20 mozaikov pojavilo 2006, konec 2020 pa je Invader postavil še 22 novih. Za rdečo nit motivov po Ljubljani si je izbral ljubljanskega zmaja.

Leta 2021 so imeli v Mednarodnem grafičnem likovnem centru razstavo njegovih grafik. V uvodniku k razstavi lahko preberemo: Invader s svojim brezkompromisnim delovanjem, ustvarjalno zavzetostjo in zavezanostjo etičnim načelom ulične umetnosti že več kot 20 let intenzivno soustvarja njeno vedno pomembnejšo vlogo v kontekstu sočasne umetnosti. Invader je umetnik, posameznik, gibanje, aplikacija, igra in življenjski stil. Je fenomen na področju ulične umetnosti in je postal globalna umetniška zvezda... Umetnik se vidi kot *hacker* javnega prostora, ki širi mozaični virus. Verjame, da muzeji in galerije večini ljudi niso dostopni, zato namešča svoje stvaritve na ulice, kjer si jih lahko vsakdo ogleduje po mili volji. Vsakemu mestu, ki ga krasijo njegove umetnine – invazije, med njimi je tudi Ljubljana, pripada zemljevid osvajanj, kjer so označeni vsi mozaiki.

Zemljevide, ki so lahko zabavno izhodišče za potovanje, so med drugimi dobili: tunizijski otok Džerba, Pariz, Ravenna, New York, Hongkong (*enega od odstranjenih mozaikov, ki predstavlja junaka risanke iz 1970 z imenom Hong Kong Phooey, so kasneje obnovili. Znana dražbena hiša Sotheby ga je 2015 prodala za rekordnih 2 milijona HK\$ (307 000 \$)*), od 2018 najdemo njegova dela celo v budističnem centru Tigrovo gnezdo v Butanu (umetnik trdi, da jih je namestil z dovoljenjem predstojnika samostana). Mozaične sličice Invaderja so nameščene na najbolj neverjetnih mestih: najvišja lokacija na zemlji je v Švici 2362 m visoko v Anzereu, najnižja pa pet metrov globoko pod morsk gladino v mehiškem zalivu Cancun Bay. Eno delo je bilo poslano v stratosfero z zračnim balonom, najvišje je poletel s Space 2, ki je od 2015 nameščen na mednarodni vesoljski postaji, „živi“ tudi na v evropski vesoljski raziskovalni postaji.

Lokacije Invaderja v Ljubljani in po svetu

Razstavi v Ljubljani in v Louvru, Pariz

Viri:
<https://en.wikipedia.org/wiki/Invade...>
<https://www.artsy.net/artist/invader>
https://www.mglc-lj.si/razstave_in_dogodki/invader...
<https://www.space-invaders.com/> > ..

O arkadni igri Invader

V igri z vrha zaslona (na)padajo nekakšni vesoljski hroščki, igralec pa jih mora z laserskim topom, ki ga na dnu zaslona premika levo in desno, postreliti, preden ga preplavijo. Gre za eno najvplivnejših videoigric vseh časov, vesoljci iz nje pa so postali pop kulturna ikona, ki predstavlja videoigre nasploh. Figure v igrici so predstavljene s "piksli". Piksel (tudi slikovna píka, slikóvna tóčka) je v računalništvu okrajšava za izraz »picture element« ali slikovni element. Predstavlja najmanjšo naslovljivo enoto slike, ki se jo lahko prebere ali nariše. V primeru našega umetnika je to posamezna ploščica v mozaiku.

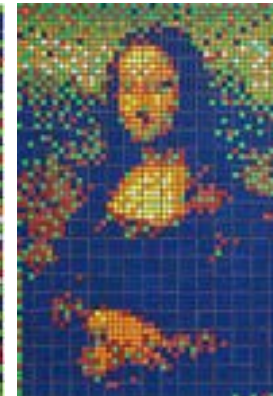
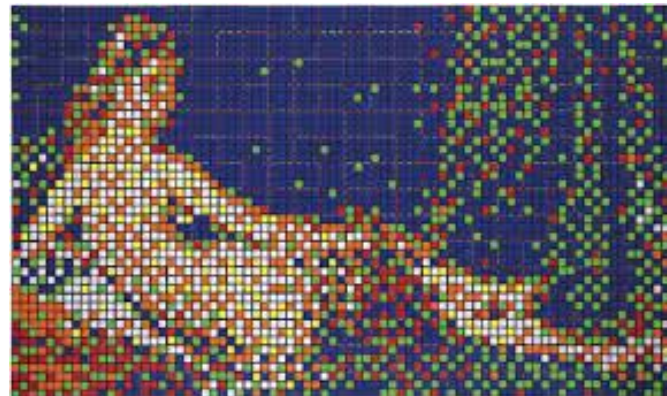
Na Japonskem je imela igra že v prvem letu okoli osem milijonov igralcev. V avtomate na katerih so igrali, so zmetali več kot 4 milijarde kovancev po 25 centov, 1982 so porabili že dvakrat več kovancev in dosegli neto zaslužek 450 milijonov. Kasneje se je pojavljala na visokih mestih različnih top lestvic video iger, 1979 je bila proglašena za igro leta, bila je tretja najboljša igra 1970-ih in nedavno je zavzela sedeminpetdeseto mesto med najboljšimi igrami na svetu.

Leta 2006 je igrico za svojo promocijo uporabila japonska agencija za kulturo, 2008 jo je Guinnessova knjiga rekordov uvrstila kot najboljšo arkadno igro s tehničnim, ustvarjalnim in kulturnim vplivom, isto leto je postala del stalne razstave v londonskem znanstvenem muzeju na oddelku za igre z namenom prikazovanja različnih vidikov na zgodovino video iger, na njihov razvoj in kulturo. Na sejmu video iger v Leipzigu 2007 so prvič predstavili "umetniško igro" Invader, ki je zasnovana na igri Space Invaders. Leta 2014 so v Braziliji odkrili **ново vrsto pajka in ga poimenovali Taito space invaders** po podjetju, ki je začelo izdelovati igrico, 2018 je britanska vlada uporabila igrico v kampanji varne vožnje po avtocestah, Caceres v Španiji ima most, na katerem sta arhitekta za pločnik uporabila vzorce iz igre Space Invaders. **Znamka športnih oblačil Puma** je uporabila piksele za predstavitev svojega loga na majici v 1990-ih letih, izdelali so športne copate z logom igrice na podplatih.

Invader je tudi začetnik umetnostne smeri Rubikubizem.

To je umetnostna smer, ki za svoje ustvarjanje uporablja rubikove kocke. V Parizu obstaja šola, kjer poučujejo ustvarjanje z uporabo rubikovih kock. Mona Lisa je narejena iz 330 kock. Leta 2020 so jo prodali za 420 000 €.

Naša iskrena zahvala gre najprej vam, dragi prijatelji in ljubitelji umetnostne zgodovine, ki vam je naš Zbornik vzbudil zanimanje, da ste ga prelistali in prebrali. Ustvarjalci Zbornika upamo, da ste izvedeli še več, kot ste pričakovali, saj smo poleg »skrivnostnega« spomenika v uvodnem vprašanju, odkrivali še njegov nastanek in avtorje ter njegovo mesto in vlogo v današnji **Ljubljani v Plečnikovem letu**.

Poleg spomenikov, ki so resnično skriti našim očem, kot n. pr. srednjeveško mesto in barbakan pod Vodnikovim in Krekovim trgom, ali pa junak najnaprednejše vesoljske tehnologije Invader, ki preži na nas kjerkoli na mestnih hišah, ograjah in mostovih, so vzbudile naše zanimanje tudi veličastne stavbe mestne identitete – Plečnikova Vzajemna zavarovalnica, danes Zavarovalnica Triglav, Šubičev Nebotičnik in njegova zapuščina na Miklošičevi cesti. Spoznali smo stari Stari trg, ki ga je restavriral Boris Kobe in zgodovinsko Trubarjevo cesto, ki je bila nekdanje živahno ljubljansko predmestje. Pri odkrivanju mestnih posebnosti nismo pozabili na umetnike - avtorje kiparskih del, dotaknili smo se tudi Brižinskih spomenikov in literarnega projekta, ki ga je krstil Državni svet RS, »Deklica z rastočo knjigo«. Ustavili smo se pri Plečnikovih nerealiziranih projektih in obeležjih v numizmatiki in filateliji, ki so mu posvečeni. Predlagamo, da vzamete v roke zemljevid Ljubljane z vsemi označenimi spomeniki, ki je v Zborniku priloga šest, in se odločite za kolesarski izlet do graščin Kodeljevo in Fužine, BTC Cityja ali pa za obisk spomenika Koroni – Covidu 19 v Vižmarjah. Pristrčno vas vabimo tudi na pet vodenih ogledov spomenikov, ki jih bomo organizirali od 30. 9. do 6. 10. 2022 po urniku, ki je v prilogi 7.

Zahvala študentk in študenta naše skupine – Judite Bagon, Ane Cvete Borštinar, Irene Demšar, Marjane Glavina, Mete Havliček, Bronke Kavčič, Brede Levec, Marinke Čerkez Nose, Anamarije Rančič, Mojce Slana, Vide Strle, Alenke Stupica, Jelke Štemberger, Sonje Bežek Zajec, Marije Turnšek Mikačič in Tita Turnška, gre naši mentorici magistri Olgi Paulič (tudi sama je bila raziskovalka), ki nas je pri raziskovanju usmerjala in vzpodbujala k temu, da osvetlimo vsako delo »še ne videne Ljubljane« z različnih zornih kotov in tako prikažemo spomenik kot celovit organizem v našem »videnem« mestu.

Če parafraziram Prešernovo Zdravico, se moramo nazadnje študentke in študent zahvaliti še sebi, ki nas je v študijsko skupino združilo zanimanje za umetnostno zgodovino, da smo zbrali toliko vneme in energije, da nam je uspelo z našimi prispevki sestaviti zajeten zbornik referatov z več kot 120 stranmi! Naše aktivnosti se bodo nadaljevale tudi v jesenskem obdobju s sodelovanjem na 32. DEKD in 10. TKD z Zavodom za varstvo kulturne dediščine, Mestno občino Ljubljana in Finžgarjevo galerijo Ljubljana. Na nastopu 30. septembra 2022 ob 11.00 v Veliki sejni sobi Magistrata bomo širšemu občinstvu prikazali rezultate našega dela.

Iskreno se zahvaljujemo za stalno podporo in pomoč Univerzi za tretje življenjsko obdobje Ljubljana, Zavodu za varstvo kulturne dediščine in Mestni občini Ljubljana.

Še enkrat pristrčna hvala vsem, ki ste nas podprli, vsem, ki nas niste prezrli in vsem, ki delite z nami veselje nad rezultati naših študijskih prizadevanj!

PREGLEDNICA PRILOG

PRILOGA 1,	Olga Paulič	POIMENOVANJA PROJEKTHNIH DEJAVNOSTI 2021 / 2022
PRILOGA 2,	Olga Paulič	OBJAVA DOGODKA na 32. DEKD in 10. TKD
PRILOGA 3,	Meta Havliček	ARHITEKT JOŽE PLEČNIK
PRILOGA 4,	Olga Paulič	PLEČNIKOVE MODROSTI
PRILOGA 5,	Marija Turnšek Mikačič	FRAN SALEŠKI FINŽGAR, JOŽE PLEČNIK IN RASTOČA KNJIGA
PRILOGA 6,	Meta Havliček	ZEMLJEVID LJUBLJANE Z LOKACIJAMI SPOMENIKOV
PRILOGA 7,	Meta Havliček	URNIK OGLED OV SPOMENIKOV PO LJUBLJANI

V raziskovalnem projektu smo UTŽO Ljubljana, ŠK Spoznajmo svoje mesto in domovino, sodelovali na 32. DEKD in 10. TKD z Zavodom za varstvo kulturne dediščine, Mestno občino Ljubljana in Finžgarjevo galerijo Ljubljana.

Mentorica in vodja projektnih dejavnosti: mag. Olga Paulič

1. Raziskovalni projekt	ŠE NE VIDENA LJUBLJANA	oktober 2021 – oktober 2022
2. Zbornik	ŠE NE VIDENA LJUBLJANA	junij 2022
3. Razstava	FRANC ZAVODNIK - KORONSKI ŠOPKI in
FOTOGRAFIJE Z ODSEVI V PLEČNIKOVI LJUBLJANICI	8. september 2022 ob 18.00,
Finžgarjeva galerija, Trnovo - Ljubljana
Razstava bo odprta do 8. oktobra 2022
4. 32. DEKD in 10. TKD	ŠE NE VIDENA LJUBLJANA V PLEČNIKOVEM LETU	30. september 2022 ob 11.00,
Mestna hiša Ljubljana, velika sejna soba

ŠE NE VIDENA LJUBLJANA V PLEČNIKOVEM LETU

Občina: Mestna občina Ljubljana

Regija: Osrednjeslovenska regija

Lokacija dogodka: Ljubljana, Mestna hiša, Mestni trg 1, velika sejna soba

Kontakt za prijave / informacije: Alenka Stupica, Spletna stran: <http://www.utzo.si>

Organizator: Slovenska univerza za tretje življenjsko obdobje Ljubljana

Čas dogodka : petek, 30. 9. 2022, 11.00 - 13.00

Opis dogodka

Člani študijskega krožka »Spoznajmo svoje mesto in domovino«, ki deluje na Univerzi za tretje življenjsko obdobje Ljubljana pod mentorstvom mag. Olge Paulič, bodo predstavili mestne zanimivosti in znamenitosti, ki jih ob sprehodih po Ljubljani vidujemo vsak dan, vendar jih dostikrat spregledamo ali ne vemo, komu ali čemu so namenjene. Člani krožka so jih poiskali po različnih mestnih predelih, jih s pomočjo fotografij in zgodovinskih virov raziskali in opisali, ugotovljena dejstva povezali z drugimi umetnostno-zgodovinskimi področji, aktualnimi dogajanji in svetovno kulturno dediščino ter jih pripravili za objavo v zborniku z naslovom »Še ne videna Ljubljana«. Leto 2022 je ob 150. obletnici rojstva arhitekta Jožeta Plečnika razglašeno za Plečnikovo leto, zato so člani krožka namenili posebno pozornost povezavam preučevanih znamenitosti z arhitektom Plečnikom.

DEKD dogodek bosta organizirali članici krožka Alenka Stupica in dr. Marija Turnšek Mikačič. Od enaintrideset mestnih znamenitosti, ki so zajete v zborniku, jih bodo dvanajst predstavili na prireditvi v Mestni hiši Ljubljana. Vsak obiskovalec bo na predstavitvi prejel zloženko o dogodku in časovni razpored ogledov po Ljubljani.

V nadaljevanju se bo v mesecu oktobru zvrstilo pet enournih vodenih ogledov po Ljubljani, na katerih bodo člani krožka predstavili obiskovalcem posamezne zanimivosti po različnih območjih Ljubljane.

Jože Plečnik

- Arhitekt
- Urbanist
- Oblikovalec
- Pedagog
- Umetnostni mizar in oblikovalec

Otroštvo v Ljubljani

Plečnikovi prvi koraki so bili v Ljubljani, kjer se je rodil, obiskoval obvezne šole in se pri očetu mizarju učil njegove obrti. Ljubezen do oblikovanja lesa ga je spremljala vse življenje, na graški obrtni šoli se je izsolal za oblikovalca pohištva (znameniti Plečnikovi stoli, stanovanjska oprema...).

Srečanje z arhitekturo

Plečnik se je prvič srečal z arhitekturo v biroju Leopolda Theyerja, ki je bil njegov učitelj risanja na Višji obrtni šoli v Gradcu. Po končanem šolanju ga je zaposlil za eno leto Otto Wagner, pri katerem je izpopolnil tehnična znanja in se nato čez eno leto vpisal na Akademijo upodablajočih umetnosti, oddelek za arhitekturo, ki ga je vodil Wagner. Postal je njegov najboljši učenec in za diplomsko nalogo je dobil štipendijo, ki mu je omogočila potovanje po Italiji in Franciji.

Dunajsko obdobje (1900 – 1911)

Po študijskem potovanju se je vrnil na Dunaj, kjer je bil celo desetletje, kot samostojni arhitekt od 1900 do 1911.

V tem obdobju je na Dunaju izvedel nekaj pomembnih del:

- Vila Langer (1900 - 1901) – primer dunajske secesije
- Zacherlova hiša (1900 -1905) - gladka granitna fasada – mejnik v oblikovanju fasad
- Cerkev Sv. Duha (1908 – 1911) – revolucionarna uporaba vidnega betona v sakralni stavbi
- Vodnjak Karla Boromejskega

Povabljen je bil v mnoga ugledna društva, celo v Secesijo, postal je znan, vendar ustrezna naročila niso sledila, niti ni bil imenovan za Wagnerjevega naslednika na Akademiji.

Praško obdobje (1911 – 1921)

Iskal je primerno službo in na povabilo prijatelja Jana Kotere je sprejel 1911 mesto profesorja na šoli za umetno obrt v Pragi. Prvo svetovno vojno je preživel v Pragi, nato pa je 1919 na povabilo Ivana Vurnika prišel v Ljubljano, kjer je dobil mesto profesorja v novo ustanovljenem oddelku za arhitekturo na Tehniški fakulteti Univerze v Ljubljani. Po njegovih načrtih so zgradili zgradbo za Tehniško fakulteto (imenovano Stara tehnika), v katerih je danes Fakulteta za farmacijo UL.

Skoraj istočasno, ko je sprejel mesto profesorja v Ljubljani, je dobil prva naročila tudi v Pragi. Imenovan je bil za glavnega arhitekta pri prenovi

- Praškega gradu. Poleg ureditve gradu, ki mu jo je naročil češki predsednik Masaryk, je
- urejal tudi letno predsedniško rezidenco v Lányh in
- cerkev Sv. Srca Jezusovega v Pragi (1911 – 1932).

Čeprav se je 1921 vrnil v Ljubljano, je še celo desetletje za daljša obdobja odhajal v Prago, da je nadzoroval izvajanje del.

Ljubljansko obdobje (1921 – 1957)

Po vrnitvi v Ljubljano mu je ugled omogočil, da je dobil delo po vsej takratni Jugoslaviji:

- Cerkev v Bogojini v Prekmurju (1924 – 1927)
- Cerkev Sv. Antona Padovanskega v Beogradu (1929 – 1932)
- Cerkev Matere Božje v Zagrebu (1934 – 1937)

Njegovo ljubljansko obdobje, s katerim je trajno zaznamoval mesto, zaradi preglednosti delimo na:

- Cestno pot, ki pelje od njegove hiše v Trnovem do Kongresnega trga
- Vodno pot, ki poteka po Gradaščici, mimo trnovske cerkve do sotočja Gradaščice in Ljubljanice, po Ljubljanici od Trnovskega pristana in do zapornic na Ambroževem trgu
- Od Stare tehnike po Zoisovi cesti na Grad in
- Severno pahljačo z Vzajemno zavarovalnico, Baragovim semeniščem, Navjem, Žalami, cerkvijo sv. Frančiška

Plečnik je svoje rodno mesto Ljubljano urejal več desetletij, predvsem staro mestno jedro, brez natečajev in velikokrat tudi brez honorarja. Želel ji je dati duha antičnih Aten. Svoje posege je usmerjal tako, da je le izkoristil kvalitete, ki so že obstajale in popravljal napake. Plečnik ni bil pristaš modernizma, po njegovem mnenju mora arhitektura presegati čas in ostati trajna zapuščina, zato so ga zanimali projekti, ki niso imeli le uporabne vrednosti ampak tudi simbolno: gradnja spomenikov, nagrobnikov, cerkva, urbanistično urejanje... Pri tem pomislimo na njegove mostove, ki niso samo mostovi, knjižnico, ki je v osnovi tempelj modrosti, barjansko cerkev v nadstropju s prečno obrnjeno glavno ladjo in zgrajeno iz cenениh materialov in na nekropolo Žale, ki je park zgodovinskih arhitekturnih oblik in spomina na pokojnike. Na Vegovi ulici nam je uredil alejo pomembnih mož, na tržnicah antično kolonado, še zapornice na Ljubljanici je oblikoval po vzoru starega Egipta. Ko danes govorimo o zeleni Ljubljani, se moramo zavedati, koliko zelenih površin je oblikoval Plečnik – od tivolske promenade do manjših parkov, ki so sestavni del urejene okolice javnih zgradb (Šlajmerjev park, Vrazov trg...), Trnovski most, bregove Gradaščice in Ljubljanice. Vse to so dejstva zaradi katerih lahko Plečnikovo Ljubljano doživljamo kot njegovo najpomembnejše delo, vredno vpisa v UNESCOVO svetovno kulturno dediščino v letu 2021.

»Minljiv si, le tvoja dela so tvoj spomin.«

»Veste, z nami je tako: pisatelje, ki jih imam za umetnike, berejo, ko še žive. Po smrti pa jih sunejo v rit in zaženejo v kot, v pozabljenje. Arhitekta pa brcajo vse življenje, po smrti pa občudujejo njegovo delo, seveda, če je kaj dobrega naredil.«

»Ne gre za to, da bi ustvarili nekaj novega, gre za to, da bi pokazali stvari na nov način.«

»Fasada brez dekorja je kot človek, ki se nikoli ne zasmеji.«

»Imam napako, da sem človek trenutka. Z navdušenjem se lotim dela, naloge v mislih, potem pa, ko se delo izvrši, ne bi hotel več vedeti zanj. Ne vem, če ste me razumeli, in če tega ni v vaši duši, me tudi nikdar ne boste.«

»Oblači se skromneje, kakor ti gre, jej, kot ti gre, stanuj pa boljše, kot ti gre!«

»Ničesar ne odnesemo s seboj – dobra dela pa pojdejo sama za nami!«

»Ali čutite, kako je tu kamen duha? Kakor, da je človek prišel k Michelangelu. Mi pa papir mečkamo. Bog se nas usmili. Javna slava, delo v javnosti, vse to ni nič! Samo pri delu, ko človek občuti za trenutek krila večnosti, dobi nekaj, česar mu ne more vzeti nihče več – zato pa je tudi umetnost tako grozno krasna stvar.«

Jože Plečnik in Fran Saleški Finžgar in Rastoča knjiga

Finžgarjeva kulturna in družbena dejavnost je daleč preseгла njegovo duhovniško poslanstvo. Slovensko predvojno in povojno kulturno krajino je zaznamoval predvsem kot pisatelj, a tudi kot urednik, publicist, založnik in ustanovni član Slovenske akademije znanosti in umetnosti. Finžgar je na svoji literarni ustvarjalni poti prešel od mladostne narodopisne ljudske in zgodovinske proze k psihološki, estetsko in socialno angažirani žlahtni slovenski ljudski povesti in drami. »V pisatelju sta že od dijaških let tleli upornost zoper tujo gosposko in želja po uveljavljanju domoljubja in svobodoljubja. /.../ Finžgarjevo slovstveno delo je močno in trdno zvezano z domačim okoljem in slovenskim človekom, predvsem kmečkim, odseva pa tudi družbeno in politično dogajanje skozi desetletja njegovega dolgega življenja,« je med drugim zapisal Mihael Glavan, avtor Monografije (2021) ob 150 letnici rojstva Franca Saleškega Finžgarja.

Finžgar je velik del svojega življenja razkril v avtobiografski pripovedi *Leta mojega popotovanja*, ki je nastala med vojno (v tem obdobju je bil ob bombnem napadu ranjen, izgubil je sluh).

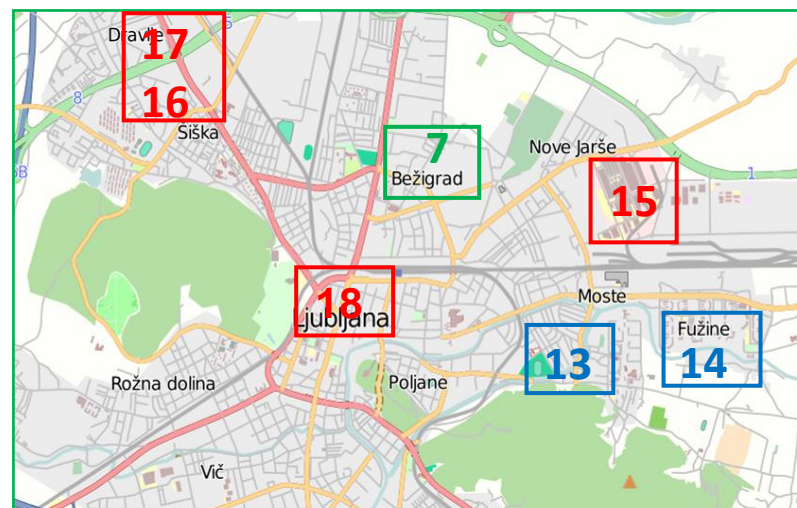
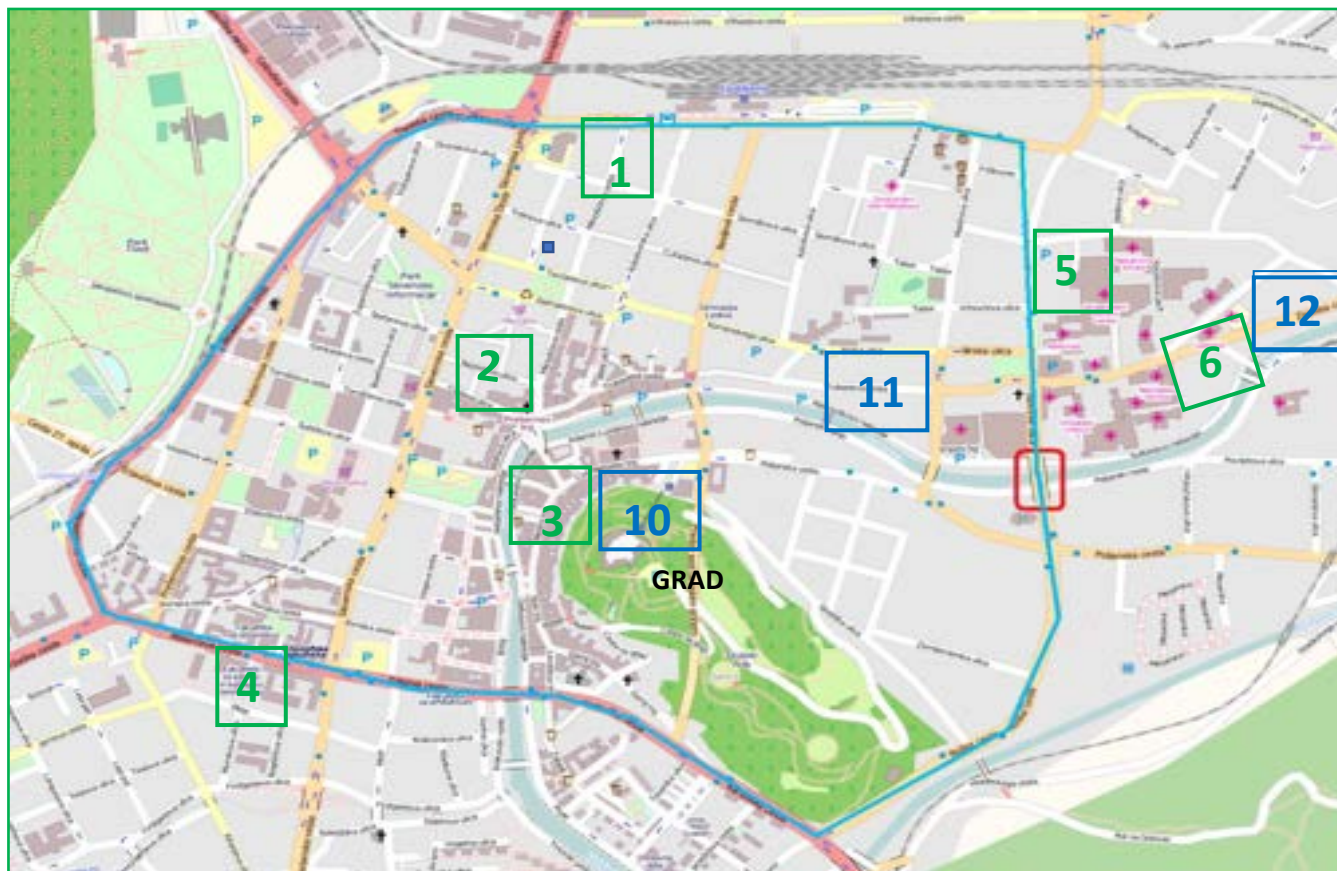
Na razstavi Finžgar in Plečnik **Prijateljstvo brez meja** (2021) je bilo predstavljeno njuno sodelovanje. Prijatelja sta živela v Trnovem, bila sta soseda in se pogosto srečevala, se pogovarjala, sodelovala, bila kritična do družbenega in umetniškega delovanja, politike ... Oba sta si tudi dopisovala, Plečnik pa je, čeprav ni bil grafični oblikovalec, napravil nekaj odmevnih naslovnih in ilustracij za Finžgarjeve knjige, še posebej za Makalonco, ki jo je v celoti ilustriral. Ob tej razstavi je njen avtor mag. Marijan Rupert zapisal: "Močno, zaupno prijateljstvo med sosedoma, ki je pogosto preraslo tudi v kreativno sodelovanje ob Finžgarjevem pisateljskem in uredniškem delu ter sprotnih cerkvenih obveznostih, je resnično trdno in neskaljeno trajalo vse do Plečnikove smrti.

Ob obsežni korespondenci se je ohranilo tudi precej arhitektovega originalnega gradiva, risb, klišejev, osnutkov, vinjet, ki jih je Plečnik na Finžgarjevo prošnjo – večinoma s skromnim opravičilom, da ni grafični oblikovalec – naredil za naslovnice in oblikovanje revij, knjig, podob, logotipov. Po obliki drobno, a vsebinsko bogato gradivo nam nudi dragocen vpogled v del Plečnikovega ustvarjanja, ki doslej še ni dovolj poznano. Tudi ta segment v celoti izraža Plečnikovega ustvarjalnega duha. Na Finžgarjevo pobudo in željo je (pro bono, kot običajno) ustvaril precejšnje število manjših arhitekturnih del, spomenikov, kapelic, nagrobnikov, liturgičnih predmetov. V tej korespondenci se nam Plečnik razkrije kot arhitekt in kot grafični oblikovalec ter predvsem Plečnik kot človek: kot zaupni prijatelj, predan, hvaležen, požrtvovalen, velikodušen in dosleden vse življenje.

Jože Plečnik in Fran Saleški Finžgar

Spomeniki 1 – 7: Po sledih arhitektov Plečnika, Šubica, Kobeta

- 1 - Vzajemna zavarovalnica na Miklošičevi cesti
- 2 - Genija – Nebotičnik
- 3 - Izumrli ženski poklici – spomenik pericam, Stari trg
- 4 - Spomenik Jozefu Ressleru na Aškerčevi cesti
- 5 - Meksika na Njegoševi cesti
- 6 - Ukradeni in ponovno postavljeni spomenik dr. Šlajmerja
- 7 - Severni mestni park in deklica z rastočo knjigo

Spomeniki 10 – 14: Zgodovinska Ljubljana

- 10 - Mesto pod mestom in utrdba barbakan
- 11 - Zgodovinske točke na Trubarjevi cesti
- 12 - Spomenik železničarjem ob Zaloški cesti
- 13 - Baročna kapela ob graščini Kodeljevo
- 14 - Graščina Studenec – Grad Fužine

Spomeniki 15 – 18: Sodobna Ljubljana

- 15 - BTC City v Ljubljani
- 16 - Mitološki pevec Orfej v Šiški
- 17 - Koronski šopki v Vižmarjah
- 18 - Invader v Centru Ljubljane

- 1. ogled 30.9.2022**, vodi Alenka Stupica
zbor pred Mestno hišo ob 12.30: ogled skritih mozaikov Invaderja – napadalca iz vesolja
- 2. ogled 2.10.2022**, vodita Olga Paulič in Franc Zavodnik
zbor ob 12.30 pred Cerkvijo sv. Janeza Krstnika, Trnovo: ogled razstave v Finžgarjevi galeriji: Koronski šopki in fotografije z motivi odsevov v Plečnikovi Ljubljani
- 3. ogled 4.10.2022**, vodita Alenka Stupica in Meta Havliček
zbor ob 11.00 pred Polikliniko na Njegoševi cesti: ogled Meksike, Šlajmerjevega parka, spomenika železničarjem, Plečnikove zapornice na Ljubljani in Vrazovega trga
- 4. ogled 5.10. 2022**, vodi Mojca Slana
zbor ob 11.00 v pred SiTi Teatrom BTC: ogled Joakim Gregov: Vesela jutra in V objemu morskega vala, Drago Tršar: Katedrala družine, Andrej Gabrovec - Gaberi: Renske nimfe, Vklenjene nimfe in Mati Zemlja, Mik Simčič: Ugrabitev Evrope in Vijuge ter Urška in povodni mož, Andrej Ajdič: Metulj in Merkur, Marko Pogačnik: Točka miru, Tadej Torč: Akt, Matija Suhadolc: Obelisk
- 5. ogled 6.10. 2022**, vodi Anamarija Rančič
zbor ob 11.00 pri Prešernovem spomeniku: ogled umetnostnozgodovinskih znamenitosti na Trubarjevi cesti